

ჩემს მუდამ ძვირფას მშობ-
ლებს, რომლებიც მასწავლიდნენ
შრომასა და ადამიანის პატივის-
ცემას, მოკრძალებით ვუძღვნი
ამ ნაშრომს.

ავტორი

წიგნის იტყობა

ეგზისტენციური ფილოსოფიის შემქმნელი მარტინ ჰაიდეგერი ანტიკურ მიოთოლოგიას მიმართავს და აღნიშნავს, რომ „განგებამ“ იუპიტერს „სული“ დაუსაყუთრა, მიწას—სხეული, ადამიანს კი, „დამაშვრალსა“ და „მარტომყოფს, მხოლოდ „ზრუნვა“ არგუნა თავისი საკუთარი „მე-ს“ შენარჩუნებისათვის. ზრუნვაში ხედავს იგი ადამიანის არსებობის ძირითად მიზანსა და არსს. განდევილობისა და უკიდურესი ინდივიდუალიზმის გამომხატველ ამ შეხედულებას, ცხადია, ვერ დავეთანხმებით.

ადამიანის შინაგანი სინდისის ხმა მოვალეობაა. რაც შეეხება ზრუნვას, აღნიშნული უნდა იყოს, რომ აქ მთავარია მისი ისეთი მიმართებანი, როგორიც არის ეგზოცენტრული და ენდოცენტრული ვექტორები. მათ შორის კი ეგზოცენტრული ვექტორია უმნიშვნელოვანესი. რომლის ნიადაგზე მოვალეობის ცნება იქმნება. მოვალეობა (ვალდებულება) პიროვნების სპეციფიკური მოვლენაა. მოვალეობა ადამიანის, საზოგადოებისა და სამშობლოს წინაშე ისეთი მორალური კატეგორიაა, რომელიც ადამიანს პიროვნებას — პიროვნებას. რომელიც საერთოდ ჰუმანურობისთვისაა მოწოდებული. ზნეობრივ გამგებლობას მოკლებული ადამიანი საზოგადოების ხორცმეტი. ცნობილი მწერალი ვ. გარშინი აღნიშნავდა, რომ სწორედ ასეთი ადამიანია დაუნდობელი. გააყვებული და ირგვლივ მყოფთათვის საშიში.

პიროვნების ყოველი მოქმედება მაღალი საზოგადოებრივი შეგნებით უნდა განისაზღვროს. იგი უნდა ემსახუროდეს სიყვარულის. მეგობრობის, ძმობისა და პატრიოტიზმის შთაგონებულ იდეებს. შოთა რუსთაველის გენიალური პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ ამის უძვირფასესი მაგალითია. საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ თანამედროვე ვითარებაში განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება სწავლებას პიროვნების შესახებ. მეცნიერების დღევანდელი დონე სრულიად ახალ შემოქმედებით ღონისძიებებს სახავს პიროვნების შესწავლისათვის. ამ მხრივ ნორმალური და პათოლოგიური ფსიქოლოგიის მასალების გამოყენებას გარკვეული ღირებულება აქვს.

უდავოა, რომ ნეირომორფოლოგიისა და ნეიროფიზიოლოგიის

თვალსაჩინო მიღწევები ამდიდრებს ჩვენს ცოდნას ფსიქიკურ ფუნქციათა ნეიროდინამიკური საფუძვლების შესახებ. ი. პავლოვის იდეები იყო და რჩება აღნიშნული კვლევის უძირითადეს წანამძღვრად.

ვიღებთ რა მხედველობაში თანამედროვე მოძღვრებას თავის ტვინის სტრუქტურისა და ფუნქციის შესახებ, უნდა გვახსოვდეს, რომ სულიერი (ფსიქიკური) პროცესები ადამიანის ტვინის კვალიტეტია, მისი თვისობრივი ფუნქციაა და არა ფიზიკური ენერგია. ამიტომ პარაფსიქოლოგიის შეხედულება ტელეპათიის (აზრის გადაცემის) შესახებ მეცნიერულად გაუმართლებელია.

უკანასკნელ დროს ფსიქოპათოლოგიაში და ე. წ. ფიზიოლოგიურ ფსიქოლოგიაში შეიქმნა ახალი მიმართულება სემიოლოგიის სახელწოდებით, რომლის მიზანია მათემატიკური მეთოდის გამოყენება ემოციების შესწავლის დროს. საჭიროდ ვთვლით აღვნიშნოთ, რომ რაოდენობრივ ანალიზს შეიძლება დაექვემდებაროს მხოლოდ ევგეტატურ-ცვლითი პროცესები, რომლებსაც თან სდევს სთენიური ან ასთენიური განცდები, მაგრამ ემოციათა ფსიქოლოგიური შინაარსის განხილვა ზემოაღნიშნული მეთოდით სრულიად წარმოუდგენელია. აბსოლუტურად უშედეგოა ფიქრი იმის შესახებ, რომ კომოგრაფიული ჩანაწერებით თითქოს შეიძლება აისახოს ადამიანის სულიერი სამყაროს ონტოლოგიური მხარე. ადამიანის ფსიქიკა, მისი პიროვნული თავისებურება გაცილებით უფრო რთული მოვლენაა და მას ვერ წარმოვიდგენთ როგორც ელემენტარულ და მექანიკურ მოძრაობას.

ცნობილია, რომ ფსიქოლოგიასა და ფსიქოპათოლოგიას შორის გარკვეული სიმბიოზი არსებობს. აქ უნდა აღვნიშნოთ, რომ პიროვნების თავისებურებათა შესწავლისათვის განსაკუთრებით საინტერესო და მიზანშეწონილია მივმართოთ იმ ფსიქოლოგიურ მასალას, რომელსაც მხატვრული ლიტერატურა გვაწვდის. ასეთი ფსიქოლოგიური და პათოფსიქოლოგიური ექსკურსი სასარგებლოა არა მარტო ფსიქოპათოლოგიური პრობლემებისათვის, არამედ ლიტერატურულ გმირთა ფსიქოლოგიური ანალიზისთვისაც. მაგრამ დავძენთ, რომ აღნიშნულ ცდას მეტად ნატიფი მიდგომა ესაჭიროება და გარკვეული სიფრთხილის დაცვაც არის საჭირო. ხსენებულ შემთხვევათა დროს თავიდან აცილებულ უნდა იქნეს გულუბრყვილო პარალელები ნორმალურ და პათოლოგიურ პიროვნებათა მოქმედებასა და ფსიქოლოგიურ განცდათა შორის. ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ლიტერატურულ სახეთა შექმნისათვის ფსიქონევროლოგიური მასალის გამოყენება სავსებით როდია გამართლებული და პირიქით: ფსიქიკუ-

არი პათოლოგიის თუნდაც მდიდარი და ხორცშესხმული აღწერილობა კლინიკური ფსიქიატრიისათვის ნაკლებად გამოსადეგია. ამაზე მიუთითებდა ჯერ კიდევ ა. ჩეხოვი; მსგავსი შეხედულებისა იყო თ. დოსტოევსკი, რომელიც შენიშნავდა, რომ იგი შორსა დგას ფსიქპათოლოგიისაგან, ხოლო მის ლიტერატურულ შემოქმედებას საერთო არა აქვს რა ფსიქიატრიასთან.

ავტორი წერს: „მე ფსიქოლოგს მიწოდებენ. ეს არაა მართებული. მე მხოლოდ რეალისტი ვარ ამ სიტყვის ფართო გაგებით, ისეთი რეალისტი. რომელიც გამოხატავს ადამიანის სულის ღრმა განცდებს“. თ. მ. დოსტოევსკი მუდამ იმისკენ მიისწრაფოდა, რომ რეალიზმის საფუძველზე „მოენახა ადამიანში ადამიანური“.

„ადამიანთა ქცევის არანორმალურობაში (ან, როგორც თვითონ დოსტოევსკის უყვარდა თქმა — „ფანტაზიურობაში“) იგი ხედავდა არსებული საზოგადოებრივი წყობის პერსონიფიკირებულ სახეებს. დოსტოევსკი ითვალისწინებდა „მსოფლიო სამართლიანობის“ არათანაბარ განაწილებას, რომელსაც მიჰყავდა ადამიანები გაშმაგებამდე და აღშფოთებამდე“.

ასეთივე სიფრთხილით უდგებოდა მხატვრულ სახეთა ფსიქპათოლოგიური ანალიზის საჭიროებას ცნობილი კლინიცისტი კრაფტ-ებინგი.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ როდესაც 1910 წლის 16 ივნისს ლ. ტოლსტოიმ დაათვალიერა მეშჩერის ფსიქიატრიული საავადმყოფო, მან ასეთი რამ ჩაწერა დღიურში: „საკუთარ შთაბეჭდილებებში ჯერ-ჯერობით არა ვარ მთლიანად გარკვეული, ამიტომ საბოლოოდ არას ვამბობ რა. საერთოდ კი შთაბეჭდილებანი უფრო სუსტია. ვიდრე ველოდი“.

ამ ჩანაწერიდან ჩანს, რომ მწერლისთვის ფსიქპათოლოგიური მასალა წარმოადგენდა გარეგან შთაბეჭდილებას მოკლებულ, რთულ მოვლენას. რომელიც ხანგრძლივ და ღრმა ანალიზს მოითხოვს.

*

* *

შრომა შედგება ორი — ფსიქოლოგიური და კლინიკურ-ფსიქოპათოლოგიური — თავისაგან.

ფსიქოლოგიური თავი იწყება სტრუქტურისა და ფუნქციის ურთიერთობის უახლეს საკითხთა გადმოცემით. მონოგრაფიის ძირითად კრედოს წარმოადგენს ევოლუციური პრინციპის აღიარება. ამიტომ პიროვნების ფსიქოლოგიისა და პათოფსიქოლოგიის ზოგადი პრობლემების გაშუქებას წინ უძღვის ზოგიერთი ცნობები სტრუქტურულ-

ლ საფუძვლების შესახებ. რომლის გათვალისწინების გარეშეც წარმოუდგენელია ამა თუ იმ ფსიქოლოგიური პრობლემის შესწავლა.

მოცემულია ზოგიერთ იმ დებულებათა პერსონოლოგიური ანალიზი, რომელთაც ეხედებით რუსთაველის, შექსპირის, შილერის.. გოეთესა და დოსტოევსკის ნაწარმოებებში. როგორც მ. ე. სალტიკოვ-შჩედრინი აღნიშნავს, ადამიანთა სულიერი განცდების ამ ბრწყინვალედ მცოდნეთა გენია წინასწარ ჰკრეტდა კაცობრიობის არა მხოლოდ უშუალო მიზნებს, არამედ მომავალ იდეალებსაც.

შრომა მიზნად არ ისახავს მეტად მდიდარი, ფართო და მონოგრაფიული ხასიათის (ზოგჯერ კი ერთიმეორის საწინააღმდეგო) ლიტერატურული ცნობების ამომწურავ გადმოცემას. ჩვენ მხოლოდ მცირეოდენი ექსკურსი მოვახდინეთ ამ მხრივ. დავსენთ, რომ მსატერული ლიტერატურიდან ცალკეული ფსიქოლოგიური პრობლემების გადმოცემისას ეხელმძღვანელობდით ფსიქონევროლოგიის კორიფეს ვ. მ. ბეხტერევის თეორიული შეხედულებებით. შრომაში სათანადო შესწორებებით მთლიანადაა შეტანილი ჩვენი გამოკვლევა „შოთა რუსთაველი და პერსონოლოგია“ (საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემია. 1966 წ. თბილისი).

წინამდებარე შრომაში მიზნად დავისახეთ პერსონალისტური ფსიქოლოგიის თვალსაზრისით შევეხოთ ზოგიერთ პრობლემებს, რომლებიც დასმულია შოთა რუსთაველის უკვდავ ქმნილება „ვეფხისტყაოსანში“. შევნიშნავთ, რომ კლასიკურ დებულებათა კონსტატაცია და მათ მიმართ ინტერესის გაღვივება მარტოდენ მორალური ვალის მოხდა როდია წარსულის წინაშე. შემოქმედებითი აზრი არ ძველდება, არ ხავსდება, არ იჟანგება, რადგან იგი ზოგადსაკაცობრიო მისწრაფებათა გამოხატულებაა. გენიოსთა უკვდავება იმაში მდგომარეობს, რომ მათი იდეები და ნამოღვაწარი ძალაში რჩება მომავალი თაობებისათვის.

„ვეფხისტყაოსანი“ იქმნებოდა ეკონომიურად ძლიერი და პოლიტიკურად პროგრესული სახელმწიფოს პირობებში.

„ვეფხისტყაოსანი“ მთლიანად გამსჭვალულია ჰუმანიზმის იდეებით. რუსთაველის შემოქმედება მაგალითია ცხოვრებისა და ადამიანთა მიმართ დიდი სიყვარულისა.

რუსთაველი გვაოცებს არა მარტო შემოქმედებითი გენიითა და აზრთა სიღრმით, არამედ თავისი ერუდიციითა და ცოდნის სიფართოთ. იგი ერთი უპირველესთაგანია თავისი რანგის პოეტთა, მოაზროვნეთა შორის. „ვეფხისტყაოსანი“, პოეზიის ეს უბრწყინვალესი შედეგრი, ფილოსოფიური აფორიზმებისა და დიდმნიშვნელოვანი სე-

ნტენციების უმდიდრესი საგანძურია. საყურადღებოა, რომ მაღალ პიროვნულ განცდათა გადმოცემის დროსაც კი რუსთაველი არ იფიწყებს ადამიანის როგორც კონკრეტული არსების სხეულოვნებასა და სისხლსავსეობას. მხატვრულ ფორმებში გადმოცემულ და ლოგიკურად დასაბუთებულ ჰუმანიზმის ყოვლისშემძლე იდეებს რუსთაველი უკავშირებს ძლიერ და მორალურად კეთილშობილ პიროვნებათა მოქმედებას, მათ იდეალებს სიყვარულის, კალღებულებისა და შრომის შესახებ.

პერსონოლოგიისათვის, ე. ი. მოძღვრებისათვის პიროვნების ფსიქოლოგიურ თავისებურებათა შესახებ შოთა რუსთაველის ქმნილება მუდამეამს დაუღწეველი საგანძური იქნება.

რუსთაველი არა ცნობს მშრალ დიდაქტიკასა და ქედმაღლურ მენტორობას. როპელიც ასე დამახასიათებელი იყო სქოლასტიკური ფილოსოფიისათვის. თავის უადრესად მახვილგონიერ და სიტყვაკაზმულ სენტენციებში იგი იძლევა ადამიანთა მოქმედების რეალურ პროგრამას.

„ვეფხისტყაოსანში“ ასახულია ქართველი ერის მრავალსაუკუნოვანი კულტურისა და ცივილიზაციის ტრადიციები, მისი სულიერი სიღრმე და ძალა, შემოქმედებითი ინიციატივა და სიბრძნისადმი სიყვარული, წარმატებათა და გამარჯვებათა ნეტარება.

შოთა რუსთაველი ერთი უპირველესთაგანია მათ შორის, ვინც ბიძგი მისცა დიდ კულტურულ მიმართულებას, ცნობილს „აღმოსავლეთის რენესანსის“ სახელწოდებით.

„ვეფხისტყაოსნის“ გმირები აღჭურვილი არიან ზოგადსაყვარო პიროვნული ფსიქოლოგიური განცდებით. სინტერესოა, რომ რუსთაველის თანახმად, ისეთი პრობლემები, როგორიცაა სულგრძელობა და სულმოკლეობა, კეთილშობილება და სულმდაბლობა, სიყვარულის გრძნობა და მოვალეობის შეგნება, ერთნაირად აქტუალურია როგორც მამაკაცის, ისე ქალის პიროვნებისათვის. რუსთაველის შეხედულებანი მიჯნურის პიროვნებისა და მეგობრობის ცნების ფსიქოლოგიური შინაარსის შესახებ შემდგომ ინტენსიურ კვლევას მოითხოვს.

სევდა და სიხარული, ჭმუნვა და აღფრთოვანება, დარდი და დღესასწაული, სიბრძნით აღტაცება და შემწყწარებლობა უმეცრებისადმი, სიმართლე და სიყალბე, სიყვარული და სიძულვილი, სულგრძელობა მშვიდობიანობის დროს და უღმობლობა ბრძოლაში, სანაქებო წარსულისადმი პატივისცემა და სიახლის პერსპექტიულობა, ძლიერება და სისუსტე, სილამაზე და უთვალადობა, სიმდიდრე და სიღარიბე, ანარქია და წესრიგი, სიზარმაცე და მუყაითობა და სხვა

ანტინომიური ფსიქოლოგიური განცდები შესაფერის ასახვას პოულობს „ვეფხისტყაოსანში“.

ქართველმა ერმა იმდენად შეისისხლბორცა და შეიყვარა რუსთაველის შემოქმედების სულიერი საგანძური, რომ პოემამ საერთო-სახალხო კუთვნილების ხასიათი მიიღო. „ვეფხისტყაოსანში“ მოცემული მაღალი იდეები თითოეული ქართველი კაცის შთაგონების წყაროდ იქცა, ამიტომ კვლავაც უნდა გაგრძელდეს ის ტრადიციები, რომ ყოველ ოჯახში მოკრძალებით ინახებოდეს რუსთაველის ხელთუქმნელი პოემა, როგორც ფასდაუდებელი პატრიოტული რელიკვია.

რუსთაველის გმირთა პორტრეტების კლასიკური ფსიქოლოგიური ანალიზი თავდაპირველად დიდმა ილიამ მოგვცა. ფსიქოლოგიურ თავისებურებათა მიხედვით ილია „ვეფხისტყაოსნის“ გმირებს ორ ჯგუფად ჰყოფდა. მისი აზრით, ერთში ჭარბობს ემოციურობა, მეორეში — ინტელექტი. ილიას ეს შეხედულება დიდი ყურადღების ღირსია, იგი პიროვნების რეაგირების ტიპს ეხება.

როგორც აღვნიშნეთ, წარმოდგენილ შრომაში შევეხებით რუსთაველის გმირთა პიროვნულ თავისებურებებს პერსონალისტური ფსიქოლოგიის თვალთახედვით პოემის ფსიქოლოგიური ანალიზის დროს მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ თანამედროვე პერსონოლოგია პიროვნულ გამოვლინებებს შეისწავლის ფსიქიკური აპარატის ევოლუციური სრულქმნადობის საფუძველზე და ამასთანავე განსაკუთრებით უსვამს ხაზს ფსიქოლოგიურ ანტინომიკურ რეაქციათა ურთიერთდაკავშირების პრობლემებს.

პირველ თავში საჭიროდ ვცანით მოკლედ, მაგრამ ამომწურავად მოგვეტანა ის ძირითადი მასალა, რომელიც დღევანდელი პერსონოლოგიის ქვაკუთხედია. სტროფების ნუმერაცია მოტანილია გამოცემიდან: შოთა რუსთაველი, „ვეფხისტყაოსანი“. სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1937.

მონოგრაფიის მეორე თავი ეხება ზოგადფსიქოპათოლოგიურ, კლინიკურ-ფსიქოპათოლოგიურ და სუფთა კლინიკურ პრობლემებს. ხაზგასმულია ის როლი და მნიშვნელობა, რომელიც გააჩნია კლინიკურ-ფსიქოპათოლოგიურ და კლინიკურ მეთოდებს ფსიქიატრიაში. ამასთანავე მითითებულია, რომ ორი სამყაროს (სუბიექტურისა და ობიექტურის) დინამიკური მთლიანობა არ ნიშნავს მათ ფუნქციურ გამოვლინებათა იგივეობას.

ფსიქიკური აპარატის განვითარების ევოლუციური პრინციპით განხილვას ჩვენ მივყევართ მთელ რიგ ახალ დებულებებამდე, რომელთაც უშუალო კავშირი აქვს თეორიულ და პრაქტიკულ ფსიქი-

ატრიასთან; მხედველობაში გვაქვს ისეთი საკითხები. როგორცაა ან-ტროპოტიპიური პასუხები ფიქსირებული განწყობის დროს. პალეო-ფსიქოლოგია, პიროვნების აქტივობა და საერთოდ პერსონოლოგი-ის პრობლემები, ფსიქოტრავმის სემანტიკა, ფსიქოდინამიკური პო-ტენციალი და ბოლოს პრობლემები შიზოფრენიის შორსწასულ შემ-თხვევებთან დაკავშირებით.

როგორც აღვნიშნეთ, მონოგრაფიაში ყველა ეს საკითხი ექვემდებ-რება ერთ ძირითად იდეას, კერძოდ — ფსიქიკური აპარატის ევო-ლუციური სრულყოფადობის პრინციპს.

თავი პირველი

სტრუქტურისა და ფუნქციის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ ფსიქონევროლოგიურ პრობლემათა ასპექტი

მორფოლოგიის კორიფეს, გუდენის თეზისი — „თავდაპირველად ფიზიოლოგია (ფუნქცია), მაგრამ არა ანატომიის გარეშე“ — ურყევა. ქსოვილთა, სისტემათა და ორგანოთა თვისობრივი (კვალიტატიური) თავისებურება მათ ფუნქციურ გამოვლინებებშია. ისტორიულად სავამულო მორფოლოგია ყოველთვის იდგა ფუნქციური, ევოლუციური და კლინიკური მორფოლოგიის პოზიციებზე.

საჭიროდ მიგვაჩნია ზაზი გაეცვას იმას, რომ ცნებას სტრუქტურის შესახებ ვხვდებით ბუნებისმეტყველების სხვადასხვა დარგებში. მაგრამ სტრუქტურის ბიოლოგიური ცნება ყოველთვის დაკავშირებულია ფუნქციური მოქმედების შესაძლებლობებთან და ელინდება ევოლუციური განვითარების ერთიან მორფო-ფიზიოლოგიურ (სტრუქტურულ-დინამიკურ) პრინციპში. ამიტომ როგორც ჰიდროდინამიკა არ შეიძლება წყლის ქიმიად ჩაითვალოს, ასევე ტვინის ფუნქცია არ არის ნერვული ქსოვილის არც ქიმიად, არც ფიზიკად, არამედ მისი კვალიტეტი.

უნდა აღინიშნოს, რომ ევოლუციური იერარქიის პოზიციიდან ფსიქონერვული ფუნქციები წარმოადგენს ცოცხალი მატერიის ურთულეს გამოვლინებას. ამასთან დაკავშირებით ჩვენი მიზანია სტრუქტურისა და ფუნქციის ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემის გაშუქება ნეირომორფოლოგიურ ასპექტში, იმ პრინციპის ზუსტად დაცვით, რომ ნევროლოგიური კვლევა წარმოადგენს ფუნქციურს თავისი შინაარსით და ანატომიურს თავისი მეთოდით.

პრობლემა — „ტვინი და ფსიქიკა“ სტრუქტურისა და ფუნქციის ურთიერთდამოკიდებულების ასპექტში არასოდეს არ ყოფილა ისე საინტერესო და გადასაწყვეტად ძნელი, როგორც ამჟამად — ბუნებისმეტყველების განვითარების და კიბერნეტიკის ბრწყინვალე მიღწევების პერიოდში.

როგორც ცნობილია, ი. პავლოვის ფიზიოლოგიურ სწავლებაში სტრუქტურულობის პრინციპი წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად პრინციპს.

ცენტრალური ნერვული სისტემის მიმართ სტრუქტურისა და ფუნქციის ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემა არსებითად წარმოადგენს დინამიკური ლოკალიზაციის პრობლემას, რომელიც მოიხზოვს გაშუქებას სტრუქტურულ-მორფოლოგიური (ციტოარქიტექტონიკური), ელექტროფიზიოლოგიური, კლანიკური, ფალონტოგენეზური (ევოლუციური) თვალსაზრისით, ასევე ქერქქევაში დინამოგენეზის პოზიციიდან გაშუქებას.

არსებულ ფაქტიურ მონაცემებთან, პირველ რიგში კი სამამულო ავტორების დაკვირვებებთან შესატყვისად ირკვევა, რომ ცხოველთა უმაღლესი ნერვული მოქმედების სხვაობათა თავისებურებები არ აიხსნება აგზნებისა და შეკავეების პროცესების მხოლოდ ძალით.

საბოლოოდ დადგენილად უნდა ჩაითვალოს, რომ სხვადასხვა ქცევითი რეაქციები (როგორც მარტივი, ასევე რთული) შეიძლება ხორციელდებოდეს ერთნაირი ძალის ნერვული პროცესებით.

სტრუქტურისა და ფუნქციის ერთიანობის პრინციპი შემდგომ დადასტურებას პოულობს მოლეკულურ ბიოლოგიაში, რომლის მიღწევები შეადგენს თანამედროვე ბუნებისმეტყველების უდიდეს მონაწილას.

ისახება ახალი კვლევითი მიმართულებანი და იქმნება ახალი მეცნიერული დარგები. აქ, უპირველეს ყოვლისა, დასახელებული უნდა იყოს სუბმიკროსკოპული ჰისტოქიმია (ელექტრონულ-მიკროსკოპიული საღებავების ხმარებასთან დაკავშირებით), სუბმიკროსკოპიული ციტოქიმია და სუბმიკროსკოპიული ციტოლოგია. გასაგებია, რომ უჯრედის სუბმიკროსკოპიული ორგანიზაციის აღმოჩენას მიეყვებათ ფუნქციის შესახებ ახალ წარმოდგენებამდე. სახელდობრ. მოლეკულური სპექტროსკოპიის მეთოდები აშუქებს უჯრედის რთული ცხოვრების ფიზიკურ-ქიმიურ მექანიზმებს. დგინდება, რომ უჯრედში ნივთიერებათა მოძრაობა და მათი ურთიერთმოქმედება ხორციელდება არა მარტო დიფუზიისა და კონცენტრაციის სხვაობის კანონის საფუძველზე, არამედ მათი „აქტიური“ მოძრაობით.

მოლეკულური ბიოლოგია გვიჩვენებს, რომ სტრუქტურა წარმოადგენს დინამიკურ ცვლას და ამ პლანში დინამიკურია არა მარტო ფუნქცია, არამედ სტრუქტურაც. როგორც აღნიშნავს ე. ბრაშე, „უჯრედი პროტოპლაზმის წვეთი კი არ არის, არამედ მოლეკულათა მაღალორგანიზებული ფაბრიკა“.

ელექტრონული მიკროსკოპი და ელექტრომიკროსკოპიული ჰის-

ტოქიმა აყენებს პრინციპს: — „სტრუქტურა და ცვლა“, სხვაგვარად რომ ვთქვათ — „ცოცხალი ფორმა და ცვლა“.

სიცოცხლე ცვლასთანაა დაკავშირებული, სტრუქტურა კი ფუნქციასთან; ამასთანავე ელექტრონულ-მიკროსკოპულ დონეზე უჩრედოვანი ფიზიოლოგია და უჩრედოვანი ბიოქიმია მჭიდრო კავშირში იმყოფებიან. ამ პლანში იქმნება ერთიანი ასპექტი ცოცხალის შესახებ, და არა მხოლოდ მორფოლოგიურის, მხოლოდ ფიზიოლოგიურის, ანდა მხოლოდ ბიოქიმიური არსის შესახებ.

ხდება სტრუქტურის ქიმიური იდენტიფიკაცია, როდესაც სტრუქტურა იძენს ანალიზს და შემდგომ ახსნას ფიზიკურ-ქიმიურ და ქიმიურ ენაზე. როდესაც სტრუქტურა დაიყვანება ენერგეტიკულ ცვლამდე და ამით „ცნება მატერიაზე“ რამდენადმე უახლოვდება „ცნებას ენერგიაზე“.

მაგრამ ფილონტოგენეზური განვითარების პროცესში სტრუქტურა რთულდება: ის იძენს რთული სისტემის ხასიათს, ე. ი. იქცევა მორფოლოგიურ ფორმად, რომელსაც დაკისრებული აქვს გარკვეული ფუნქცია.

ამგვარ ელემენტარულ სტრუქტურულ ფორმას წარმოადგენს ნეირონი, როგორც ცენტრალური ნერვული სისტემის ძირითადი ანატომიური ერთეული.

უჩრედის ცხოველმყოფელობას უზრუნველყოფს ფიზიკურ-ქიმიური პროცესები; მაგრამ ფუნქცია ქიმიური მოძრაობის შედეგი კი არ არის, არამედ სტრუქტურათა ცხოველმყოფელობის შედეგია ბიოგენეზური განვითარების პროცესში.

სტრუქტურულობა, ე. ი. მატერიალური ფორმა ქმნის ფუნქციას. მოლეკულური ბიოლოგიის კვლევის საგანს შეადგენს ცალკეული უჩრედოვანი ელემენტები: ორგანოიდები, ორგანელები ან მსხვილი ბიოლოგიურად მნიშვნელოვანი მოლეკულები (ცილები, ნუკლეინური მჟავები და ა. შ.). უკანასკნელნი, როგორც „უჩრედთა შემადგენელი ელემენტები“, ხასიათდებიან ცოცხალი ნივთიერების თვისებებით; თუმცა ჯერ კიდევ ვერ ქმნიან უმარტივეს ცოცხალ სისტემას. მოლეკულური ბიოლოგია სწავლობს მხოლოდ პირველ, ე. ი. სიცოცხლის ფუნქციურობის წინა პერიოდს.

უმართებულოა ცალკეულ მკვლევართა ის გულუბრყვალო მექანიცისტური მტკიცებები, თითქოს ფსიქიკურის ამოხსნა პირველ ყოვლისა მოხდება იმ ცოდნის საფუძველზე, რომელსაც ვიძენთ ნერვულ უჩრედთა ციტოპლაზმის მოლეკულური და სუბმოლეკულური აღნაგობის შესწავლით. ასევე არ არის სწორი, როდესაც ფსიქიკურ მოქმედებას მიაკუთვნებენ ცალკეულ ქერქულ ნეირონებს, შრეებს.

ან ველებს. უარყოფდა რა შიშველ მორფოლოგიზმს, გამოჩენილ რუხი მეცნიერი ე. ბენტერევი მორფო-ფიზიოლოგიურ ასპექტს განიხილავდა როგორც ცხოველური სამყაროს ევოლუციური განვითარების ერთიან პრინციპს.

ტვინის მოქმედების ევოლუციურ ანალიზს მიუყვებათ იმ დასკვნამდე, რომ აუცილებელია სტრუქტურულ-დინამიკურიდან ფსიქიკურისაკენ სვლა და არა პირუთუ — ფსიქიკურიდან ნეიროდინამიკურისაკენ. ამასთან ადგილი აქვს სომატური და ფსიქონერვული პროცესების ურთიერთგავლენას.

უმაღლესი ნერვული, მით უფრო ფსიქიკური მოქმედების მორფოფიზიოლოგიური წანამძღვრები დაკავშირებულია დიდი ჰემისფეროების ქერქთან, მის ნეოკორტიკალურ უბანთან.

ზოგიერთი ფიზიოლოგისა და ნევროლოგის გაგებით, ტვინის ღართი, უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის ქერქული აპარატი, არ შეიძლება განხილული იყოს როგორც უმაღლესი ფსიქონერვული ფუნქციების სუბსტრატი ნორმასა და პათოლოგიაში. ამის დამადასტურებლად მოტანილია შემთხვევები, როდესაც დიდი ჰემისფეროების მასიური დაზიანება (ტრაუმები, კრილობები), ან შუბლისწილის ტვინოვანი ნივთიერების მნიშვნელოვანი რაოდენობის ოპერაციული მოცილება (ტვინის სიმსივნეები) არ იწვევს ვრცელ ფსიქოპათოლოგიურ სიმპტომებს.

მეცნიერები იმ დასკვნამდე მიდიან, რომ ცნობიერების ფუნქცია, ისევე როგორც პიროვნების უმაღლესი გამოვლინებანი, დაკავშირებულია ტვინის ღეროსთან. აქედან კეთდება დასკვნები — ტვინის ღერო, პირველ რიგში მისი უმაღლესი ე. ი. ორალური არე (დინცეფალონი) წარმოადგენს ცნობიერების ან პიროვნების ცენტრს. ამიტომ აღნიშნული არე თავისი მნიშვნელობით არის ენცეფალონის ძირითადი ცენტრი. ამრიგად, ნერვულ სისტემაში საბოლოო ინტეგრაციის დონე იმყოფება შუატვინზე მაღლა, შუამდებარე ტვინის ფარგლებში.

აღნიშნული ცენტრენცეფალური თეორია პოულობს შემდგომ განვითარებას და პრინციპულ მხარდაჭერას ზოგიერთ ელექტროფიზიოლოგთა შორის. ასე მაგალითად, გასტო (საფრანგეთი) არა თუ ავითარებს თეზისს ქერქის სუპრაკორტიკალურ როლზე, არამედ წამყვან როლსაც აკუთვნებს მხედველობის ბორცვების ეგრეთ წოდებულ არასპეციფიკურ უბნებს ადამიანის პირობით-რეფლექსური კავშირების განვითარების პროცესებში.

ფსიქიკური ფუნქციების ღეროს და შუამდებარე ტვინის რეტიკულარულ ფორმაციასთან დაკავშირება მოგვაგონებს ტვინის მითოლო-

გის გამოძახილს, როცა „პიროვნებას“, ადამიანურ „მეს“ მიაწერდნენ დიენცეფალურ ლოკალიზაციას.

ცენტრენცეფალურ თეორიას ასევე უნდა მიეკუთვნოს წარმოდგენები რთული ემოციური გამოვლინებების ან ქცევითი რეაქციების (მაგ. მორჩილების, ბრაზისა და აგრესიული რეაქციები, აპათურ-განურჩეველი დამოკიდებულება გარემოს ან საკუთარი პოზისადმი) ლიმიტურ ან ინსულარულ არეებში ლოკალიზაციის შესახებ.

ცენტრენცეფალური თეორია თავისი არსით ანტიევოლუციურია. ის მხედველობიდან უშვებს ევოლუციური ბიოლოგიის ძირითად დებულებას, რომ ფსიქიკური აპარატის ურთულესი ფუნქციები, როგორცაა უმაღლესი ნერვული მოქმედება, არ შეიძლება გენეზურად პირობადებული იყოს ტვინის სისტემებით, რომლებიც იმყოფება ფილო-და ონტოგენეზური განვითარების უმდაბლეს საფეხურზე.

ნერვული მოქმედების მორფოფიზიოლოგიური წანამძღვრების საკითხის შესწავლისას ამჟამად არსებითი ყურადღება ეთმობა გლიური ქსოვილის როლს. თავის დროზე, ჰერ კიდევ 15 წლის წინათ, საკუთარი მასალის და ზოგადი თეორიული მოსაზრებების საფუძველზე, ჩვენს მიერ წამოყენებულ იქნა დებულება, რომ გლიური ქსოვილის სისტემა წარმოადგენს არა მარტო ტვინის პარენქიმური წარმონაქმნების ჩონჩხს, ასრულებს არა მარტო ძირითად როლს ეგრეთ წოდებულ „Zubau“ ან „Abbau“ პროცესებში (ცვლის პროცესები ტვინში), არამედ ის გარკვეულ ჩარჩოებში უნდა ასრულებდეს ნერვულ ფუნქციასაც. ამით პარენქიმული და გლიური სისტემები დინამიკურად უახლოვდებიან ურთიერთს.

კლასიკური წარმოდგენების თანახმად გლიური ქსოვილი სამი ფუნქციის მტარებელია: საყრდენი, ტროფიკული და რეაქტიულ-ფაგოციტარული ფუნქციებისა.

აღნიშნულ დასკვნამდე მიგვიყვანა ჩვენმა ე. ჩოლოყაშვილთან ერთობლივმა დაკვირვებებმა ფრინველის ზურგის ტვინის ციტოარქიტექტონიკის შესახებ; მხედველობაში გვაქვს ე. წ. ლუმბო-საკრალური სინუსის, ე. ი. სუფთა გლიური ორგანოს არსებობა ფრინველებში.

როგორც ცნობილია, ძუძუმწოვრების ცენტრალურ ნერვულ სისტემასთან შედარებით, ფრინველთა თავისა და ზურგის ტვინი ამჟღავნებს სპეციფიკური თავისებურებების მთელ რიგს. უნდა აღინიშნოს ქერქული მასის სუსტი განვითარება ძლიერი სტრიალური სისტემის არსებობისას, შუა ტვინის რუხი მასის თავისებური შრევალობა ფრინველებში, პერი-პარაგლიზალური უჯრედოვანი დაჯგუფების არსებობა ზურგის ტვინში და ბოლოს ლუმბო-საკრალური სინუსის

არსებობა. თუმცა ლუმბო-საკრალური სინუსის მორფოლოგიის შე-
სახებ პირველი პუბლიკაციები წარსული საუკუნის 70-იან წლებს
ბიეკუთვნება, შეიძლება ითქვას, რომ დღევანდლამდე ამ საკითხის
გარშემო ლიტერატურაში მოიძებნება მხოლოდ ზოგიერთ ავტორთა
ცალკეული შენიშვნები.

ფრინველთა ზურგის ტვინის სინუსი ჯერ კიდევ რჩება უცნობ
არედ როგორც მორფოლოგიისათვის, ასევე ფიზიოლოგიისათვის.
სინუსისადმი კვლევითი ინტერესი იზრდება ორი ვითარების გამო;
პირველ ყოვლისა აღნიშნული წარმონაქმნი წმინდა გლიური წარმო-
შობისაა და მეორეც — თავისი ტოპოგრაფიის გამო სინუსი მისაწვ-
დომია უშუალო ექსპერიმენტისათვის მისი სტრუქტურისა და ფუნქ-
ციის შესწავლის მიზნით.

ჩვენს განკარგულებაში არსებული მასალა, შეღებილი ნისლის
მეთოდით, აგრეთვე ჰემატოქსილინ-ეოზინით, გვიჩვენებს, რომ უკა-
ნასკნელი კალდულური ანათლებიდან (გავის დონე) სინუსს უკავია
ზურგის ტვინის სიმეტრიული უბანი, რომელიც განლაგებულია უკა-
ნა სვეტების გამტარი გზების სისტემასთან ვერტიკალურად და გა-
მოყოფილია ახლომდებარე რუხი და თეთრი ნივთიერების მასისა-
გან. ზურგის ტვინის არხი იმყოფება სინუსის არეში, უკანასკნელი გა-
მოყოფილია უკანა ლამამისაგან და ტვინის რუხი ნივთიერებისაგან.

გავის ნაწილის ორალური ორი მესამედის მანძილზე მოზრდილ
ქათამში სინუსი წარმოდგენილია იმდენად მძლავრად, რომ ის თი-
შავს უკანა სვეტებს, იკავებს მთელ არეს მათ შორის და აღწევს თეთ-
რი ნივთიერების დორზალურ ზედაპირამდე.

ზურგის ტვინის გავის წილის ორალური დონიდან დაწყებული
ზევითა მიმართულებით სინუსი თავის მოცულობაში სულ უფრო
კლებულობს და თანდათანობით იფარგლება უკანა სვეტების კო-
ნებით.

ორალურ დონეზე სინუსის გარეთა და გარეთა მუცლის საზღვარი
წარმოდგენილია რუხი ნივთიერებით, დორზალური საზღვარი კი —
უკანა სვეტების კონებით. სინუსი მკაფიოდ იმიჯნება მეზობელი უბ-
ნებისაგან. ზურგის ტვინის არხი მთლიანად ძვეს სინუსის არეში. სი-
ნუსის უჩრდოვანი ელემენტები გენეზურ კავშირშია ზურგის ტვი-
ნის არხის ჩანასახოვან შრესთან. ემბრიონალური სიცოცხლის ცხრა-
დიან ასაკში ზურგის ტვინის სინუსი წარმოდგენილია მკაფიოდ. იმ
დროს, როდესაც ემბრიონალურ მასალაზე სინუსი ქმნის არხის საზღ-
ვრებს მხოლოდ ნაწილობრივ. მოზრდილ ქათამში ზურგის ტვინის
არხი მოთავსებულია მთლიანად სინუსის არეში.

სინათესოარქიტექტონიკული და გლომარქიტექტონიკული დაკვირ-

ვებანი ასევე გვიჩვენებს, რომ ნეირონებს აქვს სინაფსური კონტაქტები გლიურ უჯრედებზე, უქანასკნელნი კი კონტაქტს ახდენენ ნეირონებზე.

მიუხედავად იმისა, რომ სტრუქტურისა და ფუნქციის საკითხები განსაკუთრებით საინტერესოა და ამ პლანში ისახება პერსპექტიული შესაძლებლობანი, მკვლევარი, რომელიც დგას ჭეშმარიტად ევოლუციურ პოზიციებზე, ვერ მიიღებს თეზისს იმის შესახებ, თითქოს უმაღლესი ინტეგრაცია, გამოხატული ფსიქიკურ მოქმედებაში, ხორციელდება გლიური სისტემით.

უნდა აღინიშნოს, რომ ევოლუციურ ასპექტს მხედველობაში აქვს განვითარება ან ჩამოყალიბება ორი მიმართულებით, სახელდობრ: განვითარება დიფერენციაციის, ე. ი. უჯრედოვანი წარმოქმნების მომწიფების ხაზით და განვითარება ან მომწიფება ორგანო-ტოპიკური ხაზით.

ორივე აღნიშნული მომენტი ფორმის წარმოქმნის საფუძველია. ამასთან, ონტოგენეზური კვლევა, პირველ რიგში, უნდა შეისწავლიდეს განვითარების დინამიკას. იგი არ უნდა ეძებდეს დამოუკიდებელი არქიტექტონიკული უბნების პროტოტიპებს — ცალკეულ წარმონაქმნთა დამთავრებულ სტრუქტურებს. განვითარება და დიფერენციაცია, ერთ სტრუქტურულ ფორმათა წარმოშობა და მეორეთა გაქრობა — აი საკითხები, რომლებიც შესაძლოა და უნდა გადაიჭრას კიდევ ონტოგენეზური მეთოდით.

ონტოგენეზურ დაკვირვებათა თანახმად (ცენტრალური ნერვული სისტემის ემბრიონული და პოსტემბრიონული განვითარება) ციტოარქიტექტონიკული დიფერენციაცია წინ უსწრებს ციტოლოგიურს. ამასთან უჯრედთა ციტოლოგიური მომწიფების ტემპები (უჯრედის გაფორმება, „ნუკლეოფიკაცია“) იდენტური არ არის ყველა ქერქულ-ქერქვეშა უბნისთვის. ისევე როგორც ცალკეული ველები, ცალკეული შრეები, ხოლო ქერქვეშა კი სხვადასხვა ბირთვი ციტოლოგიური დიფერენციაციის სხვადასხვა ტემპს ამჟღავნებს.

დიდი ტვინის ქერქის უბნები სხვადასხვა ტემპებით იზრდება და დიფერენცირდება არა მარტო სხვადასხვა ასაკში, არამედ ერთი ემბრიონის სხვადასხვა საფეხარულ და ვერტიკალურ დონეზეც. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, არქიტექტონიკული დიფერენციაციის სხვადასხვა საფეხური გვხვდება ემბრიონული ცხოვრების მოგვიანებულ პერიოდშიც. ამასთან ველების ციტოარქიტექტონიკული დიფერენციაცია და, მით უმეტეს, შრეთა წარმოქმნა (სტრატოგრაფიული პროცესი) წინ უსწრებს უჯრედულ წარმოქმნათა ციტოლოგიურ მომწიფებას.

ემბრიოგენეზური ჩამოყალიბების ექვტორულობა განისაზღვრება ფუნქციურ გამოვლინებათა იერარქიული საფეხურებით — ტვინის ღართის ზრდა და დიფერენციაცია წარმოებს გარეშე, შუბლისა და კეფის მიმართულებებით; ამასთან კეფის მიმართულებით ზრდა უფრო ზომიერად წარმოებს, ვიდრე შუბლის მიმართულებით.

სტრუქტურისა და ფუნქციის ურთიერთკავშირის საკითხის ანალიზის დროს ტვინის ღართის ფილონტოგენეზის პოზიციიდან უნდა აღინიშნოს, რომ აქ ძირითადი ბიოგენეზური კანონი გაცილებით რთულ სახეს იღებს: ქერქული აპარატის უფრო ახალგაზრდა და ფუნქციურად მნიშვნელოვანი უბნები ადრე ყალიბდება, თუმცა ფუნქციური მომწიფება ჰისტოლოგიური დიფერენციაციით მოგვიანებით იწყება.

ღართის იზოკორტიკალური უბანი ალოკორტიკალურ უბანზე (არქი-და პალეოკორტექსი) ადრე გამოიყოფა. ტვინის ღართის პალეოკორტიკალური უბანი ამონის ფორმაციაზე უფრო გვიან გამოიყოფა, თუმცა შრეობრივი დიფერენციაცია უფრო ადრე მქონდება. როგორც ვხედავთ, ის ქერქული უბნები, რომლებიც უფრო რთულ ფსიქონერვულ ფუნქციებს ასრულებენ, ემბრიოგენეზის ადრეულ სტადიაზე ყალიბდება. მათი ფუნქციური მომწიფებისათვის აუცილებელია ემბრიონული ცხოვრების უფრო ხანგრძლივი პერიოდი.

ფსიქონერვულ ფუნქციათა ანალიზის დროს უნდა გვახსოვდეს, რომ თავის ტვინის სპეციფიკურ თავისებურებას მისი ინტეგრალური მთლიანი მოქმედება წარმოადგენს.

ცენტრალური ნერვული სისტემის ინტეგრალური მოქმედების მექანიზმის განხორციელებაში წამყვანი მნიშვნელობა სინაფსურ აპარატს მიეკუთვნება. მისი საშუალებით ხორციელდება პირდაპირი და უკანმომაველი ინფორმაციის ნორმალური მიმდინარეობა.

ჩვენს განკარგულებაში არსებული ექსპერიმენტული მასალა გვიჩვენებს, რომ სადღეისოდ შესაძლოა ლაპარაკი სინაფსოარქიტექტონიკაზე, როგორც ნევროლოგიის დამოუკიდებელ მიმართულებაზე.

სინაფსოარქიტექტონიკული მეთოდის პრაქტიკული და თეორიული მნიშვნელობა იმითაც იზრდება, რომ სინაფსების გამოვლინების მიზნით ჰოფისა და გლისის მეთოდით შეღებილი პრეპარატების სურათი ძლიერ მოგვაგონებს ნისლის მიხედვით დამზადებული პრეპარატის სინაფსოარქიტექტონიკის ფონს.

ამით ორი ზემოაღნიშნული მეთოდი (სინაფსო-და ციტოარქიტექტონიკა) ავსებს და აკონტროლებს ერთმანეთს. ჰოფის მოდიფიცირებული მეთოდიკის საშუალებით გამოვლინდება ქერქული აპარატის ძირითადი შრეები. ჩვენ საშუალება გვქონდა არა მარტო შევის-

წავლოთ (ლამინარული) ტოპოგრაფია — ცალკეული ქერქული შრეების და ცალკეული ნეირონების აღნაგობა, არამედ დავადგინოთ ამ უქანასკნელთა უფრო ნატიფი სტრუქტურა — მხედველობაში გვაქვს უჩრედულ წანაზარდთა და სინაფსურ წარმონაქმნთა თავისებურებანი.

ჩვენ მიერ მოწოდებული ტერმინი „სინაფსოარქიტექტონიკა“ უკვე სარგებლობს მოქალაქეობრივი უფლებით, ხოლო წამოყენებული დებულებანი სინაფსოარქიტექტონიკის მნიშვნელობის, როგორც ფუნქციური მორფოლოგიის მეთოდის, შესახებ სათანადო მხარდაჭერას პოულობს.

ცალკეული ციტოარქიტექტონიკული ველების შესწავლამ გამოამჟღავნა სინაფსოარქიტექტონიკური ხასიათის რიგი თავისებურებანი როგორც არეალურად, ისე ლამინალურად. უნდა აღინიშნოს, რომ შრეთა სინაფსური სტრუქტურის თავისებურების აღიარება ჯერ კიდევ არ ნიშნავს სპეციფიკურ სინაფსურ წარმონაქმნთა აღიარებას. ქერქის ცალკეული ფენების შესახებ წარმოდგენა შეიძლება მივიღოთ მხოლოდ მათი სტრუქტურის კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე.

ჩვენს განკარგულებაში არსებულ მონაცემებს ფრინველების, ცხოველებისა და ადამიანის სინაფსური წარმონაქმნების ფილონტოგენეზის შესახებ იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ ნეირონის სინაფსური აპარატი წარმოადგენს პოლისინაფსურ სისტემას, ახუ ნეირონი (უჩრედის სხეული და დენდრიტული წანაზარდები) მოფენილია დამაბოლოვებელი ღილაკებით, რომლებიც დაკავშირებულია აფერენტულ ბოჭკოთა პრესინაფსურ წარმონაქმნებთან.

ექსპერიმენტულ და კლინიკურ მასალაზე სინაფსური სისტემების შესწავლა ამდიდრებს ჩვენს წარმოდგენებს აქსოსომატური და აქსოდენდრიტული სინაფსური კავშირების დინამიკური როლის შესახებ. უქანასკნელი წლების დაკვირვებები (როგორც ჩვენი, ისე სხვა ავტორების) მიუთითებენ აქსოდენდრიტული წარმონაქმნების მომატებულ ლაბილობაზე აქსოსომატურ წარმონაქმნებთან შედარებით. მითითებულ თავისებურებათა საფუძველზე ჩვენ მიერ წამოყენებულია დებულება ცენტრალური ნერვული სისტემის სხვადასხვა ნაწილთა ვიკარულ-კომპენსაციურ შესაძლებლობათა შესახებ ნეირონულ დონეზე. უფრო გოლერანტულ აქსოსომატურ სინაფსებს შეუძლია შეასრულოს ვიკარულ-კომპენსაციური როლი უფრო ლაბილური აქსო-დენდრიტული დამაბოლოვებელი წარმონაქმნების მიმართ.

უქანასკნელ წლებში ნატიფი მიკროფიზიოლოგიური გამოკვლევების საფუძველზე დადგენილია, რომ ნეირონის დონეზე ავზნების

და შეკავების პროცესებს სხვადასხვა ფიზიკურ-ქიმიური ბუნება, სხვადასხვაგვარი ელექტრული გამოვლინება აქვთ და, ალბათ, სხვადასხვა პრესინაფსური და სინაფსური სტრუქტურების აქტივაციითა და ამოქმედებით. აქ შესაფერი იქნება მოვიტანოთ ნ. ე. ვედენსკის კლასიკური გამოთქმა, რომელსაც დასაშვებად მიაჩნდა ამგზნები და შემაკავებელი სინაფსების არსებობა. ასე ისმის პრობლემა სტრუქტურულ საფუძველთა მონისტურ და ბინარულ გაგებას შორის კავშირისა და ძირითად ნერვულ პროცესთა, ე. ი. აგზნებისა და შეკავების ფიზიოლოგიური ბუნების შესახებ.

ი. პავლოვი, თვლიდა რა ამ პრობლემას განსაკუთრებით რთულად. სვამდა საკითხს იმის შესახებ „აგზნება“ და „შეკავება“ ერთი თუ სხვადასხვა დამოუკიდებელი პროცესებია. ამ თვალსაზრისით დაკვირვებები მოითხოვს დიდ ყურადღებას. უახლესი ელექტრულ-ფიზიოლოგიური მასალა დამაჯერებელ არგუმენტებს აძლევს იმათ, ვინც ამ ორი პროცესის სხვადასხვა ბუნების დაცვის პოზიციასზე დგას.

პისტოფიზიოლოგიურად უდიდესი მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებას, რომ კახალის კონტაქტური (სინაფსური) თეორია აბსოლუტურ დადასტურებას პოულობს უახლესი ელექტრონული და რენტგენის მიკროსკოპიისა და ავტორადიოგრაფიის მონაცემების საფუძველზე.

აგზნებისა და შეკავების სტრუქტურული საფუძველები დაკავშირებულია სინაფსების თავისებურებასთან. ინტერნეირონალურ სინაფსთა სისტემა, რომელიც ასე უხვადაა ნერვულ ცენტრებში, წარმოადგენს აგზნების ნეიროჰუმორალური გადაცემის მიდამოს. სინაფსურ სტრუქტურათა არსებობა განაპირობებს ტვინის ქერქში არა მარტო მეტაბოლიზმის ინტენსიურობას, არამედ ნერვული ქსოვილის ეასკულარიზაციის თავისებურებასაც.

სინაფსთა ფუნქციური მდგომარეობა განსაზღვრავს ნერვული რგოლების პერიოდული მოქმედების ხასიათს. დადგენილია, რომ ნერვული ბოჭკოები ძნელად იღლება და მათ უნარი აქვთ რამდენიმე საათის განმავლობაში იმუშაონ დაუღლელად. ნერვული უჯრედები უფრო ადვილად იღლება, ხოლო ყველაზე ადვილად იღლება ნერვული დაბოლოებანი, ანუ სინაფსები.

ლ. ორბელის თანახმად, ნეირონების ფუნქციური თვალსაზრისით რთული, სინაფსურად დაკავშირებული სისტემა შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც აგზნებისა და შეკავების სხვადასხვა ხარისხში მყოფი კერების უნატიფესი მოზაიკა. რით უნდა აიხსნას აგზნების გატარების ცალმხრიობა, რით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ უკა-

ნა ფესვის გაღიზიანების დროს წინაში ყოველთვის აღმოცენდება მოქმედების დენი, მაშინ როცა წინა ფესვის გაღიზიანებას არ მოსდევს უკანაში დენის წარმოშობა?

ლ. ორბელი ამტკიცებს, რომ ორი ნერვული ელემენტის გაძთიშავი ზედაპირი ასრულებს ერთგვარი სარქველის როლს, რაც განაპირობებს აგზნების გადაცემას მხოლოდ ერთი მიმართულებით. სინაფსების ასეთ როლს უნდა ჰქონდეს თავისი ფილოგენეზური გამართლება. სახელდობრ, ორბელის თანახმად რეცეპტორები ღებულობენ გაღიზიანებას პერიფერიაზე, გადასცემენ მას კუნთის მიმართულებით. ხოლო აქედან კი იმპულსები უკან არ ბრუნდებიან.

მოტონეირონის სინაფსურ დაყოვნებას აქვს ვარიაციის თავისი ზღვრები, იგი. ერთი მხრივ, ინარჩუნებს განსაზღვრულ დამოკიდებულებას სტიმულის ძალასთან, მეორე მხრივ კი — მოტონეირონის ზღურბლთან. რედუქცია, ანუ სტიმულის ძალის შემცირება ან მოტონეირონის ზღურბლის მომატება ახანგრძლივებს სინაფსურ დაყოვნებას.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ტვინის ღეროს რეტოკულური მიდამოც ნეირონული კონტაქტების პრინციპითაა აგებული, ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით დემონსტრაციულია დაკვირვებები მხედველობის ბორცვების მედიალური მიდამოს რეტოკულური წარმონაქმნების ნატიფ აღნაგობაზე.

ფსიქონერვული მოქმედება განისაზღვრება ძირითადი ნერვული პროცესების—აგზნებისა და შეკავების ძალით, დაძაბვითა და მდგრადობით. ქერქული დინამიკური პროცესების თავისებურების ამპლიტუდა ქერქქვეშა იმპულსაციის უშუალო ზეგავლენის ქვეშ იმყოფება: ეს იმპულსაცია ბადებრივი ფორმაციიდან მოედინება, პირველ რიგში, მხედველობის ბორცვების არასპეციფიკური ბირთვებიდან. რეტოკულური ფორმაციის ფუნქციური მნიშვნელობა სწორედ მხოლოდ ასეთ დინამიკურ პლანში უნდა იქნეს განხილული ადამიანის ქცევითი აქტებისა და პიროვნული რეაქციების განხორციელების დროს.

რეტოკულური წარმონაქმნების ტიპის უჯრედები აღმოჩენილია დიდი ჰემისფეროების ქერქის შრეებშიც, ამიტომ უნდა განვასხვავოთ ქერქქვეშა არასპეციფიკური დინამოგენეზი არასპეციფიკური რელეს ტიპის ქერქული დინამოგენეზისაგან. უ. ნაუტა მიუთითებს არასპეციფიკური რელეს ტიპის სადგურების არსებობაზე ჰიპოთალამუსში და პრეოპტიკურ მიდამოში.

უკანასკნელი წლების დაკვირვებათა თანახმად. მხედველობის ბორცვების ბირთვების გარდა. არასპეციფიკური ქერქქვეშა დინამო-

ვენეზის ტვინის ქერქის აგზნებადობის რეგულაციაში მონაწილეობს კუდიანი ბირთვიც.

ქერქვეშა დინამოგენეზის მორფოლოგიურ სუბსტრატთან დაკავშირებულია აგრეთვე ლიმბური სისტემა, რომელიც ანატომიურ კავშირშია ტვინის ღეროს რეტიკულურ ფორმაციასთან. ლიმბური სისტემის სტრუქტურისა და ფუნქციის შემდგომი დაზუსტებით ირკვევა, რომ ამ სისტემას უნდა მივაკუთვნოთ არა მხოლოდ „საყნოსავი ტვინი“ ამ ცნების ვიწრო გაგებით (ჰიპოკამპი, ძგიდის მიდამო და ენდორინალური მიდამო), არამედ ქერქის სარტყლისებური ხვეული და ნუშისებრი კომპლექსის ლატერალური ნაწილი.

ლიმბურ სისტემას უკავშირებენ მარტივი ემოციების (ძრისხანებისა და შიშის) გამოვლინებას. სტრუქტურისა და ფუნქციის ურთიერთკავშირის პრობლემა ახალ მიმართულებას ღებულობს თანამედროვე ელექტროფიზიოლოგიის მონაცემების ასპექტში. ქერქულ-ქერქვეშა წარმონაქმნთა ელექტროენცეფალოგრაფიული თავისებურების ანალიზი ჩვენ გვამდიდრებს ახალი ცნობებით ქერქული, ქერქვეშა და ქერქულ-ქერქვეშა კავშირების შესახებ. ამ მხრივ ფაქტური მასალა იმდენად მდიდარია, რომ სადღეისოდ შეიძლება ვილაპარაკოთ ნეირომორფოლოგიის დამოუკიდებელ დარგზე — გოდოლოგიაზე (სწავლება კავშირების შესახებ.) გოდოლოგიის შესახებ შეიძლება მივუთითოთ რამდენიმე არსებით შენიშვნაზე. ყველაზე მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია ის გარემოება, რომ ცენტრალური ნერვული სისტემის ცალკეულ უბნებს შორის კავშირის ყოველი ფაქტი მოითხოვს სტრუქტურულ (მიკროსკოპულ) დადასტურებას და მას ნეირომორფოლოგი ვერ მიიღებს მხოლოდ ელექტროენცეფალოგრაფიული კონსტატაციის საფუძველზე. მტკიცედ უნდა გვახსოვდეს, რომ ტვინის ბიოდენებს არ შეუძლია ასახოს ტვინის სტრუქტურისა და ფუნქციის თავისებურება, ისინი დაკავშირებული არიან უფრო ბიოფიზიკური ხასიათის მოვლენებთან.

ჩვენ ხაზს ვუსვამდით იმ გარემოებას, რომ ცენტრალური ნერვული სისტემის ფილონტოგენეზური განვითარების პროცესში სტრუქტურა ღებულობს სისტემური კომპლექსის ხასიათს.

ამასთან, ფუნქცია გამოვლინდება არა ნერვული ენერგიის სახით, არამედ როგორც სპეციფიკური ქვალიტეტი. სტრუქტურასა და ფუნქციას შორის განუყოფელი კავშირი განპირობებულია თავის ტვინის ევოლუციის მთლიანი ისტორიით. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს სტრუქტურისა და ფუნქციის კავშირის ევოლუციის პროცესი, რომელიც აბსოლუტურად განუყოფელია ჩამოყალიბების უმაღლეს ეტაპებზეც. აღნიშნული კავშირი ურთულესია, ვი-

ნაიდან ფუნქცია არასოდეს. არავითარ პირობებში არ კარგავს კავშირს ფიზიოლოგიურთან (ფიზიკურთან). თუმცა თვითონ იგი არ გამოვლინდება როგორც ფიზიკური კატეგორია. აქედან, გასაგებია. რომ ისეთი რთული ფუნქცია, როგორიცაა ფსიქონერვული ფუნქცია, ვერ დაიყვანება ფიზიკური ენერგეტიკის კატეგორიამდე. იგი ყოველთვის რჩება მაღალორგანიზებული მატერიის დინამიკურ ქვალიტეტად (ფუნქციად). ჩვენ მიერ მოტანილი ევოლუციური ხასიათის საბუთები გამორიცხავს ექსტრასენსორული პერცეპციის არსებობას, ე. ი. პარაფსიქოლოგიურ ან მეტაფსიქოლოგიურ მოვლენებს — ტელეპათიასა და ტელესთეზიას.

აზრთა წაქითხვა ან გადაცემა ფსიქიკური ინდივიდუუმის გაშიშვლებას უდრის. ადვილი გასაგებია, რომ ასეთი მდგომარეობა ადამიანისათვის უდიდესი კატასტროფა იქნებოდა ნერვული ქსოვილის ევოლუციური ჩამოყალიბება (განვითარება) ურთულესი ბიოდინამიკური პროცესია, რომელიც არ გულისხმობს ცვლითი პროცესების ენერგეტიკის გულუბრყვილო — მექანიკურ გაძლიერებას (ბიოქიმიური, ფიზიკურ-ქიმიური და ბიოფიზიკური მოვლენები). ე. პორტუგალუის ჰისტოქიმიური დაკვირვებების თანახმად, ნერვული ქსოვილის ევოლუცია იმდენად ცვლითი პროცესების გაძლიერებას არ იწვევს. რამდენადაც ენერგეტიკული რესურსების ეკონომიურ გამოყენებას.

სტრუქტურული წანამძღვრების საკითხები ყოველთვის იპყრობდა და იპყრობს კლინიკისტ-ფსიქიატრთა ცენტრალურ ყურადღებას. შემთხვევითი როდია, რომ ტვინის სტრუქტურის პრობლემის შესახებ კლასიკური გამოკვლევები ფსიქიატრიის დარგში მომუშავე მკვლევრებს ეკუთვნის. უნდა შევნიშნოთ, რომ სამამულო ფსიქიატრია ყოველთვის იდგა ნორმისა და პათოლოგიის დროს სტრუქტურული საფუძვლების დინამიკური შესწავლის მტკიცე პოზიციებზე. შემოქმედებითი ძიების გზის მაჩვენებელი მაგალითი, პირველ რიგში ახალგაზრდა მეცნიერთათვის, უნდა გახდეს კლინიკური აზროვნების კორიფე პ. ბ. განუშკინი.

კლინიკური ფსიქიატრიის მიზანსა და ამოცანებს პ. განუშკინი ფართო სამედიცინო ასპექტში აშუქებს და სულით ავადმყოფობას მთლიანი ორგანიზმის მდგომარეობას უკავშირებს. ავტორის თანახმად, თავის ტვინი არის მხოლოდ მთავარი არენა, ავანსცენა, სადაც ვითარდება და თამაშდება მთელი მოქმედება; რაც შეეხება გენეზს. დაავადების მიზეზები სხვა მხრივ უნდა შეფასდეს; ამასთან მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მთლიანი ორგანიზმის ზღვომარეობა.

მიუთითებს რა ფსიქოზთა პათოლოგიური საფუძვლების დიდ მნიშვნელობაზე (ბიოქიმიური და მორფოლოგიური გამოკვლევები). პ. განუშკინი მეცნიერების პროგრესისათვის აუცილებლად თვლის კლინიკურ-ანატომიურ შედარებათა ფართო პრაქტიკას.

იგი წერს: „ფსიქიატრს არა აქვს საფუძველი და არც უფლება უგულებელყოს ანატომია; მე ვიტყვოდი, პირიქით: პათოლოგიური ანატომია ფსიქიატრისათვის არა ნაკლებ არის საჭირო, ვიდრე სხვა სპეციალობის ექიმისათვის“.

პერსონოლოგიის აქტუალური პრობლემები

ბუნებისმეტყველების თანამედროვე დონეზე პერსონოლოგიური ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები სხვადასხვა დარგის მეცნიერული კვლევის საგანია. ცნობილია, რომ მოძღვრება პიროვნებაზე ნორმასა და პათოლოგიაში მუდამ იმყოფებოდა ფსიქოლოგიის, კლინიკური ფსიქიატრიის, ფილოსოფიისა და სოციოლოგიის ყურადღების ცენტრში.

გამოჩენილი მეცნიერის დ. უზნაძის მიერ შექმნილმა განწყობის ფსიქოლოგიამ, როგორც პერსონოლოგიურმა მიმართულებამ, სათანადო აღიარება პოვა ჩვენში და უცხოეთშიც. პერსონოლოგია განსაკუთრებით აქტუალური და საინტერესოა თანამედროვე ფსიქონეეროლოგიისათვის. რით უნდა აიხსნას ეს გარემოება?

ბუნებისმეტყველების, უწინარეს ყოვლისა კი სინაფსოლოგიის, ელექტრონული მიკროსკოპიის (მოლეკულური ბიოლოგიის), ჰისტოქიმიის, ციტოლოგიის, სტერეონეეროლოგიის, ბიოფიზიკის, ბიოქიმიისა და კიბერნეტიკის მიღწევები საშუალებას იძლევა სავსებით ახლებურად გავიგოთ თავის ტვინის ფუნქციისა და სტრუქტურის ნაირსახეობანი. ამ შემოქმედებით კვლევაში წამყვანი ადგილი სამამულო მეცნიერებს ეკუთვნით. ი. პავლოვის კლასიკური მოძღვრება სტრუქტურის, დეტერმინიზმისა და დროებითი კავშირების შესახებ შემდგომი კვლევითი მუშაობის ერთადერთი სწორი გზაა.

ძირითადი დებულება, რომელიც განსაზღვრავს დღევანდელი ნეეროლოგიის, პათონეეროლოგიის, ფსიქოლოგიისა და პათოფსიქოლოგიის შინაარსს, ის არის, რომ ცხოველის, მით უმეტეს ადამიანის თავის ტვინი მთლიანი და ინტეგრალური აპარატია და მისი არსის მიგნება მთლიანობის ასპექტის გარეშე შეუძლებელია. აღნიშნული კანონზომიერება ადამიანის ფსიქიკურ აპარატზე ვრცელდება.

ევოლუციური ანალიზი ამტკიცებს, რომ ფიზიკურ და ბიოლოგიურ სამყაროში ყველაზე მთლიანი და ინტეგრალური გამოვლინება ადამიანის ფსიქიკური აპარატია. მთლიანობა, ანუ დინამიკური ერ-

თიხობა და ურთიერთდამოკიდებულება ფსიქიკის სპეციფიკური სა-
ფუძველია. ეს მთლიანობა ფსიქიკის ყოველ დონეზე მელაენდება;
მისი დისოციაცია არღვევს და აინვალიდებს პიროვნებას. ამას
თ. დოსტოევსკიც აღნიშნავდა.

პერსონოლოგია სათანადო სიმაღლეზე რომ იქნეს აყვანილი, მხე-
დველობაში უნდა მივიღოთ ისეთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორები,
როგორებიცაა ევოლუციურ-დინამიკური ასპექტი ფსიქოლოგიაში და
პათოფსიქოლოგიაში, მოძღვრება თავის ტვინის ინტეგრაციისა და
ფსიქიკური აპარატის მთლიანობის შესახებ, ფსიქიკური რეაქციები
და აბერაციები, მიკროსოციოლოგიური მომენტები და, ბოლოს, შე-
ხედულებანი ფსიქიკის მასალის შესახებ (კერძოდ, თავისებური ანა-
ლოგიები კიბერნეტიკიდან: „მანქანური მეხსიერება“, მათემატიკუ-
რი ლინგვისტიკა და სხვა). პერსონოლოგიური ძიებანი გადაუღებელი
ამოცანაა.

პერსონოლოგიური ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიის ყო-
ველი საკითხი ევოლუციურ ანალიზს საჭიროებს. უნდა გვახსოვდეს,
რომ პიროვნული გამოვლინებანი, ადამიანის ფსიქიკური აპარატის
როგორც ურთულესი და უმაღლესი ფუნქცია, თავის ტვინის მთლიან
მოქმედებასთან არის დაკავშირებული. ამასთან ევოლუციური სრულ-
ყოფადობის პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება თა-
ვის ტვინის ქერქს — სიგნალურ სისტემათა სუბსტრატს.

ყოველი სტრუქტურა გარკვეული ფუნქციის დინამიკური მტარე-
ბელია. სტრუქტურასა და ფუნქციას შორის დაუნაწევრებელი მთლი-
ანობა არსებობს. ფილოგენეზური განვითარება ნერვულ უჯრედთა
ფუნქციური კონგლომერატების წარმოშობას განაპირობებს.

ვგებობთ რა პიროვნების სპეციფიკურ სტრუქტურულ წანამძღვ-
რებს, საჭიროდ მიგვაჩნია მოვიხსენიოთ ბროდალის შეხედულებანი,
რომელთა თანახმადაც ადამიანის ტვინი არსებითად და თვისობრი-
ვად განსხვავდება ცხოველის ტვინისაგან, მათ შორის ადამიანის
მსგავსი მაიმუნის ტვინისაგანაც.

პიროვნული რეგისტრების კვლევის დროს განსაკუთრებულ ინ-
ტერესს იწვევს ფსიქიკური აპარატის ემოციური სფეროს ევოლუცია,
მისი შენება და ფსიქოლოგიური თავისებურებანი. განვითარების
თვალსაზრისით ტკივილი, შიში და ღეპრესია უნდა განვიხილოთ რო-
გორც ემოციურ გამოვლინებათა სხვადასხვა საფეხურები.

კრეპელინი აღნიშნავს, რომ ადამიანის პიროვნების ისტორიულ-
გვაროვნული ჩამოყალიბება ხდებოდა თანდათანობითი განვითარე-
ბის გზით, ნატიფი, თითქმის შეუმჩნეველი წინსვლით. ამასთან აღ-

გილი ჰქონდა აგრეთვე მოძრაობას უკუმიმართულებით. განვითარების გზები აღმოცენდებოდა და ისევ იკარგებოდა.

პიროვნების დონეზე, რომელიც ევოლუციურად მოწოდებულია შეასრულოს ანალიზისა და სინთეზის უმაღლესი ფუნქციები. ფსიქიკის ცალკეული სფეროები თითქმის კარგავს დამახასიათებელ თავისებურებას. ისინი მოქმედებენ შერწყმული ინტელექტუალურ-ემოციური აქტების სახით. ვ. ბეხტერევის თანახმად. შეცნობითი აქტები უმაღლესი დონის განცდებსაც წარმოადგენს. რომლებიც პიროვნების მოქმედების სხვადასხვა სფეროს მოიცავენ. აქ საქმე გვაქვს ინტელექტუალურ გრძნობასთან, რომლის შესახებაც თავის დროზე წერდა ვუნდტი. აქვე აღვნიშნავთ, რომ ემოციური გრძნობის თავისებურებას ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო ვექტორის, ორი ანტინომიური მდგომარეობის არსებობა წარმოადგენს (სასიამოვნო — არასასიამოვნო, სიყვარული — სიძულვილი, მოსწონს — არ მოსწონს). ინტელექტუალური გრძნობისათვის კი დამახასიათებელია ერთვექტორული განცდა (დამშვიდება, ამადლება, სიყვარულის მაღალი ემოციები). ჩვენი აზრით, ემოციური გრძნობა ორი ნაწილისაგან შედგება (სთენიური და ასთენიური), მაშინ როცა ინტელექტუალური გრძნობის საფუძველი მხოლოდ ერთია (სთენიური).

ბუნებისმეტყველების ევოლუციურ-დინამიკურ ასპექტს, პირველ რიგში მოძღვრებას ტვინის სტრუქტურული და ფუნქციური ჩამოყალიბების შესახებ, იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ ადამიანის ფსიქიკური აპარატის სპეციფიკას მისი პიროვნული თვისებები შეადგენს. ამასთან დაკავშირებით ადამიანის ფსიქიკის შესახებ ლაკონიურად შემდეგი შეიძლება შევნიშნოთ: ინტელექტუალური აპარატი ანალიზს აწარმოებს — შეიცნობს, ემოციური — გრძნობს და განიცდის, მოტორულ-მამოძრავებელი — ასრულებს, ცნობიერება თვითორიენტაციისა და გარემოში ორიენტაციის საშუალებას იძლევა, ხოლო პიროვნული აპარატი აწონ-დაწონის მოვლენებს, აფასებს, გარემოზე რეაგირებას ახდენს, მოქმედებს და ითვალისწინებს იმ გარემოებას, რომ ადამიანის სიცოცხლეში მამოძრავებელი მომენტებია არა შიში და სარგებლიანობა, არამედ მოვალეობა. ს. კორსაკოვი მიუთითებდა, რომ ადამიანზე უნდა ვიმსჯელოთ არა იმის მიხედვით, თუ რას იღებს იგი, არამედ იმის მიხედვით, თუ რას ქმნის იგი საზოგადოებისათვის.

ჩვენს დროში საბუნებისმეტყველო მეცნიერების წარმომადგენელთა წინაშე ახალი შემოქმედებითი ამოცანები ისახება ტვინის მოქმედების სპეციფიკური მხარეების შესასწავლად ცხოველებსა და ადამიანში — განსხვავება ზოოფსიქოლოგიასა და ანტროპოფსიქო-

ლოგიას შორის, ცხოველის ქცევასა და ადამიანის პიროვნულ რეაქციებს შორის. აღნიშნული შემოქმედებითი ამოცანა მტკიცდება თანამედროვე საინჟინრო ტექნიკითა და ზუსტ მეცნიერებათა შეუდარებელი მიღწევებით. სწორედ კიბერნეტიკა, ელექტრონიკა გვასწავლის, რომ მანქანის პრინციპი შესაძლოა გადატანილ იქნეს ადამიანისა და ცხოველის მხოლოდ ცოდნის სფეროში, ხოლო ელექტრონული ტვინი ვერასოდეს ვერ მიაღწევს პიროვნულ რეგისტრს, ვინაიდან ადამიანის ტვინის მოქმედება განპირობებულია ბიოლოგიური სამყაროს ევოლუციის მთლიანი ისტორიით, ადამიანის სოციალურ-ბიოლოგიური ჩამოყალიბების მთლიანი ისტორიით.

თუ ცხოველის ქცევა აშენებულია პედონიზმის პრინციპზე (სიამოვნება) და შიშზე, ადამიანის პიროვნული მოქმედება აშენებულია მოვალეობის, სოციალური პეროიკის და შინაგანი სინდისის პრინციპებზე. აქედან ცხადია, რომ ცხოველი შეიძლება მიეჩვიოს შიშს მექანიკური ტრენირების გზით, ხოლო ადამიანი შიშსა და საფრთხეს დათრგუნავს, გმირობას ჩაიდენს და იხელმძღვანელებს მაღალი და კეთილშობილური გრძნობებით თავისი ხალხის მიმართ. შიში მორალურად აწიშვლებს ფსიქიკას და პიროვნება არაარაობამდე დაჰყავს.

ყოველ შეგნებულ პატრიოტს შეუძლია დაძლიოს და შეანელოს შიშის გრძნობა, რითაც აიხსნება მებრძოლის მამაცობა და სიმშვიდე. შიში შეიძლება დაითრგუნოს მხოლოდ პიროვნული რეგისტრებით, მოვალეობის გრძნობით. ასეთ ასპექტში პიროვნება განსაზღვრულად კორექციას უკეთებს და კონტროლს უწევს თავდაცვის ინსტინქტს.

პიროვნების სტრუქტურაში ცალკეული ფსიქიკური სფეროები გადართევა უფრო მაღალ სპეციფიკურ ადამიანურ ფუნქციებზე: ჩნდება წარმოდგენა მორალსა და მოვალეობაზე, თავს იჩენს აბსტრაგირებისა და ჭეშმარიტების ძიების ტენდენცია და ა. შ.

თ. დოსტოევსკის ფორმულა ადამიანის სიამაყის გრძნობის შესახებ, რომელიც მან თავის დროზე პუშკინის ზეიმზე წამოაყენა, სათანადო გაშუქებას პოულობს მორალისა და მოვალეობის წარმოდგენათა ასპექტში.

პიროვნება არ არის რაღაც უმოქმედო, სუსტი „ცენზორი“, პირიქით. თავისი სოციალური არსით იგი მოწოდებულია არ დაემორჩილოს ინსტინქტებს, კორექცია გაუწიოს ან ჩაახშოს ისინი.

ადამიანის ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურებაა აზროვნების კავშირი დროის ფორმებთან. მხოლოდ ადამიანს აქვს წარსული, ანუ ისტორია და მხოლოდ ის შეპყურებს მომავალს. დროის კატეგორია ფართო ასახვას პოულობს კლინიკურ ფსიქოპათოლოგიაში (მიმართულებაში, სურვილებსა და შეფასებაში).

პიროვნების დონეზე დეპრესია ვლინდება როგორც სასოწარკვეთილება — მომავლის პერსპექტივის დაკარგვა: მახინჯდება ღროის კატეგორია, ღროის ბორბალი უკუღმა ბრუნავს. ვინაიდან პერსპექტივა მოხსნილია, ღროც თითქოს ჩერდება, მაგრამ ცხოვრება ვერ შეჩერდება და ამიტომ იქმნება ავადმყოფური ფსიქოლოგიური განცდა „ღროის უკუღმა მოძრაობისა“.

ჩვენ ვერა და ვერ დავეთანხმებით ფრეიდს იმაში, თითქოს ადამიანმა განიცადა სამი ზოგადსაკაცობრიო ტრავმა და ამით მიღებული ჭრილობები არასოდეს არ შეხორცდება. მხედველობაში გვაქვს ანთროპოლოგიური ჭრილობა (გეოცენტრიზმი, ანუ ანთროპოცენტრიზმი იცვლება პელეოცენტრიზმით), ბიოლოგიური ჭრილობა (დარვინის აღმოჩენა იმის შესახებ, რომ ადამიანსა და მაიმუნს საერთო წინაპარი ჰყავდათ) და ფსიქოლოგიური ჭრილობა (ფრეიდის მოძღვრება ქვეცნობიერი განცდების მნიშვნელობის შესახებ).

ადამიანი არასოდეს არ დაკარგავს თავის მნიშვნელობასა და დანიშნულებას. პელეოცენტრიზმისა და ფილოგენეზური ევოლუციის პრინციპების აღმოჩენა დამარცხება კი არა, ადამიანის შემოქმედებითი ნიჭის გამარჯვებაა.

ფრეიდი ვერ ამაღლდა პიროვნული ფსიქოლოგიის დონეზე. სიღრმიდან მომავალი მისი ფსიქოლოგია ემყარება სულიერ მიზიდულობებს, რომლებიც ძლიერ ახლოს არის შოპენჰაუერის არაცნობიერთან. იგი მიზიდულობათა ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიის შემქმნელია (ვეგეტოსომატოფსიქიკა არა უმაღლეს ე. წ. თიძოფსიქიკისა). ყველაფერი შენდება სიამოვნებისა და პედონური მოთხოვნილების პრინციპზე. ფრეიდის თანახმად, „მე“, „ეგო“, ანუ პიროვნება არის მხოლოდ ჯოხით შეიარაღებული „ცენტორი“. იგი მხედველობაში არ იღებს იმას, რომ პიროვნების დონეზე შრომა და მოვალეობა განსაკუთრებულად მაღალი მოთხოვნილებაა.

პიროვნების დონეზე დეპრესიაც კი შესაძლოა მიმდინარეობდეს აქტიური შემოქმედებით, ადამიანს უჩნდება შრომის აქტიური მოთხოვნილება. ადამიანი მიისწრაფის სრულყოფისა და სულიერი სიწმინდისაკენ. სიზარმაცე და ჯოხი მხოლოდ ცხოველის აუცილებელი ატრიბუტია. არაცნობიერს ფრეიდის მიხედვით ჩვენ განვიხილავთ, როგორც ლტოლვას, აყვანილს ფსიქიკურამდე.

პიროვნების ევოლუციური ჩამოყალიბების პროცესში ცნობიერი აქტიურ ზეგავლენას უნდა ახდენდეს არაცნობიერზე და არა პირიქით. ყურადსაღებია რიბოს აზრი. რომლის თანახმად შეგნება თავისი ფესვებით ბიოლოგიურია. მაგრამ იგი ვითარდება როგორც სოციალური მოვლენა.

ანთროპოფსიქოლოგიაში ძირითადად წარმოდგენილია ადამიანის სპეციფიკური ფსიქიკური მოქმედების ორი ფორმა. კერძოდ, ცნობიერება და პიროვნება. ევოლუციური თვალსაზრისით ცნობიერება ყველაზე ახლაა პიროვნებასთან. ჩვენ ვეთანხმებით იმ ფსიქოლოგთა აზრს, რომელთათვის ცნობიერება მხოლოდ ცოდნა კი არ არის, არამედ დამოკიდებულება, განსაზღვრული მიმართულება და ორიენტაცია უმაღლეს ადამიანურ დონეზე.

ქცევის მოტივებისა და სიტუაციის შეფასება და რეაქციები ფსიქიკის უმაღლეს რეგისტრებზე პიროვნების ამოცანაა და არა ცნობიერებისა.

ცნობიერება როგორც ორიენტაციის ურთულესი პროცესი, გარე სამყაროს შეცნობას მოითხოვს. ე. ი. მოითხოვს აქტიურ-ამორჩევი თვალყურს (აპერცეპციას). ეს უკანასკნელი ხორციელდება ყურადღების საშუალებით, რომელიც წარმართავს ცნობიერების ველს. ს. კოსაკოვი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ყურადღების აქტს, რომლის შემწეობითაც არაცნობიერის სფეროდან გამოიყოფა სათანადო რიგოდ შენახული ესა თუ ის წარმოდგენა. ადამიანის ფსიქიკა შეიძლება შევადაროთ აისბერგს, რომლის ჩაძირული ნაწილი არაცნობიერია, წყალზედა ნაწილი კი — ცნობიერი. ამასთან წყლის ზევით იმყოფება აისბერგის მხოლოდ ერთი მეხუთედი ან ერთი მეექვსედი ნაწილი. რა თქმა უნდა, მოტანილი გულუბრყვილო მექანიკური სქემა ადამიანის ფსიქიკისა არასრულყოფილია. რა ნაწილიც უნდა იყოს წყლის ზემოთ, იგი აქტიურად მოქმედი და პასუხისმგებელია, თუ პიროვნება პათოლოგიურად ან სოციალურად არ არის დამახინჯებული.

პერსონალისტური მიდგომა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ ასპექტში, რომელიც შემოქმედებითად აღელვებდა პ. განუშეინს. მხედველობაში გვაქვს ადამიანის გონების შეცდომების და ცრუმორწმუნეობის საკითხები, ბრბოს ფსიქოლოგიისა და შემოქმედების საკითხები. აგრეთვე საზოგადოებრივი და სოციალური ფსიქიატრიის საკითხები. ამასთან პ. განუშეინის თეზისი ნორმალური და პათოლოგიური ფსიქოლოგიის სიმბიოზის მნიშვნელობისა და ევრისტულულობის შესახებ სრულ გამართლებას პოულობს პიროვნების შესახებ მოძღვრების პოზიციებიდან.

ნორმალური და პათოლოგიური ფსიქოლოგიის სიმბიოზი მოითხოვს ფსიქოლოგიური დეტალების ნატიფ ანალიზს სოციალური ფაქტორების გათვალისწინებით და არა ნორმისა და პათოლოგიის გულუბრყვილო ანალიზის.

სულიერი აშლილობის დროს იცვლება პიროვნების სოციალურ-

შრომითი და ემოციურ-მორალური წარმოდგენები. ადამიანის სპეციფიკური თვისებები—შრომა, მოვალეობა და დაუცხრომელი მოთხოვნილება — ზიანდება. ადამიანის მორალურ გაბზარვასთან ერთად მხედველობიდან ქრება ის მომენტი, რომ სინდისი, როგორც სოციალურ-ფსიქოლოგიური კატეგორია, საწყისი და სიხარულია ადამიანის სიცოცხლისა, შრომის საუკეთესო მოკავშირეა. სინდისი ზრუნვის ხმა კი არა, მოვალეობის ძახილია. შრომა და მოვალეობის შესრულების გრძნობა ადამიანს ანიჭებს უდიდეს სიამოვნებას, უქმნის პერსპექტივას მომავალი ცხოვრებისათვის. იგი ამაყია, რადგან მის შემდეგ რჩება მის სახელთან დაკავშირებული შრომის შედეგი. ადამიანის მოქმედება განპირობებულია მისი მორალით და აქ სრულიად გაუმართლებელია მორენოს თეზისი, რომ მეცნიერებასა და თეოლოგიას შორის წარსულში არსებული უფსკრული აღარ არსებობს და რჩება მხოლოდ „უცოდინარ“ მეცნიერთათვის.

მისწრაფება, სურვილი, პიროვნების დონეზე მჭიდრო კავშირშია მაკრო- და მიკროსოციალურ ფაქტორებთან და ვერ განისაზღვრება ფრეიდის პანსექსუალიზმით, ადლერის მბრძანებლობის სურვილით, იუნგის პრიმიტიული არაცნობიერით და ადოლფ მაიერის ვიწრო ადაპტაციური ინტეგრაციით.

ინტერპერსონალური, ანუ პიროვნებათა შორის დამოკიდებულების შესწავლისას ამოსავალ წერტილად უნდა მივიღოთ აზრი, რომ ფსიქიკური აპარატი რეაგირებას ახდენს სხვადასხვა მაკრო- და მიკროსოციალურ ფაქტორებზე.

მაკრო- და მიკროსოციალურ ფაქტორებთან დაკავშირებული ფსიქოგენიის ანალიზისას კონსტრუქციულ-მოზიტიურად მიგვაჩნია შევჩერდეთ მიკროსოციალური წრის მნიშვნელობაზე (ე. წ. მცირე სოციალური ჯგუფები). ირკვევა, რომ მიკროსოციალური ფსიქოტრავმული ფაქტორები (ოჯახი, მშობლები, ახლობლები, მეზობლები, სამსახური და ა. შ.) ადამიანისათვის ზოგჯერ ძლიერ მნიშვნელოვანი და არსებითია. იწვევს მთელი პიროვნების, მისი ფსიქოლოგიური წყობისა და სასიცოცხლო (ფილოსოფიური) კრედოს გაბზარვას.

ადამიანში პიროვნების უმაღლესი რეგისტრების დონეზე ორიენტაცია გამოვლინდება როგორც უმაღლესი, სოციალურად განპირობებული ფუნქცია და ეს ორიენტაცია განაპირობებს პიროვნების რეაგირების უნარს, ისევე როგორც გარე სამყაროში და თვით თავის თავში მოცემულ ფაქტორთა პიროვნულ შეფასებას.

ამ მხრივ ადამიანის ორიენტაცია წარმოდგენილია მაკრო- და მიკროსოციალური ორიენტაციის ასპექტში.

მიკროსოციალური ორიენტაცია გულისხმობს ორიენტაციას ოჯა-

ნში, სამსახურში, ამხანაგებში, ახლობლებსა და მეზობლებს შორის.

მაკროსოციალური ორიენტაცია უფრო მაღალი სახის ორიენტაციაა — ამ მხრივ განწყობა, მიმართება და ა. შ.

პიროვნების ორიენტაციას, როგორც უმაღლეს სოციალურ და ფსიქოლოგიურ ადაპტაციას, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის შემოქმედებაში. აქ ორიენტაცია შეიძლება დაკავშირებული იყოს პიროვნების უმაღლეს კეთილშობილურ მისწრაფებებთან (პატრიოტიზმი, მოვალეობა, საზოგადოებრივი ინტერესი, შრომითი ინტერესი, და ა. შ.). მეორე მხრივ ორიენტაცია შეიძლება მიმართული იყოს ადამიანის მდებარე მისწრაფებისაკენ (ეგოიზმი, სიცრუე).

ვ. შტერნის პერსონალისტიკაში მცირე ყურადღება აქვს დათმობილი გარემო წრის ფაქტორებს და ცალმხრივად აღინიშნება თვითმოქმედი მიზნობრივი გონიერი ერთიანობის მნიშვნელობა.

მიუხედავად ამისა, თვით ვ. შტერნისთვისაც პიროვნება, ანუ „პერსონა“ განისაზღვრება მისი შემოქმედებით. ცნობიერებისა და პიროვნების ცნებები ფსიქოდინამიკურად ერთმანეთს კი არ გამოირიყავს, არამედ ერთმანეთს განსაზღვრავს. ცნობიერების პათოლოგიის საწყის სტადიებზე იქმნება პირობები პიროვნების პათოლოგიური გარდაქმნისათვის. მეორე მხრივ პირველადი ბზარი პიროვნებაში გარეშე წრეში ორიენტაციისა და სუბიექტური განცდების კრიტიკის უნარს უსპობს ავადმყოფს.

თანამედროვე ნევროლოგიას იმ მტკიცე დასკვნამდე მიყვავართ, რომ არც ერთი ორგანო არ არის აღჭურვილი ისეთი მდიდარი კომპენსაციური შესაძლებლობებით, როგორც თავის ტვინის ქერქულ-ქერქქვეშა წარმონაქმნები (ვიკარული ფუნქციისა და რევერზიბილობის წყალობით). მაგრამ ფსიქიკური კომპენსაცია მელავნდება არა მარტო ცალკეულ ფუნქციათა აღდგენის ფორმით (კომპენსაციის მარტივი და უშუალო სახე), არამედ როგორც ფსიქოლოგიურად რთული გადართვები: პიროვნული კომპენსაციის არაპირდაპირი სახე. უკანასკნელ შემთხვევაში კომპენსაცია წარმოდგენილია როგორც ერთდროული გამოიმყლავნება ორი საწინააღმდეგო, ანტინომიური მდგომარეობისა.

გარეგნულად ანტინომია და ამბივალენტობა მსგავსია, მაგრამ ისინი აგებულია სხვადასხვა ფსიქოდინამიკურ მექანიზმებზე. ამბივალენტური პროდუქციების საფუძველს საინფორმაციო არხების ატაქსიური დამახინჯება შეადგენს. ანტინომიების დროს პიროვნება გახლეჩილი არ არის და საწინააღმდეგო გამოვლინება განისაზღვრება კომპლექსური, ემოციურ-ინტელექტუალური აქტების დაძაბვით.

შორეული, მხოლოდ გარეგნულად მსგავსი პროტოტიპები ანტინომიებისა გვხვდება ნორმალურ ფსიქიკურ ცხოვრებაში: ყოველი გადაწყვეტილება შედეგია გულმოდგინე, მრავალმხრივი, ზოგჯერ საწინააღმდეგო (ანტინომური) მომენტების ანალიზისა.

ფსიქოზის დროს, რომელიც პიროვნების დაავადებაა, ადგილს აქვს არა მარტო დეფექტს, დაქვეითებას, განუხრუკებას, არამედ აქტიურ, თუმცა პათოლოგიურ გადართვას, განვითარებას, რეაგირებას; სწორედ ეს გარემოება ქმნის ადამიანში ფუნქციურად ახალს. გამოჩენილი მწერლის ე. გარშინის მიხედვით, ბოდვიანი ავადმყოფი აგრეთვე ადამიანია, მოკლებული არ არის უმაღლეს, კეთილშობილურ ემოციებს და შეუძლია შეეწიროს თავის წმიდა მიზანს.

პერსონალობის პრობლემაზე ფოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსანში“

კრემლის პრობლემა პოემაში

კრემლი ყოველთვის თანსდევს ადამიანის სულიერ ცხოვრებას როგორც ნორმის, ისე პათოლოგიის დროს. ტირილი ჩვეული თანამგზავრია უსიამოვნო განცდისა, მაგრამ ადამიანი არაიშვიათად დიდო სიხარულის დროსაც შეიძლება ტიროდეს. ყველა დროის მწერალს არა ერთი გვერდი დაუთმია გმირთა უსიამოვნო განცდებისა და ტირილის აღწერისათვის.

კრემლებს განსაკუთრებით ხშირად ვხვდავთ ძველი ლიტერატურის გმირების თვალეზზე. ამიტომ ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს ამ სულიერი მდგომარეობის ფსიქოლოგიური ფესვების გარკვევა. აღნიშნული თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ფოთა რუსთაველის უკვდავი ქმნილება „ვეფხისტყაოსანი“. ტირიან ნაწარმოების გმირები (რაინდებიც და ქალებიც), რომლებსაც მაღალი საზოგადოებრივი მდგომარეობა უჭირავთ; გააჩნიათ ცხოვრების მიზანი, იდეალები და მოვალეობა; აღვსილი არიან დიდსულოვნებით. კეთილშობილებით, განუმეორებელი გმირობითა და ურთიერთ სიყვარულით.

ადამიანის დებრესიული მდგომარეობისა და შიშის უტყუარი გამოცდაა თავდაცვის ინსტინქტი სიკვდილის შიშის განცდისას, მაგრამ პოემის გმირებს სიკვდილის შიში არა აქვთ.

კრემლები ხშირია სუსტსულოვნების, ნევროზული მდგომარეობის, ისტერიისა და დებრესიების დროს. მაგრამ რუსთაველის გმირების ტირილი ავადმყოფური მდგომარეობით როდია გამოწვეული და ვინც ამგვარ შესაძლებლობას უშვებს, ღრმად ცდება.

ჩვენ ხშირად გვსმენია „განსწავლულ პირთაგან“ უაწყოფითი

შეხედულება რუსთაველის პოემაზე იმის გამო, რომ ნაწარმოების ყველა გმირი ტირის.

რასაკვირველია, ეს ასე არ არის. აქ ავტორმა გამოიყენა გარკვეული მხატვრული ხერხი. სწორედ რუსთაველის გმირების მაგალითზე შეიძლება გადაწყდეს მნიშვნელოვანი შემოქმედებითი პრობლემა — „ტირილი და ცრემლები“ — პიროვნების დონეზე. ჩვენ ვხედავთ, რომ პოემაში სხვადასხვა სიტუაცია და სულიერი მდგომარეობა ქმნის ანტინომიურ ფსიქოლოგიურ რეაქციათა აღმოცენების პირობებს. საჭიროდ მიგვაჩნია აღვნიშნოთ, რომ თანამედროვე პერსონოლოგიისათვის ყველაზე ძნელი და საინტერესო პრობლემაა პიროვნების ანტინომიური ფსიქოლოგიური რეაქციები. ამ თვალსაზრისით პოემაში მოცემულია მდიდარი მასალა.

რუსთაველი ხშირად აღწერს შემთხვევებს, როდესაც ტირილი წარმოდგენილია როგორც თანაგრძნობის, ემოციური შეგულისხმობების ან სულიერი რეზონანსის მაჩვენებელი.

ემოციურ შეგულისხმობებას ვხედავთ აგრეთვე ასმათის განცდაში; როდესაც იგი შეიტყობს, რომ ავთანდილი იწყებს ტირილს, თვითონაც ცრემლებით თანაუგრძნობს რაინდს მისი მძიმე და რთული სულიერი მდგომარეობის დროს.

ცრემლები ორი რაინდის — ტარიელისა და ავთანდილის შეხვედრის დროს მოწმობს მათ სულიერ შეთანხმებულობასა და ურთიერთნდობას.

ყელი ყელსა გარდაჰკდეს, ერთმანერთსა აუტირდეს,

ქარვად შექმნეს იაგუნდნი მათნი, თუმცა ლალად ლირდეს. (282)

და შემდეგ:

...ყმაძან ავთანდილს ხელი შეუპყრა ხელითა,

ერთგან დასხდეს და იტირეს დიდხან ცრემლითა ცხელითა. (283)

აქ თანაგრძნობის ცრემლები ურთიერთდახმარებისა და დაცვის სიმბოლური ფიცია. არის შემთხვევები, როდესაც ცრემლი გამოხატავს სასოწარკვეთილებას და ჭეშმარიტ წუხილს. ამ შემთხვევაში ჩვენ ვკმაყოფილდებით ფატმანის პიროვნული რეაქციის ჩვენებით. როდესაც იგი დასტირის ნესტან-დარეჯანის წასვლას, როგორც საკუთარი ქალიშვილის დაკარგვას.

ეს სამწუხარო ფაქტი უკარგავს მას ჯანმრთელობას და სულიერ სიმშვიდეს. ფატმანი ვერ ივიწყებს ნესტანს და ხშირად იგონებს მას. ფატმანის მწუხარება თავისი სიღრმითა და სიმძიმით თანაბარია ლექსი აღამიანის დაკარგვასთან დაკავშირებული განცდისა.

ფატმან იტყვის:

...მომეშორეა მზე, მნათობი სრულად ხმელთა.

სიცოცხლე და სულდგმულობა. მონაგები ჩემთა ხელთა.

მას უკანით გაუწევდლად დება მქირდის ცეცხლთა ცხელთა,

ვერ გაეხმე წყარო ცრემლთა, თვალთა ჩემთა გადმოძვრელთა“.

(1214)

და შემდეგ:

სახლი და შვილი მომძულდა, ეჭდი უგულოთა გულითა.

მას ვიგონებდი მღვიძარე, რა მიმეძინის ლულითა. (1215)

როგორც წესი, სასიამოვნო ემოციებს არა აქვს ფსიქოტრავმის ხასიათი და დაკავშირებული არ არის ასთენიურ განცდებთან. მაგრამ არის შემთხვევები, როდესაც ჭანმრთელი ადამიანი სიხარულით ტირის.

ფსიქოლოგიურად „სიხარულის ცრემლები“ ვლინდება პიროვნული რეგისტრების დონეზე ფაქტებისა და მოვლენების ანტინომიური ანალიზის შედეგად. ასეთ შემთხვევაში სიხარულის ემოციები ერთგვარად ექიშება ერთდროულად აღმოცენებულ მომავალი კეთილდღეობის დაკარგვის შიშის გრძნობებს.

რუსთაველის პოემაში ანტინომიურ განცდებთან ერთად ასახულია ფსიქოლოგიურად რთული სიტუაციები. მაგალითად, ტარიელის ყოველი დაბრუნება გამოქვამულში იწვევს ასმათის დიდ სიხარულს. რომელიც არაფრით არ ჩამოუვარდება სიხარულს მოსიყვარულე დამის შეხვედრისას. მაგრამ ასმათის სიხარული ყოველთვის გამწვარებულია გაურკვეველი მომავლით, რის გამო იგი ცხარე ცრემლით ტირის:

ტირდა მალღად ცრემლითა, ზღვათაჲ შესართავითა. (221)

ცრემლები ყოველთვის არ არის სასოწარკვეთილების, უიმედობისა და უპერსპექტივობის მაჩვენებელი. ამ თვალსაზრისით პოემის გმირთა ტირილი სპეციალურ ფსიქოლოგიურ ანალიზს მოითხოვს. სავსებით ცხადია, რომ გარკვეულ პირობებში რაინდების თვალებზე მომდგარი ცრემლები არ გამოხატავს მათ დეპრესიულ მდგომარეობას, პირიქით, ამ დროს ისინი სასურველი მიზნის მისაღწევად სავსე არიან ძალითა და მოქმედების სურვილით. ცრემლები ამხნეებს და ახალისებს რაინდებს და განაწყობს მათ საგმირო საქმეებისთვის.

პიროვნების დონეზე ცრემლები ახალ ფსიქოლოგიურ შინაარსს იძენს, ისინი ხდებიან ვაჟკაცობისა და რაინდული ძლიერების სიმბოლური ნიშანი. რუსთაველი ამგვარი მხატვრული ხერხით ცდილობს გამოხატოს რომანის გმირების შეუდრეკელი ძალა. ამით ხაზს უსვამს

იმ გარემოებას, რომ ცრემლიკერ გატეხს რაინდის სულს და მის ფსიქოლოგიურ მიმართებას, ცრემლი გმირას განცდების კოლოსალური დაძაბვის გამოხატულებათ, რის შემდეგ აღწევს იგი სულიერი და ფიზიკური ძალების უდიდეს მობილიზაციას შექმნილ სიტუაციაზე რეაგირებისათვის.

ადამიანის სულიერი სამყაროს დიდი მცოდნე, გენიალური ქართველი პოეტი ვაჟა-ფშაველა ამბობდა, არა არის რა იმაზე უფრო დიდებული სანახაობა. ვიდრე ცრემლები იმ მამულიშვილების თვალებზე, რომლებიც გამსჭვალული არიან თავიანთი იდეალების განხორციელების რწმენით.

საქართველოში გვინახავს მამაკაცი, რომელსაც აფექტის მდგომარეობაში, თავისი ღირსების სრული შეგნების მიუხედავად, გულზე მუშტი დაურტყამს და თვალებზე ცრემლი მოსდგომა. ტარიელიც ასევე:

ესე თქვა და მკერდა ხელნი იჰრნა. ცრემლნი გარდმოსწვიმდეს. (222)

უფრო მეტიც, მიიღებს რა ფრიდონისაგან ცნობას ნესტან-დარეჯანის შესახებ, ტარიელი ხელს შემოირტყამს ლოყაში:

ცხენისაგან გარდაეიქერ. თავი სრულად გაუიციხე.

ჩემთა ლაწვთა დანადენი მე ჩემივე სისხლი ვიცხე. (629)

ცრემლები და მჭიდის გულში ცემა ერთნაირად ასახავს რაინდთა სასოწარკვეთილებას, მაგრამ ავთანდილმა ისიც კარგად იცის, რომ განსაცდელში ძალთა მოკრეფაა საჭირო და მარტო ცრემლები არ შეეღის:

აჲ ტირილი არას მარგებს, ცუდად ცრემლნი რასა მდიან! (192)

ინტელექტუალური გრძნობის მსგავსად, რომელზეც ლაპარაკობს ვუნდტი, შეიძლება იყოს აგრეთვე ინტელექტუალური ცრემლები პიროვნული რეგისტრის დონეზე. ამ შემთხვევებში განცდები ძლიერებს და ლოგიკურად ამაგრებს პიროვნებათა შორის მორალურ ურთიერთდამოკიდებულებას. ასე მაგალითად, ცრემლი შეიძლება გაჩნდეს სამუდამო მეგობრობაზე ფიცის დადების დროს.

ტარიელსა და ფრიდონს მეგობრობის ფიცის დადებისას ცრემლები ადგათ თვალებზე:

მაგრა მეტად შევებრალე. ტარილითა მესთნოვა;

ვითა შვილი დამადუმა. მემუღარა, მემეხოვა.

თვალთა, ვითა მარგალიტი, ცრემლი ცხელი გარდმოთოვა. (630)

როდესაც ავთანდილი მიდის ფრიდონთან, მასში ილვიძებს მწვე-

ლი გრძნობა თინათინის მიმართ. ამ დროს იგი იეიწყებს სინამდვილეს და განსაკუთრებული, ცრემლიანი ღაღადით მიმართავს ცას:

მიმავალი ცასა შესტირს, ეუბნების, ეტყვის მზესა;

„აჰა, მზეო, გეაჩები შენ. უმძლესთა მძლეთა მძლესა,

ვინ მდაბალთა გაამალღებ, მეფობასა მისცემ, სვესა,

მე ნუ გამყარი საყვარელსა, ნუ შემიცვლი ღამედ ღღესა.“ (957)

ცრემლები არ არის ადამიანის სუბიექტური სამყაროს მარტივად ამსახველი სარკე. ისინი დაკავშირებულია ღრმა და რთულ ემოციურ ძვრებთან.

პიროვნული რეგისტრის დონეზე ცრემლებს აქვს სრულიად გახსხვავებული ფსიქოლოგიური მნიშვნელობა. ემოციური რეაქციების მუდმივი თანამგზავრი, ცრემლები, საჭიროებს მრავალმხრივ ანალიზს და ინდივიდუალურ ფსიქოლოგიურ შეფასებას.

განსაკუთრებით რთულ სულიერ მდგომარეობათა

პროვოცია აომაჟი

ადამიანის ფსიქიკა მუდმივ რეაგირებას ახდენს სუბიექტურ (ენდოგენურ, შინაგან) და ობიექტურ (ეგზოგენურ, სიტუაციურ) გამღიზიანებლებზე. ამჟამად მოძღვრება ფსიქიკური რეაქციების შესახებ, ე. ი. ფსიქორეაქტოლოგია წარმოადგენს ნორმალური და პათოლოგიური ფსიქოლოგიის დამოუკიდებელ კვლევით მიმართულებას.

ინტერესს რეაქტოლოგიის მიმართ კიდევ უფრო აძლიერებს თანამედროვე პერსონოლოგიის მიღწევები; ვინაიდან პიროვნება ნორმალურ პირობებში გამღიზიანებლებზე უნდა უპასუხებდეს მთლიანად, თავის შესაძლებლობათა უმაღლეს რეგისტრებზე.

მხატვრული, ლიტერატურული სახეების შემოქმედებითი ფსიქოლოგიური ანალიზი საყოველთაოდ აღიარებული ხერხია.

შოთა რუსთაველის უკვდავ ქმნილებაში ეხვდებით რთულ პერტურბაციებს, როდესაც შინაგანი ან გარეგანი ფსიქოლოგიური სიტუაცია ავალებს პიროვნებას ეძიოს აქტიური გამოსავალი შექმნილი პირობებიდან, გადაჭრას ძნელი ცხრვრებისეული ამოცანა და განტვირთოს ემოციურად დაძაბული ფსიქოლოგიური მდგომარეობა.

ავთანდილი და ტარიელი, ნესტან-დარეჯანი და თინათინი მიჯნურობის ცეცხლში იწვიან, მაგრამ პოემის გმირების უსაზღვრო სიყვარული არავითარ პირობებში არ გამოდის პიროვნების ნორმალურ ფსიქოლოგიურ რეაქციათა ჩარჩოებიდან.

ჩვენ ვგებულობთ. რომ ავთანდილს სევდა შემოჰყრა: დამწუხრებულია არაბთა მეფე როსტევან:

...დაღრეჯით ზის, სჭირსო ფერ-შეცვლილობა. (102)

მაგრამ ორივე შემთხვევაში მწუხარება არ სცილდება ფიზიოლოგიურ საზღვრებს, ვინაიდან ეს განცდა მთლიანად მოქცეულია პროვინების სუბორდინაციული კონტროლის გავლენის ქვეშ.

ტარიელისათვის ნესტანის დაკარგვის შემდეგ იქმნება რთული სიტუაცია — გამოუვალი მდგომარეობა მიჯნურისათვის. რაინდ-ფსიქოლოგიურად იძულებულია უპასუხოს ამას განსვლის რეაქციით და მიატოვოს თავისი სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობა. ტარიელთან ახლავს ასმათი და მასთან ერთად მოგზაურობს. ისმება კითხვა: ტარიელის ამგვარი გადანაცვლება ზომ არ არის სინამდვილიდან განსვლის ნევროზული რეაქცია, რომელიც პათოფსიქოლოგიაში ცნობილია „ავადმყოფობაში განსვლის“ სახელით.

ტარიელის ეს ნაბიჯი ჩვენ ფსიქოლოგიურად საესებით გასაგებად მიგვაჩნია და გმირის ამ ქცევაში ვერავითარ ავადმყოფურ გამოვლინებას ვერ ვხედავთ.

პოემის შინაარსის მიხედვით ვაძიებთ, რომ ტარიელმა რაინდისათვის მისაწვდომი ყველა ხერხი იხმარა, მაგრამ საწადელს ვერ მიიღწია. ის არც შემდეგში იხევს უკან თავისი მიზნიდან, და როდესაც ტოვებს ყველაფერს და გაიქრება ველად, იმედის ნაპერწკალ-გულში მაშინაც არ უქრება. ადამიანი არ კარგავს იმედს, თუნდაც სასიკვდილოდ იყოს იგი განწირული, სადღაც მაინც უშვებს სხვა გამოსავალის შესაძლებლობას.

მართალია, ტარიელი ტოვებს სახელმწიფო მოღვაწეობის სარბიელს, მაგრამ იგი არ ემსგავსება უმიზნო განდევნას. მას მთელ არსებით უყვარს ბუნება და მჭიდროდ არის დაკავშირებული მცენარეთა და ცხოველთა სამყაროსთან. პოემაში მოქმედების ამგვარ განვითარება საჭიროა იმისათვის, რომ მომზადდეს მიჯნურთა შეხვედრის პირობები.

მიჯნურის დაკარგვით გამოწვეულ უმძიმეს სულიერ განცდებზე ტარიელი თვითმკვლელობამდე არ მიჰყავს, უდიდესი მწუხარების ზეგავლენით იგი განმარტოებას ეძლევა და სწორედ აქ ნახულობს ოპტიმალურ პირობებს თავისი სულიერი განცდების ანალიზისათვის, ამიტომ ტარიელის ეს ნაბიჯი ფსიქოლოგიურად გასაგებია და გამართლებული.

სასოწარკვეთილება და მძიმე განცდები ტარიელს მიიყვანს იმ მდგომარეობამდე, როდესაც

ან

ზოგჯერ შმაგად წამოვიჭრი, სიტყვა მცდარი წამერია. (352)

იმ დროის ექიმები აღნიშნული მდგომარეობის გამო ტარიელს-
ასეთ დიაგნოზს უსვამენ:

აქიშნიცა იკვირებდეს: „ესე სენი რა გვარია“

სამკურნალო არა სჭირს რა, სევლა რამე შემოაყარია“. (352)

ტარიელი მალე თავისუფლდება ავადმყოფობისაგან, ხდება თავისებური თვითგანკურნება და მას გული კვლავ ფოლადივით მტკიცე უხდება. აღვილად გასაგებია, რომ ამ მდიდარ მხატვრულ აღწერილობაში ვერ ვხედავთ ვერავითარ ავადმყოფურ რეაქციას, ვინაიდან არ შეიძლება არ ვერწმუნოთ იმ დროის ექიმებს, რომლებიც აცხადებენ, რომ მსგავსი ავადმყოფობა არ იციან და, მათი აზრით, ტარიელის მდგომარეობა საბედისწერო შემთხვევით უნდა იყოს გამოწვეული.

გარდა ამისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ტარიელის ავადმყოფობა ძალიან ხანმოკლეა, მაშინ, როცა რეაქტიული მდგომარეობა გრძელდება მანამდე, სანამ არ ამოიწურება უსიამოვნო განცდის მიზეზი.

გასაგებია, რომ ამ შემთხვევაში არავითარ ფსიქიკურ ავადმყოფობაზე ლაბარაკი არ შეიძლება. ავტორი აქ განსაკუთრებული მხატვრული სიძლიერით და თავისებური ხერხებით აღწერს იმ ემოციურ შთაბეჭდილებას, რომელსაც ახდენს ნესტანის სილამაზე ტარიელზე.

ტარიელის მდგომარეობა, როდესაც მას ავთანდილი იპოვის მიწაზე უგონოდ დავარდნილს, მოკლული ლომისა და ვეფხვის გვერდით, უნდა გავიგოთ როგორც ადამიანის მძიმე ფიზიკური გადაქაჩვა მხეცთან სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლის შემდეგ. აგრეთვე დასაშვებია ვიფიქროთ, რომ ორთაბრძოლაში ადამიანის გამარჯვება მხეცზე გარკვეული სიმბოლური მნიშვნელობით არის მოტანილი, ვინაიდან არ არსებობს ბუნებაში არავითარი ცხოველური ძალა, რომელსაც შეეძლოს საბოლოოდ გაემარჯვებინოს ადამიანზე.

ტარიელი არასოდეს ავადმყოფურად არ კარგავს გონებას. მიუხედავად იმისა, რომ ტარიელს ფიქრი იტაცებს იმაზე, ვისი სიყვარულის ცეცხლიც გულში უნთია, მისი ქცევა ყოველთვის სრულყოფილია, ხოლო რეაქციები სიტუაციაზე მთლიანი.

ტარიელი არასოდეს არ კარგავს ორიენტაციას, თუმცა ზოგჯერ ჩაფიქრებულია როგორც მიჯნური. ამავე დროს შენარჩუნებული

აქვს პიროვნული კრიტიკა, როდესაც გული უნდა ექვემდებარებოდეს გონებას, და სუბორდინაციის პრინციპი ონტოგენეზური რეგისტრებისა არ იხსნება.

როგორც ცნობილია, ინტელექტის თვისებათა რაოდენობრივი მხარე ჭარბად არ მეტყველებს სულიერ ავადმყოფურ მდგომარეობაზე. პოემაში უგონობა გაგებულია როგორც ადამიანის ძლიერი ემოციური დაძაბვის მდგომარეობა და არა ავადმყოფობა. ტარიელის აფექტი აღწერილია მაღალსტატურად, ჰიპერბოლურ ფერებში:

„სრე წვა, რომე არ ჰკვანდა მკედარი სამარის კარისა.

ორგნით ჩანს ლები მჭილისა, მართ გულსა გარდნაჲრისა. (498)

პოეტური თხრობის მთელ მანძილზე ტარიელი დინჯი, კეთილშობილი და დიდსულოვანია; იგი ძლიერი პიროვნებაა, სპეტაკი სურვილებით. ტარიელისათვის აფექტური რეაქცია მხოლოდ ეპიზოდია რთულ სულიერ განცდათა რიგში, რაც თავის მხრივ მძიმე სიტუაციური ფაქტორებით არის გამოწვეული. ემოციურობა და აფექტურობა მასში მოცემულია როგორც რეაგირების მანერა და არავითარ შემთხვევაში არ უნდა იყოს გაგებული როგორც მისი პიროვნების თავისებურებიდან მომდინარე ქცევები.

ჩვენ მიერ ზემოთ მოტანილი დებულების თანახმად ტარიელი არ შეიძლება მიეკუთვნოს აგზნებად, ლაბილურ (ისტერიულ) პიროვნებათა ჯგუფს. ვეხებით რა პოემის გმირის რთულ სულიერ მდგომარეობებს, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია დავაყენოთ საკითხი: ხომ არ შეიძლება ტარიელის სულიერი მდგომარეობა შეფასდეს როგორც თავისებური რეაქტიული დეპრესია. ინტერესია, ამ საკითხისადმი იზრდება კიდევ იმ გარემოებით, რომ არსებობს ამ თვალსაზრისით გაშუქებული ნაბეჭდი შრომები.

წინასწარ გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ამგვარად დაყენებულ საკითხი ვერ უძლებს ვერავითარ კრიტიკას. ტარიელი რაინდია გმირული ქცევებით, ამიტომ მას არ შეიძლება მიდრეკილება ჰქონდეს სულიერი ავადმყოფობისადმი. თუნდაც ხანმოკლე დეპრესიული შეტევის სახით.

პიროვნების ფსიქოლოგიის გენიალური მცოდნე რუსთაველი უნატიფესი სიზუსტით აღწერს არა დეპრესიულ მდგომარეობას, არამედ ადამიანის უმაღლეს ტენდენციებს და მისწრაფებებს. მას აინტერესებს ადამიანის რთული განცდები, პიროვნული ანტინომიური რეაქციები და სიტუაციით განპირობებული ფსიქოლოგიური პერტურბაციები.

ჩვენ მიერ ფსიქიატრიულ პრაქტიკაში აღწერილია შემთხვევები, რომელთაც განვიხილავთ როგორც აქტიური დეპრესიის მდგომარეობას, მაგრამ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ შემთხვევაში აქტიურობა შეზღუდულია, ლიმიტირებულია და ვერ აღწევს ადამიანის მოღვაწეობის რთულ დონეს.

სად არის დეპრესია, როდესაც ტარიელი აქტიურია, შეუდრეკელია და ყოველთვის მზად არის გმირობისათვის. მას შეუძლია ბრძოლაში სისხლით შეღებოს მინდორი:

შენ ველნი წითლად შეპღებენ სრულად სისხლისა მიდენით. (287)

ან მათრახით გაუბოს მტერს თავი, ხოლო ჭეშმარიტ დეპრესიულ მდგომარეობას (იქნება ეს ენდოგენური თუ რეაქტიული ბუნებისა), თან სდევს უმოძრაობა და ფიზიკურ ძალთა დაძაბუნება.

რაინდის შეხედულება სიკვდილზე:

ჩემად ღონედ სიკვდილისა მეტსა არას არ ვეცდები! (656)

ან:

მე სიკვდილსა აღარ ვახსოვ, ვარ მისგანცა განწირული. (284)

გარკვეული რთული პირობებით შექმნილი გუნება-განწყობაა გმირისა.

სინამდვილეში ტარიელის სიტყვებიდან ყოველთვის ჩანს საკუთარი მდგომარეობის აქტიური შეფასება, რომელიც შორს არის სასოწარკვეთილებისა და დეპრესიამდე მისული განცდისაგან.

თვით რაინდიც აცხადებს:

კაცმან საქმე მოიგეაროს, ვეჟე. კმუნეასა ესე სჯობდეს. (107)

ავთანდილის პიროვნული თავისებურებანი

პოემის გმირი ავთანდილი წარმოდგენილია როგორც განსაკუთრებით კომპაქტურ-მთლიანი, მაღალპარმონიული პიროვნება. მისთვის რაინდული ბრძოლა და დიდსულოვნება მთლიანობაში მოცემული კატეგორიაა. ავთანდილი ცხოვრების გზაზე მიზნად ისახავს ყველაფერი დაუქვემდებაროს ემოციურ-ინტელექტუალურ ანალიზს. წინასწარ გვინდა შევნიშნოთ, რომ ავთანდილი არ არის აბსტრაქტულად მოფიქრებული ფიგურა; იგი ადამიანია ყველა ადამიანური თვისებით, თუნდაც ადამიანურივე „სუსტი მხარეებით“. ავთანდილს არ სძინავს, ღამე ტირის, მაგრამ გათენებისას უაღრესად მშვიდია და სანდომიანი. ყველაფერი ძირითადი აქ პიროვნულ შესაძლებლობათა ძალაშია; ავთანდილი ფაქიზია, ლმობიერი, ნაზი, ალესილია მეტად

თბილი ემოციებით და ძალა შესწევს უხელმძღვანელოს თავის ქცევებს.

თანამედროვე პერსონოლოგია ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ პიროვნება იქმნება შრომითს საქმიანობაში, და მისი თვისებები ვლინდება შრომის პროცესში. (ვფიქრობთ, ინდივიდუმი შემოქმედებისა და გარემო სამყაროსთან კავშირის გარეშე მოგვაგონებს მძინარე ცხოველს, რომელიც მოკლებულია ყველა სახის შეგრძნებებს, ანალიზატორებს). ასეთი ცხოველი ბიოლოგიური პროსტრაციის მდგომარეობაში იქნება, მაშინ როდესაც ადამიანი სოციალური ძილის მდგომარეობაში აღმოჩნდება.

უაღრესად მნიშვნელოვანია ავთანდილის მსოფლმხედველობა მოქმედების ასპექტში, რომელიც ადამიანის სპეციფიკას შეადგენს:

არა ვიქმ, ცოდნა რას მარგებს ფილოსოფოსთა ბრძნობისა. (790)

ავთანდილის შეხედულებათა მიხედვით მოქმედება ადამიანის პიროვნული მოთხოვნილებაა; ამავე დროს მოქმედება ყოველთვის ემსახურება გარკვეულ მიზანს, რომელიც უნდა წარმოადგენდეს ადამიანის ცხოვრების ძირითად აზრს და პირდაპირ დანიშნულებას. მისი გაგებით მიზნის ძალა უსაზღვროდ დიდია; მას შეუძლია ადამიანი საფლავიდან წამოაყენოს. „აკლდამის ძირზე მყოფის“ მდგომარეობიდან სრულყოფილ ცხოვრებაში შესვლა მხოლოდ ძლიერ პიროვნებას ძალუძს, რომლისთვისაც გზის მანათობელი იდეებია მორალი, მოვალეობა და ერთგულება საკუთარი სიტყვისადმი. აქტიური მოქმედება მჭიდროდ არის დაკავშირებული სოციალურისა და საზოგადოებრივ-ფსიქოლოგიურის შემეცნების აუცილებლობასთან. ამაზე მიუთითებს ავთანდილი მეფე როსტევეანისადმი მიმართულ ანდერძში. ავთანდილი მოკლებულია სიამაყის გრძნობას; მისი გაგებით ადამიანი უნდა იყოს თავმდაბალი; ხოლო თავისი გმირული მოქმედების შესახებ იგი მოგვითხრობს როგორც უბრალო და ჩვეულებრივ საქმეზე.

ავთანდილის პიროვნებაში მოვალეობის გრძნობა უმაღლეს დონეზეა წარმოდგენილი. მისი სწრაფვა მიზნისაკენ—მოვალეობის შესრულებისაკენ არა თუ სუსტდება მოქმედების პროცესში, არამედ უფრო მეტ ნებელობით დამაბულობას იძენს, ამაშია ავთანდილის პიროვნების ძლიერება. ადამიანთა მოქმედების შეფასებისას იგი ხელმძღვანელობს პრინციპით — ვინ არის უკეთესი, და არა იმით. თუ ვინ უფრო მაღლა დგას თავისი წარმოშობით. სიტყვა (მეტყველება) სპეციფიკური ადამიანური თვისებაა და ის უნდა ემსახურებოდეს სპეციფიკურ ადამიანურ დანიშნულებას; ამიტომ ადამიანის

ძიერ მოცემული სიტყვა ყოველგვარ ლითონზე უფრო ძტკიცე უბ-
და იყოს. ავთანდილის წარმოდგენაში სიტყვის გატეხა ყველაზე მდა-
ბალი და ამორალური საქციელის თანასწორია:

ყოვლი ცრუ და მოღალატე ღმერთსა ჰგმობა და აგრე ცრუობს. (776)

ნამდვილ ადამიანში, ე. ი. მაღალი მორალის ადამიანში სიტყვის
გატეხა იწვევს სინდისის ღრმა ქენჯნას და არღვევს სულიერ სიმშვი-
დეს. ავთანდილის შეხედულებების თანახმად, მეგობრისათვის თავდა-
დება, მოვალეობის გრძნობა, ზრუნვა ღარიბებზე და სხვათა თავისუ-
ფლებაზე განხილულ უნდა იქნეს არა მარტო როგორც ადამიანის მა-
ღალი ღირსება, არამედ როგორც მისი ცხოვრების ძირითადი მიზანი.

პატიოსნების, სიმართლისა და სათნოების (სიკეთის) პრობლემე-
ბი, რომლებიც რუსთაველს აღელვებდა, კაცობრიობისათვის სამარა-
დისოდ რჩება.

ავთანდილი აღნიშნავს, რომ თუ ადამიანს სურს სპეტაკად და
ამავე დროს აქტიურად დაიცვას თავისი მოვალეობა მეგობრისადმი,
მან უნდა იცოდეს, რომ

სამი არის მოყვრისაგან მოყვრობისა გამოჩენა:

პირველ ნდომა სიახლისა. სიშორისა ვერ მოთმენა.

მიცემა და არას შური, ჩუქებისა არ მოწყენა.

გავლენა და მოხმარება. მისად რგებად ველთა რბენა. (777)

თანამედროვე პერსონოლოგიაში ხაზგასმულია ის გარემოება,
რომ ჰარმონიული ფსიქიკა უნდა გაუზრდოდეს ასთენიური, ე. ი.
უარყოფითი ემოციების განხსენებას. ადამიანი ვალდებულია ცუდი
დაივიწყოს, გაატაროს უსიამოვნებანი ფსიქიკურ აპარატში რო-
გორც საცერში, და მეხსიერებაში შეინარჩუნოს მხოლოდ დადები-
თი განცდები. წარმოდგენილ დებულებას განსაკუთრებული ფსიქო-
პროფილაქტიკური მნიშვნელობა აქვს. ხსენებულ ასპექტში ღიდად
საგულისხმოა ავთანდილის განწყობა:

...რა კაცსა სოფელმან მისცეს წადილი გელისა,

ხსოვნა არა ხმს ქირისა, ვით ღლისა გარდასრულისა. (696)

ნორმალურ და პათოლოგიურ პერსონოლოგიაში პიროვნების
ძალის ერთ-ერთ საზომს წარმოადგენს გამოცდა (თავისებური ექს-
პერიმენტული ცდა) გამძლეობაზე.

ავთანდილის პიროვნება არა თუ ძლიერი და მტკიცეა, არამედ
გამოირჩევა გამძლეობით ყოველგვარ წინააღმდეგობასთან ბრძო-

ლისას. მისი გაგებით, სუსტსულოვნების და გულგატეხილობის გრძნობა აღამიანისათვის დამახასიათებელი არ არის.

ავთანდილი მოუწოდებს წინააღმდეგობათა გადასალახად მზადყოფნისაკენ; იგი დარწმუნებულია, რომ ცხოვრება პრძოლად და ამიტომ:

მაშა ლხინსა ვინ მოამკის. პირველ კართა უმუშაო? (879)

ვაყვაცობისა და შეუპოვრობის გრძნობა წარმატებითი ბრძოლის აუცილებელი პირობაა. ამასთანავე აღნიშნული გრძნობა დამოკიდებულია და განსაზღვრულია პიროვნების განწყობით — აღამიანის მორალური ძალით. ავთანდილის რწმენით:

სჯობს სახელისა მოხვექა ყოველსა მოსახეველსა! (799)

შიშის პრობლემა, რომელიც ესოდენ საინტერესოა ნორძალური და პათოლოგიური ფსიქოლოგიისათვის, პოემაში გაანალიზებულია მაღალ აკადემიურ დონეზე. ავტორის მიერ განვითარებული დებულებანი ყურადსაღებია პიროვნული რეგისტრების ურთიერთგავლენის ასპექტში. ავთანდილი მტკიცედ დგას იმ პოზიციაზე, რომ შიში უნდა დაითრგუნოს:

ხამს, თუ კაცი არ შეუდოეს კარს. მიეხდეს მამატურად. (154)

ხოლო პოემაში ხაზგასმულია ის გარემოება, რომ ავთანდილი გულთ შიშეუვალია.

ჩიცვა ტანსა აბჯარი ქცევითა ვეფხებრ მყრჩხალითა.

მას ხელთა კეტი რკინისა ჰქონდა ხელითა ცალითა;

ნავისა თავსა გულითა წადგა შიშ-შეუვალითა,

ვითა მკვრეტელნი კვრეტითა, მტერნი დახოცნა ხრმალითა. (1041)

დებულება შიშეუვალობის შესახებ რუსთაველის გენიალური განკვერტა და 800 წლის შემდეგაც ინარჩუნებს ცოცხალ ინტერესს ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიისათვის.

ამჟამად შეიძლება დადგენილად ჩაითვალოს. რომ გულსა და გონებას შორის ურთიერთობის ანალიზის გარეშე, უფრო ზუსტად, ემოციისა და პიროვნული რეგისტრების ურთიერთგავლენის გარეშე შეუძლებელია დაზუსტდეს შიშის ფსიქოლოგიის საკითხი როგორც ნორმის, ისე პათოლოგიის პირობებში. არავითარ ზეგავლენას არ ძალუძს შეამციროს გულისხმა შიშის ან სხვა ემოციის დროს, თუ არ იქნება პიროვნული ზემოქმედება, ე. ი. პიროვნული კრიტიკა და ცენზურა.

პოემის მიხედვით ვიცით, რომ ავთანდილმა:

გულსა უთხრის თუ: „ღათმო“, ამაღ არ ღია ბნდებოდ... (180)

განმეორებით აღვნიშნავთ, რომ, გარდა ადამიანის ფსიქიკური აპარატის უმაღლესი დონის პიროვნული რეგისტრისა, არ არსებობს არავითარი ძალა, რომელსაც შეეძლოს გულისათვის (ე. ი. აფექტური და ზოგჯერ ინსტინქტური ცხოვრებისათვის) ბრძანება.

პოემაში პიროვნების მარეგულირებელი და წარმმართველი როლის პრობლემა განიხილება მაღალ აკადემიურ დონეზე.

ავთანდილს ჰყავს სატრფო, რომელიც მისთვის არა მხოლოდ მიზანია, არამედ მთელი ცხოვრების შინაარსი; მისთვის ყველაფერი: აწმყოც და მომავალიც. იგი იწვის სიყვარულის კოცონზე, მაგრამ მძაღნაფიც ტარიელს ჰპირდება:

ადრე მოვალ, არ გაგწირავ, არას დაგზამ შინა ხანსა. (671)

ავთანდილი სიყვარულის აღშოა გახვეული. იგი მეფე როსტე-ვანისადმი ანდერძში ხაზგასმით აღნიშნავს:

სიყვარული აღგვამალებს ვით ევენანი, ამას ეღერენ,
შენ არ სჯერხარ, უსწავლელნი კაცნი ვითმცა შევაჯერენ. (791)

ამ რთულ სიტუაციაში ავთანდილი თავის თავს არ ეკუთვნის, ის მიჯნურისადმი ტრფილის ტყვეობაშია, მისი გული თინათინის გულთან ერთად ძვრს, მოჯადოებულია მზეთუნახავის მიერ.

სიყვარულისაგან მოჯადოებულ ავთანდილს განუზომელი ძალით იზიდავს თინათინი, არ არსებობს ძალა, რომელსაც შეეძლოს შეცვალოს ამ ლტოლვის მიმართულება. ავთანდილის წინაშე რთულ პრობლემა ისმება: რა ქნას, როგორ მოიქცეს?

და აი აქ შოთა რუსთაველის გენია გამოსავალს პოულობს: ავთანდილის რეაქციას წარმართავს პიროვნული კონტროლი. გვირი იგონებს მიცემული სიტყვის ყოველისშემძლეობას და. მიმართავს რა პლატონის ფილოსოფიას, მოჰყავს მისი სიტყვები:

მე სიტყვასა ერთსა გჳადრებ, პლატონისგან სწავლა-თქმულსა:
„სიცრუე და ორპირობა ავნებს ხორცსა, მერე სულსა.“ (789)

ხოლო შემდეგ:

...თავია სიცრუე ყოვლისა უბედობისა. (790)

შოთა რუსთაველი მიუთითებს, რომ ადამიანი ყოველგვარ სიტუაციაში და პირობებში მორალისა და მოვალეობის მოტივებით უნდა ხელმძღვანელობდეს და მათ ექვემდებარებოდეს. ავთანდილ-აღნიშნული დებულების ბრწყინვალე მაგალითია.

ამგვარად, ავთანდილი, რომელიც მოცულია ყოვლისშემძლე

სიყვარულის ცეცხლით, მოქმედებს ღირსეულად. მის ქცევას განაგებს არა ინტელექტუალური სიბრძნე, არა უსაზღვრო გრძნობები და რკინის ნებისყოფა ან გაუცნობიერებელი ორიენტაცია და ტემპერამენტისა და ხასიათის რეაგირების მანერა, არამედ მაღალი პიროვნული რეგისტრების რეაქცია; ამ დონეზე ცალკეული ფსიქიკური სფეროების გამოვლინება დიალექტიკურად მოხსნილია და ცნება მორალის, მოვალეობისა და შრომის შესახებ წარმართავს ადამიანის ქცევას, სურვილებს და მოქმედებას. ავთანდილის პიროვნებაში შეიქმნა ახალი მოდუსი: წლების მანძილზე მისტირის სატრფოს. გმირის წარმოდგენათა თანახმად მიჯნურისადმი სიყვარული მაღალია, სუფთა და წმიდაა, ამასთანავე სიყვარულის გრძნობა საიდუმლოდ უნდა ინახებოდეს და ამიტომ გმირი საკუთარი განცდების შესახებ მეგობარსაც კი არ მოუთხრობს:

ავთანდილი ამბობს:

...აჰა, შერმაღინ, აჰად მე შენგან მრცხენიან.
ჩემნი საქმენი ყოველნი გცოდნიან, გაგივლენიან.
მაგრა არ იცი, აქამდის რანიცა ცრემლნი მღენიან! (151)

როგორც ვხედავთ, არსებული ზოგადი დებულება ამის შესახებ, თითქოს აზრის გაზიარება მღელვარებას და ემოციას აქარვებდეს, მიჯნურობის შემთხვევაში არ მართლდება. სიყვარულის ემოცია, ეს სთენიური განცდა, გარკვეულ ადგილს იჭერს ადამიანის ფსიქიკაში. პიროვნება სიყვარულის ემოციას ინახავს მუდამ საიდუმლოდ, მალავს და იცავს მას.

ავთანდილი იდეალური მიჯნურის განსახიერებაა. განსაკუთრებულ სიტუაციაში, როდესაც იგი გულით გულისაყენ მიისწრაფის, მას ძალუძს მოახდინოს ჭეროვანი ორიენტაცია და გონებით გულისხმას გაუწიოს კონტროლი. გმირისათვის სატრფო გასართობი კი არ არის, არამედ გულზე ცეცხლის მომდები ალი. ავთანდილი აღნიშნავს:

...შენთა მჭერეტთა თავი ხელი, ა სად აგეს!
ცეცხლთა, მანდით მოდებულთა, გული ჩემი ასადაგეს. (137)

ავთანდილის მორალური ძალა ურყევია მისთვის მეტად რთული სიტუაციის პირობებშიც, როდესაც ის მართო რჩება ფატმანთახ. ავთანდილის ემოციები მტკიცეა. ის დაუმარცხებელი მიჯნურია. მან შესანიშნავად იცის, რომ უფატმანოდ არ არსებობს სხვა გზა ნესტან-დარეჯანის კვალის მისაგნებად და ამიტომ აუცილებელია გამოიყენოს მისი ცნობები მაღალი მიზნებისათვის. ამასთან ავთანდი-

ლი დარწმუნებულია, რომ ფატმანთან ნაცნობობა მას კატასტროფულ საშიშროებას არ უქადის.

ავთანდილის მაგალითზე პოემის ავტორი გვარწმუნებს, რომ არსებული პიროვნული მოდუსი შემთხვევითად შექმნილი სიტუაციის პირობებში ძნელად ექვემდებარება ცვლილებას. შოთა რუსთაველის მიხედვით შემთხვევითი გარემოება არ ახდენს ზეგავლენას (და არც უნდა ახდენდეს) ადამიანის მორალურ კოდექსზე.

ტარიელის პიროვნული თავისებურებანი

ვეხებოდით რა პოემაში განსაკუთრებულად რთულ სულიერ ზღვარეობებს, ჩვენ ძირითადად შევჩერდით ტარიელის უმძიმეს სულიერ განცდებზე.

აღნიშნული იყო, რომ ფსიქიკური რეაქციის მანერით არ განისაზღვრება პიროვნული შესაძლებლობანი, პიროვნების შინაარსი. ამ ასპექტში მოკლედ შევხებით ტარიელის ქცევის ზოგიერთ გამოვლინებებს.

უფრო ობიექტური იქნება მოვუსმინოთ ავთანდილს, მაგრამ საჭიროდ მიგვაჩნია წინასწარ შევჩერდეთ ზოგიერთ საკითხზე.

უბედურებისა და ტანჯვის პრობლემა ერთი შეხედვით ნორმალური ფსიქოლოგიის ანალიზის საგანია, მაგრამ იგი განსაკუთრებით საინტერესოა და მნიშვნელოვანია ფსიქოპათოლოგიისთვისაც.

როგორ ავლენს თავს ადამიანი, როცა საქმე ეხება პირად და სხვის უბედურებას, საკუთარ და სხვის ტანჯვას? როგორია მისი პიროვნული რეაქციის შინაარსი? აი ის ძირითადი საკითხები, რომლებიც დასმულია თანამედროვე ფსიქოლოგიასა და ფსიქიატრიაში. ასეთ შემთხვევაში ავადმყოფური პიროვნული რეაქცია, როგორც წესი, ხდება წყარო სხვადასხვა ნევროზებისა, ფსიქონევროზებისა და რეაქტიული ბუნების არანორმალური სულიერი აბერაციებისა.

სიხარული თავისი ფსიქოლოგიური და ფსიქოპათოლოგიური მექანიზმებით ნორმასა და პათოლოგიაში წარმოდგენილია უფრო სადად. მწუხარებისა და ბოლმის ემოციებთან შედარებით იგი არ იწვევს ადამიანის სულიერ ცხოვრებაში ღრმა ძვრებსა და ასთენიურ ემოციურ გადანაცვლებებს.

ფსიქიკურ მანომეტრს შეუძლია აიტანოს ყოველგვარი ძაბვის სიხარულის ემოცია. მაშინ როდესაც ასთენიური აფექტების დროს ემოციების ძლიერი და არაჩვეულებრივი ზემოქმედება მანომეტრის უკიდურეს გადაძაბვას იწვევს: ეითარდება მოსხლეტა — პიროვნება მიდის სრულ ფსიქო-ფიზიკურ ინვალიდობამდე. რაც არაიშვია-

თად მთავრდება სიკვდილით. პიროვნება ან თვითონ ისპობს სიცოცხლეს და თვითმკვლელობაში პოულობს მოსვენებას, ანდა ვითარდება ფსიქოზი. ჩვენთვის, ფსიქოპათოლოგებისათვის, პიროვნების ძალის, მისი ამტანობის და მძიმე ემოციურ მდგომარეობათა მიმართ თავისებური ფსიქოპათოლოგიური იმუნიტეტის საზომი ქცევის რეაქციებია. მხედველობაში გვაქვს, თუ რამდენად არ იცვლება ამ დროს ადამიანი, ინარჩუნებს სიმშვიდეს და რამდენად მედგრად ხდება და იტანს ტანჯვის განცდებს.

აღსანიშნავია, რომ ადამიანის მორალური ხერხემლის სიმყარე თავის მხრივ განისაზღვრება პიროვნულ შესაძლებლობათა ძალით, სიღრმითა და სიმდიდრით. ყველაზე უფრო დიდსულოვნების, მორალური სიმტკიცის, კეთილშობილების ძალითა და იმის შეგნებით. რომ ადამიანი, როგორც საზოგადოებრივ-სოციალური ერთეული. ცხოვრობს არა მარტო თავისთვის, არამედ, უწინარეს ყოვლისა, საზოგადოებისათვის.

მორალური და ძლიერი პიროვნების მქონე ადამიანისათვის პრაქტიკულად უფრო მნიშვნელოვანი თავისებურება ის არის, რომ იგი განსაკუთრებით დადებით ზეგავლენას ახდენს სხვებზე. იზიარებს რა სხვის მწუხარებას, ადამიანი თვით ინაწილებს მას და ამ გზით დამამშვიდებლად მოქმედებს.

აღნიშნულ ორ ასპექტში უთუოდ საინტერესოა ტარიელის პიროვნება: შეუცვლელი — ტანჯვაში, მშვიდი — ზღვა ცრემლთა დენის დროს და შემამსუბუქებელი სხვისი სევდისა.

ავთანდილი აღნიშნავს:

სახე ხარ მზისა ერთისა, ზეცით მნათისა ზენისა.

რათგან ვერ შეგცვლის პატივი ეგზომათა ცრემლთა დენისა. (297)

ტარიელის ფსიქიკური აპარატის აღნიშნულ თავისებურებებში წარმოდგენილია ზოგადადამიანური პიროვნული ხაზები.

შოთა რუსთაველის მონაცემებს ტარიელის პერსონის შესახებ აქვს განსაკუთრებული ზნეობრივი, თანაც ფსიქოპროფილაქტიკური მნიშვნელობა (იმდენად, რამდენადაც ყოველ ზნეობრივ დებულებას აქვს ფსიქოპროფილაქტიკური ინტერესიც). იგი მნიშვნელოვანია აგრეთვე დღევანდელი დღის ფსიქოპათოლოგიის თეორიისა და პრაქტიკისთვისაც.

როგორც ვხედავთ, ტარიელი განსაკუთრებით ძლიერი პიროვნებაა. მდიდარი მორალური შინაარსით და მოვალეობის მაღალი შეგნებით. მის პიროვნებას არ ახასიათებს სიმკაცრე, ის დიდსულოვანია, რბალი, კეთილი და სინანულით განიცდის, თითქოს უმო-

ზეზოდ მოუხდა მტრის დასჯა. მას კარგად აქვს წარმოდგენილი, რომ სიმკაცრე და შურისძიება სისუსტის გამომხატველია.

პარმონიული პიროვნება არ შეიძლება იყოს ცალმხრივად რბილი, განუტყველად განწყობილი ყველას მიმართ.

ტარიელი დარწმუნებულია თავის თავში, მან იცის თავისი შესაძლებლობანი და საჭიროდ თვლის მკაცრად დაისაჯოს ის, ვინც არ ასრულებს თავის მოვალეობას.

ტარიელის პიროვნება არის „უმაგრესი რვალია“ (563). ამასთან ის ბრძნულად იქცევა, როდესაც ინდოეთის მეფე ფარსადანს უცხადებს, რომ მას აინტერესებს არა მისი ქალის ბედი, არამედ სამეფოს მომავალი და ამიტომ გახდა იძულებული სისხლით გასწორებოდა მომავალ სასიძოს.

საკუთარი ტრფობის საკითხი ტარიელს სახელმწიფო მნიშვნელობის პრობლემამდე აჰყავს. ამ მიდგომით ფარსადანის გარშემო შექმნილ სიტუაციაში ის ორ მომენტს იგებს: პირველი — მტკიცდება, რომ ნესტანს ბრალი არ მიუძღვის სასიძოს მოკვლაში, ამიტომ სამეფო კარიც თავისუფალი უნდა იყოს ბრალდებისაგან; მეორე — ფარსადან მეფეს უღვიძებს პატრიოტულ გრძნობას სამეფოსა და ხალხის მომავალზე.

ვფიქრობ, ფარსადანი იძულებული იქნებოდა გადაესინჯა საკუთარი პოზიციები ტარიელის ღრმად დიპლომატიური, შინაარსიანი სიტყვების შემდეგ:

შენი ქალი არად მინდა, გაათხოვე, გამარიდე,
ინდოეთი ჩემი არის, არვის მივსცე ჩემგან კიდე.
ვინცა ჩემსა დამეცალოს, მისით მასცა ამოვფხვრიდე.
სხვას მეშველსა გარეგანსა, მომკალ, ვისცა ვინატრიდე. (566)

როგორც აღნიშნული იყო, პიროვნების თავდაჭერილობა და ამტანობა ფსიქიკური აპარატის ძალის ყველაზე უფრო ჭეშმარიტი და სარწმუნო მაჩვენებელია.

ტარიელს გადააქვს ისეთი ძლიერი ფსიქიკური დარტყმა, რომელსაც ვერ შეედრება მისი წარსული ცხოვრების ვერც ერთი მძიმე ფსიქიკური მდგომარეობა. არც ერთი ფსიქიკური ტრავმა არ შეიძლებოდა ყოფილიყო რაინდისათვის ისე მწარე და კატასტროფული, როგორც ოფიციალური დადასტურება ინდოეთის მეფისა და დედოფლის გადაწყვეტილებისა სიძედ მოეყვანათ ხვარაზმელი მეფისწული. პიროვნებისათვის ასეთ სამწუხარო ცნობას შეუძლია მიიყვანოს ადამიანი სულიერ აშლილობამდე. თვითმკვლელობამდე.

ფსიქიკური ტრავმის შედეგად რაინდი ფაქტიურად მიწასთან არის გასწორებული, ის ფერფლად არის ქცეული, მაგრამ საბოლოოდ

მანც იმარჯვებს პიროვნების ძალა. ტარიელი. მართალია, იმდევ. მწუხარე თანხმობას, მაგრამ იმავე წუთიდან იახანეს სათანადო გზებ. სასაოცრლო მიზნის განხორციელებისათვის.

ზოგიერთი მოსაზრებანი ტარიელის ემოციურობია. აფექტურობის. გარკვეული თავდაუქცრობის შესახებ. ჩვენი ღრმა რწმენით ეხება მხოლოდ მისი რეაქციების გარეგნულ მხარეს და მათ არა-ბიოთი კავშირი არა აქვთ თვით პიროვნების შინაარსთან და ბასი-თობრივ თავისებურებებთან.

თანამედროვე პერსონალიტური ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიის მასალისა და პირადი მეცნიერულ-პრაქტიკულ გამოცდილების საფუძველზე ვფიქრობ, რომ ემოციურ-ლაბილურ, ოდნავ არაწონასწორ პიროვნებას არასოდეს და არავითარ სიტუაციაში არ შეუძლია გამოავლინოს ტარიელია მსგავსი დიდსულოვნება. ანტირეალური მოსაზრებანი რაინდის მიმართ ამ ასპექტში არ შეიძლება იყოს მღებული.

ავთანდილის მსგავსად ტარიელსაც სიცრუე და ორგულობა მი-აჩნია წყაროდ ყოველგვ ბოროტებისა. რომლის ჩამდენი დაუზოგა-ვად უნდა დაისაჯოს.

ხატაეთის მმართველს, რომელიც დაუნდობელი მოღალატე აღ-ბოჩნდა. ტარიელი ბოროტმოქმედს (ვერაგს) უწოდებს. ამავე დროს ის აღფრთოვანებულია ინდოეთის მეფის ფარსადანის დიდსულოვ-ნებით, იმ თბილი, თავაზიანი, ზრდილობიანი დამოკიდებულებით. რომელსაც იგი იჩენს წარსულში ბოროტმოქმედის. მაგრამ ამჟამად ტყვედმყოფის მიმართ. მისთვის მამაციის მიერ ჩადენილ ასეთი სიკეთე ადამიანობის უმაღლესი გამოხატულებაა. მას უნდა დაუპირისპირდეს უხამსობა, როდესაც „კაცუნა“ ნაცვლად შეწყალებ-რისა, პატიებისა, სუსტის წინაშე გადაიქცევა გაფთრებულ ღომად.

ჩვენ ვხედავთ. რომ, რაინდის რწმენის თანახმად, დიდსულოვნება, როგორც ადამიანის მოთხოვნილება, მის აუცილებელ თვისებად უნ-და გადაიქცეს.

ტარიელის მორალური პიროვნული მოდუსი გაორკეცებული აღი-არებისა და აღფრთოვანების ღირსია, ვინაიდან დიდსულოვნების ასეთ რეაქციას ის ავლენს ძლიერი აფექტური დამაბულობის მდგო-მარეობაში, როდესაც ადამიანს არ ძალუძს გაუწიოს ანალიზი სხვის ქცევას.

თანამედროვე პერსონოლოგიაში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თე-ორიულ და პრაქტიკულ საკითხად ვთვლით მშობლებისა და შვი-ლების ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემას. მშობლების სიყვა-რული შვილებისადმი ფსიქოლოგიურად გასაგებია და ბიოლოგიუ-

რად განპირობებული (თავისი გვარის გაგრძელება). საზოგადოებრივ-ფსიქოლოგიურად უფრო საინტერესოა შებრუნებული ვექტორი. ე. ი. მადლიერების, პატივისცემისა და სიყვარულის გრძნობებში მშობლების მიმართ. შეილება ვალდებული არიან მტკიცედ დაუკვან აღნიშნული დებულება და არ იქონიონ არაკეთილპრეტენზიო და უკმაყოფილება თავიანთი მშობლებისადმი.

ჩვენ მიერ აღნიშნული ზოგადდამაინტერესებელი პრობლემა „შამებთან და შეილებისა“ სათანადოდ დასმული და გადაჭრილია შოთა რუსთაველის გენიალურ პოემაში.

ტარიელს მამა სარიდანი თავისი სურვილით ინდოეთის მეფე ფარსადანს აძლევს თავის სამეფოს და ამით საკუთარ შვილს უფლებას ართმევს მემკვიდრეობაზე. როგორი მოსაზრებითაც უნდა ზელმწიფანელობდეს სარიდანი, ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს ტარიელს როგორც მემკვიდრის უფლებების შელახვის მომენტს. მაგრამ ამ საკითხშიც რაინდის მორალური მხარე შეუვალა. ჰომემაში არსად არ მოიპოვება ადგილი, რომელიც შვილს მხრივ უფლებას შელახვისა და უკმაყოფილების გრძნობაზე მიუთითებდეს. უფრო მეტიც, ტარიელი ღრმა პატივისცემით არის გამსჭვალული მამის მიმართ. ის ამაყობს და აღფრთოვანებულია თავისი მამით, როგორც მეომრით, რომელსაც განსაკუთრებული სიპამაცე და იშვიათი შეუპოვრობა ახასიათებს. სიყვარულით იგონებს ტარიელი თავის მამას და ამბობს:

მას არა ვგაგე ასრე, ვითა მე სხვა კაცი არა მგავსა. (317)

ავთანდილი ახასიათებს ტარიელს. როგორც მიჯნურს სიყვარულის ცეცხლში:

ვეფხოსა ტყავი აცვია ცუდად უჩნს სტავრა-ნახლები

ღარა ნახავს სოფელსა, ცეცხლი სწევს ახალ-ახლები. (690)

ტარიელმა განდევნა თავისი ფსიქიკიდან ყოველსევე. ის შეპყრობილია მხოლოდ ერთი მიზნით — მოძებნოს ნესტანი. ამასთანავე მასში მიზანი წარმოდგენილია პიროვნების დონეზე დიდი ნებითი დამატულობის სახით.

მის გარშემო შექმნილი ურთულესი სიტუაციის გამო რაინდი ჭეუბა მონა თავისი გულისა: მიუხედავად ამისა, ის მზად არის ბრძოლისათვის.

ტარიელი არ შეიძლება ჩაითვალოს არაწონასწორ და ემოციურ ლაბილურ პიროვნებად: მისთვის უმძიმეს სიტუაციაში, როდესაც გამოჩნდა რეალური მეტოქე, ტარიელი ამოწმებს თავის გულს. ბრძულებად აწონ-დაწონის სიტუაციას და მხოლოდ ამის შემდეგ იღებს გარკვეულ ტაქტიკურ გადაწყვეტილებებს.

ავთანდილის პიროვნულ თავისებურებათა გადმოცემისას ხაზი გაესვა იმ გარემოებას, რომ სიყვარულის ემოცია პიროვნების თავისებური გამოვლინებაა, რომელიც არ საჭიროებს სხვისთვის გაზიარებას. ასეთ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ერთგვარ ფსიქოლოგიურ შინაგან თვითწვასთან. ეს მდგომარეობა ტარიელის პიროვნებისათვის, რომლის გარშემო შეიქმნა მიჯნურის უფრო რთული სიტუაცია, მიიმდება. ტარიელს უჭირს არამც თუ მაშინვე შეუდგეს თავისი გრძნობის ისტორიის გადმოცემას, არამედ საუბარსაც კი გაურბის ამის შესახებ. ის ეუბნება ავთანდილს:

შე თუ ვიტყვი, ღაწვ-ვს ცეცხლი ცხელი, შემიქმს ალად, მურად.
(300)

ზემოთ განხილული საკითხი უშუალო კავშირშია პიროვნების ასტენიურ ემოციათა თვითრეპროდუქციისა და ექსპერიმენტული რეპროდუქციის პრობლემასთან ნორმასა და პათოლოგიაში.

ფსიქოლოგიური ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ტარიელის სახით საქმე გვაქვს მდიდარ, ძლიერ და მაღალმორალურ პიროვნებასთან. ავთანდილის სიტყვებით რომ ვისარგებლოთ, ტარიელი:

ვინ უნახავ ქმნის გონება ყოველთა კაცთა მნახისა. (688)

თინათინისა და ნესტან-დარეჯანის პიროვნული თავისებურებანი

ოჯახის ცალკეულ წევრთა შორის ურთიერთსიყვარული, ურთიერთგაგება და ურთიერთპატივისცემა აუცილებელი ფსიქოლოგიური პირობაა მისი მონოლითურობისათვის. როგორც აღვნიშნეთ, მშობლების ემოციები შვილების მიმართ და, პირიქით, შვილებისა მშობლებისადმი უზრუნველყოფს ოჯახის მორალურ ძალასა და სიმტკიცეს. შვილების პიროვნების განვითარების ნორმალურ პროცესში მნიშვნელოვანი და საპასუხისმგებლოა დედ-მამის როლი. ამასთან უნდა გვახსოვდეს, რომ შვილის აღზრდაში მამის დამსახურებასთან ერთად წამყვანი როლი ეკუთვნის დედას. ყველაზე ტკბილი, ყველაზე ამაღლებულია დედის სიტყვა.

ამ ასპექტში საინტერესო და საყურადღებოა. როგორც თანამემამულე, ისე უცხოელ ფსიქონევროლოგთა პოზიციები. თანახმად მათი შეხედულებისა, ადამიანის ფსიქოლინამიკური განვითარება ადრე ასაკშივე იწყება. თანაც ინდივიდუულის ონთოგენეზის ნორმალური მსვლელობის პროცესში უმეტესად და ძირითადად გადამწყვეტ როლს დედის პიროვნება ასრულებს. დედა „მთავარი კანონმდებელია“ შვილების მორალური კოდექსის ჩამოყალიბებაში, მათში შრო-

მისადმი სიყვარულის, სინდისისა და მაღალსულოვნების ჩანერგვაში. ღიდი, პასუხსაგები და კეთილშობილურია მისი როლი: ის ზრდის შვილებს, ქმნის ოჯახურ მეუღროებას, ოჯახის კეთილდღეობას და ამავე დროს მამის თანაბრად იღებს აქტიურ მონაწილეობას თავისი ქვეყნის შრომით და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

შოთა რუსთაველი მთელი პრინციპულობით წარმოადგენს ქალის ზღაღალ საზოგადოებრივ-სოციალურ სახეს და აყენებს გარკვეულ დებულებას დედაკაცის მამაკაცთან სრული თანასწორუფლებიანობის შესახებ. თეზისი, წამოყენებული რუსთაველის გენიის მიერ ჯერ კიდევ XII საუკუნეში, ჰუმანიზმის გარიჟრაჟზე, გულისხმობს დედაკაცთა და მამაკაცთა შორის თანასწორუფლებიანობის აუცილებლობას, როგორც საზოგადოებრივი უფლებრიობის მიხედვით, ისე ადამიანის პიროვნების ინდივიდუალურ შინაგან შესაძლებლობათა შეფასების თვალსაზრისითაც.

პოემაში ნათლად ჩანს, რომ ქალის, ისევე როგორც მამაკაცის პიროვნებაში იმედები, მისწრაფებანი და ინტერესები განისაზღვრება უმაღლესი მოთხოვნილებებით.

ქალის პიროვნული მოდუსიც ემყარება პიროვნების შეგნებას შრომის, მორალისა და მოვალეობის შესახებ.

ამ ასპექტში მინდა შევჩერდე თინათინისა და ნესტან-დარეჯანის პიროვნულ რეაქციებზე.

მუდმივი და უსაზღვროა თინათინის სიყვარული ავთანდილისადმი. მიუხედავად ამისა, მას შეიპყრობს განსაკუთრებით ძლიერი, კეთილშობილური სურვილი დახმარება გაუწიოს მოგზაურ რაინდს, გაიგოს მისი ჭმუნვის, სევდისა და ცრემლთა საიდუმლოება; თინათინს ყოფნის სულიერი ძალა წინადადება მისცეს თავის სატრფოს — ავთანდილს მოძებნოს უცხო ჭაბუკი. ამისათვის სამი წელიც რომ დასჭირდეს.

უნდა აღინიშნოს, რომ თინათინის გადაწყვეტილება არ არის სენსაციური, გაუგებარი აზირობა (ჟინი) ან სატრფოს მამაცობის გამოსაცდელი ხერხი, არამედ მაგალითია პიროვნების მაღალ, კეთილშობილურ განზრახვაზე გადანაცვლებისა. რაც შეეძლო მოეცა მხოლოდ მძლავრ მამაკაცს.

თინათინი თავისებური ავტორია ავთანდილის სახელთან დაკავშირებული ურთულესი ეპოპეისა.

განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია შემდეგი ფსიქოლოგიური დეტალი: სამი წლის ხანგრძლიობის მოლოდინის ემოციას შეუძლია ფოლადის გულიც კი გაბზაროს, მაგრამ თინათინი იძლევა მტკიცე პირობას, თავის აზრებში, სურვილებსა და ოცნებაში დარჩეს

როგორც ხელშეუხებელი კოკორი. მტკიცედ დარწმუნებულია თავის შესაძლებლობებში. საკუთარი სულის ძალასა და ძლიერებაში. მოვუსმინოთ თინათინს:

შენგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო გაამყარე. (131)

სამსა ძებნე წელიწადსა იგი შენი საქმბარი. (132)

კოკობი და დაუფრჳენელი ვარდი დაგხედე დაუმჳნარი. (132)

მხოლოდ ახლად შექმნილ პიროვნულ მოდუსს, გამსჭვალულ-მოვალეობისა და კაცთმოყვარეობის ქეშმარიტი გრძნობებით. შეუძლია გამოაგლინოს მსგავსი გმირობა სახიფათო თავგანწირვისათვის. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მხოლოდ ძლიერი პიროვნების კრიტიკას და კონტროლს შეუძლია აღმოვლებული გულის დროებით მანც დაოკება.

თუ ანგარიშს გავუწევთ იმ გარემოებას, რომ ჩვეულებრივ ქალის ემოციები უფრო ძლიერი და მგზნებარეა, ცხადია, თინათინის გრძნობა ავთანდილისადმი ნაკლებად ცვალებადია და ამიტომ პიროვნებისაგან უფრო აქტიურ კონტროლს მოითხოვს.

სულიერი რეაქციების სფეროშიც მეორდება საყოველთაოდ ცნობილი მოქმედების და უკუმოქმედების ურთიერთკავშირების პრინციპი. როგორც ჩანს, თინათინისათვის უფრო ძნელი იყო გულისხმის მოყუჩება, ვიდრე ავთანდილისთვის.

მეორედ განშორება ფსიქოლოგიურად გაცილებით ძნელი გადასატანი ზღვება, მაგრამ თინათინის პიროვნება მედგრად ხვდება განცდას, რომელიც ფაქტიურად ადამიანის სულიერი აპარატის გამძლეობის პირდაპირი ფსიქოლოგიური ექსპერიმენტი.

ღრმად ესმის რა სიტყვის მაღალი აზრი და გრძნობს რა მოვალეობის ძალას, თინათინი იკავებს თავს და გმირულად ხვდება ავთანდილის გადაწყვეტილებას მეორედ განშორების შესახებ, რომელიც უფრო სახიფათოა, სამიში და გაურკვეველია შედეგის მხრივ.

მწარედ, მაგრამ ვითარების სრული გაგებით მიმართავს იგი საყვარელ ადამიანს:

შენ არ გატეხა კარგი გვირს ზენაარისა. ფიცისა.

ხამს გასრულება მოყვრისა სიყვარულია მტკიცისა;

ძებნა წამლისა მისისა -- ცოდნა ხამს, მართ უიცისა,

ჩემი თქვი, რა ექმნა ბნელ-ქმნილმან, მზე მიმეფაროს მი-ცისა? (706)

პიროვნული გამოდის წინა პლანზე, გრძნობა ექვემდებარება ფსიქიკური აპარატის უმაღლეს რეგისტრებს და ქალწული რაინდს სამახსოვრო საჩუქარს აწვდის. თინათინის ეს საჩუქარი ავთანდილისათვის დარიგების, გზის წმიდა დალოცვის, უსაზღვრო სიყვარულისა და მომავლის იმედის სიმბოლოა.

თინათინის პიროვნების მაგალითზე ავტორი გვიჩვენებს, რომ ფსიქიკური რეაქციების მხრივ არ არის განსხვავება დედაკაცსა და მამაკაცს შორის. რაც განსაკუთრებით თვალსაჩინოა რთული სიტუაციის ვითარებაში; ავტორის მიხედვით მათში გრძნობა ერთნაირად შეიძლება დაექვემდებაროს პიროვნულ რეგისტრებს.

ნესტან-დარეჯანის პიროვნების გაგებისათვის საჭიროა წარმოვიდგინოთ ცხოვრების ის სიტუაცია, რომელიც ქმნის საერთო ფსიქოლოგიურ ფონს გმირი ქალის სულიერი რეაქციებისათვის.

ნესტანის ირგვლივ, თინათინთან შედარებით, რთული, ძნელი და გაურკვეველი გარემოება ვითარდება.

გამოდის რა პატრიოტული ცნობისმოყვარეობიდან, თინათინი თანხმდება, რომ ავთანდილი შეუდგეს უცნობი რაინდის ძებნას.

სულ სხვა განცდა აქვს ნესტანს. ისიც გზავნის თავის მიჯნურს — ტარიელს საგმირო საქმეებზე, თუმცა უკანასკნელი დაკავშირებულია უფრო რთული სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის პატრიოტულ ამოცანებთან.

ნესტანი, როგორც გულად მებრძოლს, სთხოვს ტარიელს მკაცრად დასაჯოს მოღალატენი, რადგან ლალატი მისთვის მოვალეობის ანტონომიური ცნებაა.

მიჯნურისათვის მიწერილ წერილში ნესტანი აუწყებს, რომ იგი მთელი თავისი არსით მას ეკუთვნის, მაგრამ მისთვის მიჯნურობის ცნება დაკავშირებულია აქტიურ მოქმედებასთან, ბრძოლასა და გმირობასთან.

თავისი სულის სიძლიერით იგი ამშვიდებს მიჯნურს, აძხნევებს. აღაფრთოვანებს მაღალი პიროვნული საქმეებისათვის, უყენებს მას ნათელ კონკრეტულ ამოცანას.

ტარიელისადმი წერილში ვკითხულობთ:

მე შენი ვარ, ნუ მოჰყვდები, მაგრა ბნელა ცუდი მძულსა. (376)

სჯობს, საყვარელსა უჩვენე საქმენი საგმირონია. (377)

შენგან ჩემისა ქმრობისა წინასაც ეიყუე მღოშია (378)

ნესტანის სიყვარულის ემოცია უაღრეს გამოხატულებას და დაბულობის განსაკუთრებით მაღალ საფეხურს აღწევს. უნდა აღინიშნოს, რომ ნესტანი სულით მაღალი ადამიანია და ამიტომ მასში ემოციური იმყოფება უმაღლეს ფსიქიკურ დონეთა კონტროლქვეშ. პიროვნული რეგისტრების საკმაო სუბორდინაციაში.

პიროვნული მკაცრი გავლენისა და პიროვნული კონტროლის უშუალო ზემოქმედების გარეშე არ შეიძლება დაეუშვათ, რომ ნესტანის მდგომარეობაში, როდესაც ემოციურ განცდასა სიმძაფრე

თითქმის ხორციელ შეგრძნებათა ხასიათს იღებს. შეიძლებოდა ლაპარაკი საგვირო საქმეებზე და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ამოცანების დაყენებაზე.

ნესტანის განსაკუთრებულ ემოციურ გამოვლინებაში ჩანს არა მარტო პიროვნების განსაზღვრულად წამყვანი როლი, არამედ ემოციები თავის მხრივ აღწევს პიროვნულ რეგისტრებს, განიცდის რა სიმბოლურ გარდატეხას ფსიქიკური აპარატის მაღალ დონეზე. ასე. მაგალითად, სიყვარულის ემოცია იღებს სიცოცხლის ეკვივალენტის, ე. ი. გულისცემის ხასიათს. ამ საფუძველზე ნესტანისათვის სიყვარული, სიცოცხლე და გული თანაფარდი ცნებებია. როდესაც შესაძლოა დავუშვათ გაცვლა გულესა და სიცოცხლეთა შორის, რაც ფსიქოლოგიურად თავგანწირვას უდრის. მივმართავთ ნესტანის სიტყვებს:

გული მომეც გაუყრელად. ჩემი შენთვის დაიჭირე. (414)

ცხერდებით რა პერსონოლოგიის პრობლემებზე შოთა რუსთაველის პოემაში, არ შეიძლება გულუბრყვილოდ წარმოვიდგინოთ, რომ გმირებისა და გმირი ქალების ფსიქიკური ცხოვრების მოძრაობა თითქოს მიდის წინასწარ განსაზღვრული, მარტივი გზით და საქმე იფარგლება მხოლოდ პიროვნული რეგისტრების სუბორდინაციის მექანიზმებით.

საჭიროა გვახსოვდეს, რომ პერსონოლოგია შეადგენს ფსიქოლოგიურ ძიებათა ყველაზე რთულ და მძიმე დარგს ნორმასა და პათოლოგიაში.

რუსთაველს, როგორც ადამიანის ფსიქიკის უბადლო, გენიალურ მცოდნეს, აინტერესებდა სულიერ რეაქციათა უმაღლესი გამოვლინებანი: აინტერესებდა ყველაზე ადამიანური, უფრო ზუსტად, სპეციფიკურად ადამიანური, ე. ი. პიროვნული ფუნქციები.

სწორედ პიროვნების ფსიქოლოგიის ასპექტშია მოტანილი პოემაში ფრიალ მდიდარი, ძვირფასი მასალა. ჩვენ ვხვდებით რთულ პიროვნულ გადანაცვლებებს; აღწერილია ურთულესი შეჯახებანი ფსიქიკური აპარატის ცალკეულ დონეთა შორის, მაშინ, როცა გარეგნულად თითქოს მარტივი გასაგები გამოვლინებანი გამოწვეულია ღრმა ფსიქოლოგიური პერტურბაციებით. ვხვდებით ისეთ ფსიქიკურ რეაქციებსაც. როდესაც სუბორდინაცია დროებით იხსნება. ფსიქიკური რეაქციები ჩვეულებრივ ემოციურ-აფექტურ რეგისტრებზე მიმდინარეობს.

ამ პლანში საინტერესოა ნესტანის ძლიერი, ღრმა ემოციური რეაქცია ტარიელის საქციელზე. რომელმაც, უფრო რაციონალური მო-

საზრებებით, არ გამოიჩინა აქტივობა თავისი სავარაუდო მეტოქის მიმართ.

ნესტანი აღშფოთებულია ტარიელის რეაქციით. მისი დუმილით და, არ უსმენს რა რაინდს, ნაჩქარევად უყენებს საყვარელ ადამიანს დაუსაბუთებელ ბრალდებას. ნესტანი პირდაპირ, მოურიდებლად მიმართავს, რომ იგი როგორც ქალი მასში შეცდა, ტარიელის საქციელში ღალატი შენიშნა.

ახლადშექმნილი ფსიქოლოგიური სიტუაცია ტარიელის მიმართ ემოციურად იმდენად ძლიერია, რომ ნესტანი მზად არის ფსიქიკური ტკივილი მიაყენოს ტარიელს.

საკმარისი იყო მოესმინა დამამშვიდებელი, გარკვეული განმარტებანი ტარიელისა, რომ ნესტანი, ერთი შეხედვით ემოციურ-აფექტური რეაქციებისადმი განწყობილი, უეცრად იცვლება, მასში იმარჯვებს პიროვნული.

კრიტიკულ მომენტში, მიჯნურისათვის რეალურ საფრთხეს რომ წედავს. ქალწულს ჰყოფნის ნებისყოფა მოიყრიბოს საღი გონება და მიმართოს:

...გონიერი, ზამს, აროდეს არ აჩქარდეს. (539)

მან არამცთუ შეცვალა „რისხვა წყალობით“, არამედ დაუსახა ტარიელს მოქმედების გეგმა და გზა. დარწმუნებულია რა საერთო იმედების გამარჯვებით დაგვირგვინებაში, ქალწული მოუწოდებს რაინდს გამოიჩინოს შეუპოვრობა მიზნის მიღწევაში:

არ დაეჭვრებ მე შენსა ღალატსა, ორგულობასა,
უარის ქმნასა ღმრთისასა, ამისთვის არ მადლობასა;
იაჯდი თავსა ჩემსა და მორქმით ინდოეთს ფლობასა.
მე და შენ დაესხდეთ ხელმწიფედ, სჯობს ყოვლსა სიძე-სძლობასა!
(537)

სულის ასეთ დაძაბულ მდგომარეობაში, როდესაც დგება ყოფნა-არყოფნის საკითხი, ნესტანი იჩენს დიდსულოვნებას, არ ივიწყებს კაცთმოყვარეობის გრძნობას და მიმართავს ტარიელს ფიზიკურად მოსპოს მხოლოდ მეტოქე, ხოლო

რა მოვიდეს, სიძე მოკლ. მისთა სპათა აუწყედლად.
ქმნა მართლისა სამართლისა ხესა შეიქმს ხმელსა ნელდ. (542)

ნესტანის მაგალითზე ვხედავთ. რომ სულიერ რეაქციათა მიმართულება განისაზღვრება პიროვნული ქცევით. ჩვენი აზრით, ამ ასპექტშივე უნდა განისაზღვროს ფსიქოპათოლოგიისათვის მნიშვნელოვანი ემოციური რეაქციების, მოულოდნელ აფექტურ აგზნებათა და განტვირთვათა პრობლემა.

ფატმანის სიტყვებით, ნესტანს უნდა ჰქონდეს რკინისებური ნებისყოფა და მაღალი ემოციებით გამსჭვალული კეთილშობილური სული. მას და მხოლოდ მას შეეძლო გაეძლო ძნელად ასატანი ტახტისათვის:

მას ხორციელ ვით გასძლებს სხვა, კიდევანი ქვის-გან! (1147)

ამგვარ სიტუაციაში ადამიანი ჩვეულებრივად ვერ ერკვევა და როგორც წესი, მას უვითარდება მელანქოლია (დეპრესიული ფსიქოზი) ან ამთავრებს ცხოვრებას თვითმკვლელობით.

ნესტანის ფსიქიკური რეაქცია არ გამოდის ფიზიოლოგიური გუნებაგანწყობის დაქვეითების ფარგლებიდან: ცუდად სძინავს, კარგავს სახის ფერს და:

ძლივს ვეაჩეთ დაღუმება, დავადუმეთ. დავაამეთ,
ჩვენ მივართვით ხილა რამე, მაგრა ვერა ვერ ვაქამეთ. (1160)

აღნიშნულ მდგომარეობაში მყოფი, იგი არა თუ ერკვევა სიტუაციაში და შეუძლია მოქმედება, არამედ თითქოს აქტიურად გადადის შეტევაზე თავისი მწარე ბედის წინააღმდეგ.

ამგვარი რეაქცია, ე. ი. ქმედითი აქტივობა ფაქტების და მოვლენათა ლოგიკური ანალიზით გულის უმძიმესი ტანჯვის ფონზე, არ შეიძლება მიეწეროს მხოლოდ რკინისებურ ნებისყოფას ან ემოციურ განწყობას.

აქ ქმედითი აქტივობა დაკავშირებულია პიროვნულ ორიენტაციასთან და იმყოფება პიროვნული კონტროლის რეგისტრების ქვეშ. მხოლოდ მონოლითურ და ძლიერ პიროვნებას (რომელსაც ღრმა წარმოდგენა აქვს ადამიანის მორალზე, მოვალეობასა და დანიშნულებაზე) შეუძლია გვიჩვენოს ისეთი მძლავრი და უძლეველი სულიერი ძალის მაგალითი, რითაც ხასიათდება ნესტანის პიროვნება.

გმირ ქალს მშვენივრად ესმის, რომ ადამიანის ცხოვრებაში მთავარია ბრძოლა მიზნისათვის, საჭიროა წინააღმდეგობათა დაძლევა. სიცოცხლის დასრულება „დანის დარტყმით“ ყოველთვის მოესწრება. ნესტანის აზრით:

სიკვდილამდის ვის მოუკლავს თავი კაცსა მეცნიერსა?
რა მისტირდეს, მაშინ უნდან გონებანი გონიერსა! (1191)

„ვცდი“ --- ეს არის ნესტანის საბოლოო ფსიქოლოგიური და ლოგიკურ-ფსიქოლოგიური გადაწყვეტილება. ის ჩადრით იფარავს სახეს, სთხოვს ფატმანს რაშს და ამნაირად თავს იგრძნობს თავისუფლად.

ვებებით რა ნესტანის პიროვნებას, განზრახული გვაქვს შევჩერ-

დეთ სოციალურ-ფსიქოლოგიურად განსაკუთრებით მნიშვნელოვან და შემოქმედებითად საინტერესო პრობლემაზე. რომელიც წამოაყენა რუსთაველის გენიამ ჯერ კიდევ XII საუკუნეში: მხედველობაში გვაქვს დებულება ორმაგი სიკვდილის შესახებ.

ჩვენ ვხედავთ, რომ ერთი სიკვდილი გარდუვალა, მაგრამ მეორე სიკვდილი ადამიანის პიროვნებისათვის მორალურად უფრო მწარე და კატასტროფულია.

ამასთან გვინდა გავიხსენოთ, რომ ჩვენი საუკუნის დასაწყისში პიროვნებისათვის მეორე სიკვდილის კატასტროფულობაზე მიუთითებდა გამოჩენილი პედაგოგი, ფსიქოლოგი და მორალისტი იაკობ გოგებაშვილი.

ნესტანს სიკვდილი არ აშინებს: მისთვის ტარიელი ერთადერთი მიზანი, იმედი და სიხარულია.

ყველაზე მეტად მას ეშინია ორმაგი სიკვდილისა, რადგან ცოცხალი ვერ შეიტყობს მიჯნურის სიკვდილის ამბავს:

მე რომ მკირს. კმარის, ნუ მომკლავს ამისითავე სწორითა;
მას მკვლარსა ვნახვ. მოვკვდები მე სიკვდილითა ორითა. (1290)

ნესტანი ფატმანის საშუალებით ცდილობს დააჯეროს ტარიელი, რომ ქაჯები უჩვეულო წესით იბრძვიან და ამიტომ მათთან ბრძოლა უსაფუძვლოა. ის თხოვს ტარიელს არ აჩქარდეს და წინდახედული იყოს.

ნესტანის პიროვნება კეთილშობილურია მშობლების მიმართაც. იგი ღრმა მწუხარებით განიცდის ძვირფასი მამის სიკვდილს, მწარედ ტირის და შემდეგ სიხარულში, ბედნიერებაში მყოფი მწარედ იგონებს, რომ თავისი მამის უღირსი შვილი იყო.

მოვკევე. მამ-ო. მე შენთვის შვილი ყოველთა უარე,
ვერა გამსხუბრე ასულმან. ვერცა რა შეგ-გუარე. (1591)

რასაკვირველია, ეს ასე არ არის: ნესტანი სუფთაა, სულით მაღალი და კეთილშობილი. ის არამცთუ სინამდვილეში, ფიქრითაც არასოდეს არ ყოფილა უღირსი შვილი. ნესტანი მხოლოდ შეყვარებულია და გამირულად უძლებს სიყვარულის მთელ რთულ ეპოპეას.

უკმაყოფილების გრძნობა ფსიქოლოგიასა და ფსიქოპათოლოგიაში ცნობილია კომპლექსის ან კომპლექსური განცდების სახელწოდებით.

კომპლექსი, როგორც წესი, გულისხმობს უსიამოვნო (ასთენიურ) ენოციას. არსებობს აგრეთვე კომპლექსური გამოთქმები, რომლებსაც ჩვენ ვთვლით მაღალკეთილშობილურ ან ამაპაღლებელ კომპ-

ლექსურ გრძნობებად. გასაგებია, რომ აქ მხედველობაში არა გვაქვს ფსიქასთენიური მერყეობა ან ფარისევლური გამოთქმანი საკუთარი თავით უკმაყოფილების შესახებ.

შვილები მოწოდებული არიან იწვოდნენ მშობლების მიმართ კეთილშობილური კომპლექსით, რომ შეეძლოთ მშობლების ანდერძის საუკეთესოდ განხორციელება.

აღტაცებას იწვევს ის გარემოება, რომ ჰუმანიზმის გარიჟრაჟზე რუსთაველი მთელი სიცხადით აყენებს მშობლების მიმართ შვილების ე. წ. კეთილშობილური კომპლექსის პრობლემას.

მამებისა და შვილების პრობლემა, რომელიც დასმულია პოემაში, მარად საჭირობოტოა და მართლაც, რა შეიძლება იყოს უფრო კეთილშობილური და მაღალი, ვიდრე პრობლემა იყო შენი მშობლების, შენი წინაპრების ღირსეული მემკვიდრე!

ჩვენს დროში მიკროსოციოლოგია, რომელიც წარმოადგენს როგორც სოციალურ. ისე სოციალურ-ფსიქოლოგიურ საკვლევ დარგს, პირველ ყოვლისა გულისხმობს ოჯახის წევრთა შორის ურთიერთობის ფსიქოლოგიას.

მე მსურს, რომ ახალგაზრდობას მუდამ ახსოვდეს რუსთაველის მაღალი იდეები მშობლების მიმართ შვილების კეთილშობილური კომპლექსის შესახებ.

თავი მეოთხე

ზოგადი ხასიათის შენიშვნები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ

მიჯნურის პიროვნული ფსიქოლოგიის შესახებ

პოემაში ნათლადაა ნაჩვენები, რომ სიყვარულის ემოციას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს სთენიურ და ასთენიურ განცდათა შორის.

ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიის მონაცემების თანახმად სთენიური ან ასთენიური ემოციების მქონე პიროვნება საჭიროებს ხალხთან ურთიერთობას, რაც განსაკუთრებით დადებითად მოქმედებს ასთენიურ განცდებზე. ურთიერთობის შედეგად დარდი და მწუხარება გარკვეულად ფერმკრთალდება, კარგავს დაძაბულობის ხარისხს.

რუსთაველის მიხედვით, სიყვარულის ემოცია საიდუმლოდ ინახება, ფრიად სუბიექტურია პიროვნებისათვის. უფრო მეტიც, იგი გამოირჩევა თავისი სინაზით, ვერ ითმენს უცხო ხელის მიკარებას. ადამიანი ცხოვრობს თავისი სიყვარულით, წმიდად ინახავს მას. პოემიდან ვრწმუნდებით, რომ სიყვარულის ემოცია მისი მტარებლისათვის წარმოადგენს ფსიქოლოგიურ სტიმულატორს.

ჩვენ მიერ ხაზგასმული დებულება მთლიანად ემყარება სულიერ რეაქციათა ფსიქოლოგიურ დაკვირვებებს და ფენომენოლოგიურ აღწერას, რომელიც მდიდრად არის წარმოდგენილი პოემაში. ამასთან. აღნიშნული ფენომენოლოგიური მასალა გადმოცემულია ისეთი დამაჯერებლობითა და მხატვრული სიცხადით, რომ თამამად შეიძლება მოთავსდეს ექსპერიმენტულ-ფსიქოლოგიურ ძიებათა გვერდით.

ჩვენ ვჩერდებით სიყვარულის ემოციის ფსიქოლოგიაზე იმიტომ. რომ შოთა რუსთაველის ფორმულა — სიყვარულის ემოცია ინახება საიდუმლოდ — გამართლებას პოულობს ფსიქოპათოლოგიაში თითქმის კანონის ძალით.

აღნიშნული თეზისი თავისუფლად შეიძლება გადავიტანოთ პათოლოგიურ სულიერ რეაქციათა სამყაროში. ჩვენთვის, როგორც ფსიქოპათოლოგისათვის აღნიშნულ ფსიქოლოგიურ დეტალს არსებითი მნიშვნელობა აქვს რეაქტიული ბუნების სულიერ ტანჯვათა მიზეზისა და შინაარსის გახსნის საქმეში, როდესაც ფსიქოტრაუმის სახით წამოწეულია სიყვარულის ემოცია.

ამგვარი ფსიქოლოგიური მასალა გვიჩვენებს რომ ავადმყოფები გაუბრძან ფსიქოანალიზს, არ ხსნიან თავიანთი სიყვარულის სამყაროს, ხოლო ზოგჯერ კლინიკური გამოკვლევისას ხლართავენ გზებს, ცდილობენ აგვაცილონ მნიშვნელოვან და ძირითად მიზანს.

ჩვენ გვგონია, რომ რუსთაველის სახელთან დაკავშირებული დებულება სიყვარულის ემოციის ფსიქოლოგიის შესახებ გამოყენებულ უნდა იქნეს კლინიკურ შემთხვევათა შემდგომი შემოქმედებით ანალიზისათვის როგორც ფენომენოლოგიურ, ისე ექსპერიმენტულ-ფსიქოლოგიურ ძიებათა ასპექტში.

სიყვარულის ემოცია, რომელიც წარმოადგენს მიჯნურის ძირითად განცდას და პაროვნების ცენტრშია, გამოირჩევა ფსიქოლოგიური მექანიზმების დამახასიათებელი თავისებურებით. შალვა ნუცუბიძეს მოტანილი აქვს ცნების შემდეგი განმარტება:

„მიჯნური“ — შეყვარებული, არაბული სიტყვის „მიჯუნ“ — სიყვარულისაგან გახლეხების — ქართული აღქმაა.

თანახმად რუსთაველისა, მიჯნური შეპყრობილია სიყვარულის ემოციის ცეცხლით, სასტიკად იტანჯება განცდებისაგან, მაგრამ ამავე დროს არ ძალუძს და არც სურს თავი დააღწიოს ამ განსაკუთრებულ სიტუაციას.

ახლად შექმნილი პიროვნული მოდუსი ადამიანს ისეთ მდგომარეობაში აყენებს, რომ მისი მოქმედება და ქცევა ირგვლივ მყოფთათვის გაუგებარი და მიუღებელია. მაგრამ მიჯნურისათვის იხსნება შეგრძნებებითა და ემოციებით მდიდარი სიცოცხლის „მარადიული სამყარო“. აქ ყურადღებას იპყრობს აფექტური დამაბულობის ხარისხი, რომელიც არსებითად განსხვავდება ავადმყოფური ფსიქიკური რეაქციებისაგან.

მოვეხმინოთ ავტორს:

სივეს მიჯნურსა ფათერაჲი, საწყუთროსა დაანადღეებს.

მაგრა ბოლოდ ღზინსა მისცემს. ვინცა პირველ ქირსა გასძლებს;

მიჯნურობა საქიროა; მით სიყვდილსა მიგვაახლებს,

გასწულელსა გააშმაგებს, უსწულელსა გაასწულებს. (915)

აქვე შევნიშნავთ, რომ ჩვენს დროშიც წერენ გაუგებარი. უაზრო, ანუ „პათოლოგიური სიყვარულის“ შესახებ, მაგრამ სიყვარუ-

ლის ემოციის რაოდენობრივი დაძაბულობა ჩვეულებრივ არ აღწევს ავადმყოფურ მდგომარეობას. ავადმყოფური მდგომარეობა ძირითადად დამოკიდებულია პიროვნულ პათოლოგიურ ძვრებზე და არა მხოლოდ ფსიქიკური რეაქციის რაოდენობრივ მხარეზე.

პოემიდან ჩანს, რომ „მიჯნურობა“ ადამიანს აამაღლებს და კეთილშობილურ მისწრაფებას უვითარებს. აღნიშნული თავისებურება, რაზედაც ამახვილებს რუსთაველი ყურადღებას, მნიშვნელოვანია თანამედროვე პერსონოლოგიის პოზიციებიდან, მე დარწმუნებული ვარ, რომ მიჯნურობა არის ერთ-ერთი გამოხატულება ე. წ. ინტელექტუალური გრძნობისა. შეყვარებული ტარიელი ახალ პიროვნებად იქცევა, მაგრამ თვისობრივად არ იცვლება. ამასთან ახალი მიზანსწრაფვა არ ახდენს გავლენას მის ძირითად პიროვნულ ტენდენციებზე.

ავთანდილი ასევე იმეორებს:

ვარ მიჯნური, ხელი ვინმე, გაუწყველად სულთა დგმისად. (250)

რუსთაველის მიხედვით მიჯნური უნდა წარმოადგენდეს სიბრძნის (ე. ი. ინტელექტის), სიმშვიდის (ე. ი. ემოციური წონასწორობის) ან საბრძოლო შემართების (ე. ი. ნებისყოფის) ჰარმონიულ შერწყმას: ამასთანავე მისთვის აუცილებელია გარეგნული სილამაზე.

ამ გაგებით მიჯნური ფსიქოფიზიკური ჰარმონიის მტარებელია. აღნიშნული თვისებების უქონლად ადამიანი ცუდი მიჯნურია.

როგორც ვხედავთ, მიჯნურობა ემყარება მდიდარ და ჰარმონიულად განვითარებულ პიროვნებას.

მიჯნურსა თვალად სიტურფე ქართებს, მართ ვითა მზეობა.

სიბრძნე, სიმდიდრე, სიუხვე, სიყმე და მოცალებობა.

ენა, გონება, დათმობა. მძლეუთა მებრძოლთა მძლეობა:

ვისცა ეს სრულად არა სკირს, აკლია მიჯნურთ ზნეობა. (23)

ამელავენებს რა თავის დამოკიდებულებას — „მძულს უგულოდ სიყვარული“, რუსთაველი მოუწოდებს ერთგულებისა და სიწმიდისაკენ მიჯნურობაში.

მიჯნურის სულიერი სამყაროს შესახებ რუსთაველი შენიშნავს: „მიჯნურობა არის ტურფა, საცოდნელად ძნელი გვარი“ (24). საესეებით სწორია — ძნელია ადამიანის ისეთი რთული ფსიქოლოგიური მდგომარეობის არსში ჩაწვდომა, როგორსაც სიყვარულის ემოცია წარმოადგენს. აქ აუცილებელია საგულდაგულო დაკვირვება სათანადო მეთოდების გამოყენებით. შოთა რუსთაველის შენიშვნა მიგვაჩენია გენიალურ წინსწრებად, საწინააღმდეგოდ იმისა, რომ ემოციის ფსიქოლოგიის პრობლემა არ შეიძლება გადაწყვეტილ იქნეს გუ-

ლუბრყვილო-მექანიცისტური ხერხებით. კარგი იქნებოდა, რომ ელდებულება ხსომებოდათ ე. წ. სემიოლოგიის თანამედროვე მიმდევრებსაც.

რუსთაველის ეპოქის მხატვრულ ლიტერატურაში არსებობდა აზრი, თითქოს სიყვარული (მით უმეტეს სიყვარულის ძლიერი ემოცია) არ ექვემდებარება პიროვნული რეგისტრების კონტროლს. რუსთაველის პოემაში ამგვარი პოზიცია დაგმობილია. მიჯნურისათვის აუცილებელია ჰარმონიული ფსიქიკა, მაგრამ პიროვნული იერარქიის გარეშე შეუძლებელია ფსიქიკური აპარატის ჰარმონია.

პოემაში მიჯნური და გმირი განხილულია ერთსა და იმავე ფსიქოლოგიურ დონეზე, მათ შორის ისმება თავისებური, პიროვნული ტოლობის ნიშანი. ადვილი წარმოსადგენია, რომ გულადი მიჯნური მოვალეა გამოავლინოს პიროვნული ქცევა. წინააღმდეგ შემთხვევაში საქმე გვექნება არა გულად მებრძოლთან, არამედ ადამიანთან, რომელსაც ახასიათებს ბრმა და შემთხვევითი აქტივობა.

მიჯნურის რთულ სულიერ სამყაროში ჩახედვა შეუძლია მხოლოდ მიჯნურს; უფრო მეტიც, ავთანდილის სიტყვებით:

კვლა მიჯნურსა მიჯნურისა კიოი უჩნდეს კირად დიდად. (703)

თანამედროვე ნევროლოგიური და ნეიროფიზიოლოგიური კვლევით დასტურდება, რომ ქერქული აპარატი, მეტადრე ადამიანის ქერქული აპარატი, სუსტი და უსუსურია ქერქქვეშას შესატყვისი სტიმულაციის ან ქერქქვეშას არასპეციფიკური დინამოგენეზის გარეშე. იგულისხმება იმ ქერქქვეშა ნერვული იმპულსების გავლენა ქერქზე, რომელნიც გარკვეულ დონეზე ამყოფებენ ქერქული აპარატის ტონუსს. თუ გავატარებთ შემოქმედებით პარალელს ნეიროდინამიკურ და ფსიქიკურ მოქმედებათა შორის, აშკარა გახდება, რომ ადამიანის პიროვნება საკიროებს თავისებურ ფსიქოდინამოგენეზს.

ფსიქიკა, რომელიც მოკლებულია ამგვარ ფსიქოდინამიკურ გავლენას, სუსტი, ამორფული, უნებისყოფო, უმოქმედო, სოციალურად და ფსიქოლოგიურად მცირეფასოვანია.

ყოველი სამუშაო, ფიზიკური იქნება ის თუ ფსიქიკური, მოითხოვს გარკვეულ პიროვნებისეულ განწყობას, პიროვნების დაძაბვას. ყოველ დადებით ემოციას, მაგალითად, შემოქმედებითი შრომის სიხარულს, შეუძლია შეასრულოს აქტიურად მოქმედი ფსიქოდინამოგენეზის როლი. აქ რუსთაველი ამჟღავნებს გენიალურ შორსმჭვრეტელობას, გამჭირაზობას. როგორც ეს შესავლიდან ჩანს, ავტორს სურს აღიკურვოს მიჯნურის გზნებით და სულიერი ცეცხლით

დასახული მიზნის კეთილად დაგვირგვინებისათვის. მიჯნურობა არა მარტო ემოციური განცდაა, არამედ უპირველეს ყოვლისა, პიროვნების შემოქმედებითი განწყობაა აქტიური მოქმედებისათვის.

მიჯნურობა არა მარტო ქარიშხალი, განცდათა ქარტეხილა, არამედ პიროვნული გმირობა:

მაგრამ წესია, მიჯნური მიჯნურსა შეებრალეზის,
შენ საყვარელსა გაგყარო, ესე რად გენაცვალეზის! (299)

მხოლოდ ემოციური განწყობით არავის არასოდეს არ შეუძლია ემსახუროს მეგობრობა-ძმადნაფიცობის მაღალ მიზანს ავთანდილის, ტარიელისა და ფრიდონის დარად. ასევე არავის არ შეუძლია მსხვერპლად გაიღოს თავისი სიყვარული თინათინივით და ნესტანი-ვით; არ შეუძლია მსხვერპლად გაიღოს სიყვარულის ემოციები, რადგან ადამიანისათვის ძნელია სულიერი განცდების გადალახვა მაშინ, როდესაც გრძნობა ინსტინქტების თვისებას იღებს.

გმირულ რეაქციებში პირველ პლანზეა ფსიქიკური აპარატის უმაღლესი რეგისტრები; ვლინდება პიროვნული რეაქციები (მოვალეობა, სინდისი, სიტყვის ძალა), რითაც სწორედ შესაძლებელი ხდება ემოციების მართვა და გრძნობის დაქვემდებარება ადამიანის მოვალეობისადმი.

პიროვნული რეგისტრები და ემოციური გამოვლინებანი

ფსიქოლოგიის ზოგადი და კერძო პრობლემების განხილვის დროს ჩვენ ხშირად ვუბრუნდებით გონებისა და გრძნობის ურთიერთ-დამოკიდებულების პრობლემას. გენიალური პოემა შეიცავს აურაცხელ მასალას, რომელიც მრავალმხრივ აშუქებს პრობლემას: „ინტელექტი და ემოცია“, „გონების ხმა“, „გულის ხმა“, აღნიშნული საკითხი შეადგენს ზოგადსაკაცობრიო მარადიული ძიების საგანს.

საგანგებოდ, უზომო სიღრმემდე, ფაქიზად და პრაქტიკული სი-ცხადით გააშუქებული ეს პრობლემა ნიადაგ საინტერესოა, რადგანაც ეხება ბრძოლას ადამიანის გონებასა და ადამიანის ვნებას შორის. საბოლოოდ, აღნიშნული ბრძოლა შეადგენს იმ ფონს, რომელზედაც ვითარდება ფსიქიკური რეაქციები — ფსიქიკური აპარატის რეაგირების შინაარსი და მიმართება ნორმასა და პათოლოგიაში.

ადამიანის ონტოგენეზს, უფრო მეტიც, ადამიანის ქმნადობას, როგორც სოციალურ-ფსიქოლოგიურ კატეგორიებს, იქით მივყავართ, რომ ბრძოლა გონებასა და ვნებას შორის უნდა მიმდინარეობდეს პიროვნული რეგისტრების დონეზე. აღნიშნულ დონეზე ბრძოლა

სპეციფიკურად დამახასიათებელი და ამიტომ აუცილებელია ადამიანისათვის.

პიროვნულ დონეზე ბრძოლის სიმძაფრე ნიველირდება, რბილდება, უფრო მეტიც, ექვემდებარება ცენზურას, კრიტიკასა და კონტროლს; შეიძლება ითქვას, ადამიანში ითრგუნება ცხოველი, ხმას იმადლებს მორალი, მოვალეობა და სინდისი. რკინის ლოგიკით და კონკრეტული ფაქტების ბრწყინვალე აღწერილობით რუსთაველინ გენია ადასტურებს, რომ ემოციები და მიზიდულობანი კონტროლს ექვემდებარებიან და იხშობიან პიროვნების მაღალი რეგისტრებით.

როგორც ცნობილია, ემოციისა და ინტელექტის ცალკეული გამოვლინებანი იხსნებიან პიროვნული რეგისტრების დონეზე და გვევლინებიან ერთიანი პროცესის სახით, რომელიც ცნობილია ინტელექტუალური გრძნობის სახელწოდებით. აქ ინტელექტუალური და ემოციური ერთმანეთს ერწყმის ფსიქოლოგიური ამაღლების სახით.

მიჯნურის ემოციური სტატუსი იმდენად გამსჭვალულია პიროვნულით, რომ, ჩვენი აზრით, შესაძლებელია მასზე, როგორც ინტელექტუალურ გრძნობაზე მსჯელობა. უკანასკნელისათვის დამახასიათებელია არა ჰედონური პრინციპი გრძნობათა ორვექტორულობით (სასიამოვნო—უსიამოვნო), არამედ გრძნობათა ერთვექტორულობა; მხედველობაში გვაქვს ამამაღლებელი, გამამხნევებელი, დამამშვიდებელი, აგრეთვე შემოქმედებითად ამაღლევებელი გრძნობები.

სიყვარულის მაღალი ემოციების თავისებურებათა შესახებ მოვუსმინოთ თვით ავტორს:

ყოვლსა მისთვის ხელოვნობდეს, მას აქებდეს, მას ამკობდეს,
მისგან კიდე ნურა უნდა, მისთვის ენა მუსიკობდეს. (18)
მას ერთსა მიჯნურობასა ჰკვიანნი ვერ მიჰხედებთან. (21)

რუსთაველის მიხედვით, ემოციური გამოვლინებანი უფრო ადვილად ექვემდებარება ზეგავლენას და თვით ფსიქიკური ტკივილიც ადვილად მოიხსნება, როდესაც ადამიანს ეძლევა აქტიური მიერთება: ისწრაფვოდეს და მოქმედებდეს. ქმედითმა პროგრამამ შეიძლება გადაატანინოს ადამიანს არა მარტო ჩვეულებრივი დარდი, არამედ ორმაგი ტანჯვაც.

უფრო მეტიც, დებულება, რომ შრომა და ქმედითობა წარმოადგენს საუკეთესო მეთოდს დეპრესიის მკურნალობისათვის, თანამედროვე ფსიქონევროლოგიისათვის აქსიომალურია.

ავთანდილის სიტყვებით:

ვერ ვაჩენდი აქანამდის ჰირსა ჩემგან დაფარულსა,
აწ მიბრძანა საიმედო, ამდ მხედვე მხარულსა. (152)
მომცა წაშალი გულისა. აქამდის დადაგულია. (153)

პიროვნულის ემოციურზე აქტიური ზემოქმედების ბრწყინვალე მაგალითად უნდა ჩაითვალოს ავთანდილის განწყობა და მისი საბოლოო გადაწყვეტილება — იყოს ბოლომდე მტკიცე.

როდესაც ავთანდილი მიემართება ზღვის პირით, ის მთლიანად შეპყრობილია აზრით — როგორმე მიაგნოს ნესტანის კვალს. მას, რასაკვირველია. თინათინისადმი უსაზღვრო სიყვარული წვაეს და ამოქმედებს, სხვა ყველაფერი შხამზე უმწარესია.

რაინდი სასოწარკვეთილებამდე მიდის:

რად სიტყე გულსა ნიადაგ მწევს გმირთა სამს ალებისა;
რად გული კლდისა ტინისა შემქმნია სამ სალებისა! (1026)

მაგრამ თავის ემოციურ მდგომარეობას ავთანდილი კონტროლს უწევს, მას კარგად აქვს წარმოდგენილი, რომ სხვა გზა არ არის. სასოწარკვეთისა და სუსტსულოვნების გზას, პირიქით, შეუძლია მრავალი ჭრილობის მოყენება.

რაინდი რჩება ურყევი და ასე ფიქრობს:

არ შეუძლია ლახვარსა დაჩენა სამსა ლებისა. (1026)

თინათინის და ნესტან-დარეჯანის, ამ შესანიშნავი ქალების გარდა, შოთა რუსთაველი იძლევა ისეთი ქალების ბრწყინვალე აღწერას, რომელთა ემოციური ქცევა შორს დგას მოვალეობის და მაღალი მორალის მოთხოვნებისაგან. ამ შემთხვევაში ქცევა არ ისაზღვრება უმაღლესი პიროვნული რეგისტრებით და ბატონობს გრძნობა.

პოეტის სიტყვით ასეთი ქალი:

გილიზღებს და შეგიყვებებს, მიგიწოდებს და მოგეწოდებს,
მართ ანაზად გილაღატებს, გაჰყვით, რაცა დაესობის.
მით ღიაცსა სამალავი არასთანა არ ეთხრობის. (1081)

ამასთანავე თუ:

დამალვასა ეცდებოდა, მაგრა ჰირთა ვერ მალვიდა. (1082)

გასაგებია, აქ ლაპარაკია პიროვნულ შესაძლებლობათა უკმარობაზე. ამ პლანში ყურადღების ღირსია აგრეთვე ის ვითარება, რომელიც იქმნება ავთანდილის ირგვლივ. რაინდი თავისი სილამაზით იპყრობს გულანშაროს სამეფოს ქალებს, მათი სათაყვანებელი ხდება:

ზოგნი ნდომით შეჰფრფინეიდეს. ზოგნი იყენეს სულ-წასრულად.
მათა ცოლთა მოიძულევს, ქმარნი დარჩეს გაბასრულად. (1075)

ავთანდილს კარგად აქვს წარმოდგენილი პიროვნებასა და გრძნობას შორის ფსიქოლოგიური კოლიზიების სირთულე. მას ესმის, რომ მიზნის მისაღწევად, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია პიროვნული კონტროლი — გაკაყება და საკუთარი თავის ფლობა:

გულო. გიჟობს გაუმაგრდე, თავი სრულად გაიკლდეო,
ნეთუ მოგხედეს ნახვა მისი, სულთა სრულად ნუ დაღეო. (921)

პიროვნული რეგისტრის და სიყვარულის ემოციის ფსიქოლინამიკური ურთიერთგავლენის პრობლემის ანალიზის დროს განსაკუთრებით საინტერესოდ მიმაჩნია განხილულ იქნეს შიშის ემოციის ფსიქოლოგია.

ნორმაში შიშის ემოციის შედეგად პიროვნება ინვალიდდება. პიროვნებისეული ხერხემალი ტყდება, ადამიანის ქცევა და მოქმედება მხოლოდ თავდაცვის და პიროვნული კეთილდღეობის შენარჩუნების წვრილმანი მოსაზრებებით განისაზღვრება.

შიშის ფსიქოლოგიის შესახებ რუსთაველი იძლევა ღრმა ფსიქოლოგიური ცოდნით გამსჭვალულ მითითებებს.

ავტორს მოჰყავს ვითარება (ავთანდილი ანადგურებს მეგობრებს), როდესაც შიში ხდება სიყვარულის წყაროდ. ადვილი წარმოსადგენია, რომ ამგვარ შემთხვევებში სიყვარული განხილულ უნდა იქნეს ბრჭყალებში. გასაგებია, რომ აქ საქმე გვაქვს არა სიყვარულის ემოციასთან, არამედ შიშისაგან დაძაბუნებულ პიროვნებასთან.

რუსთაველის თანახმად პიროვნება შიშის კორექციას უნდა ახდენდეს. ის გვაფრთხილებს:

შიში ვერ გიხსნის სიკდილსა ცუდილა ღაღრეჯანია (1603)

ქმადნაფიცობის პიროვნული ფსიქოლოგიის შესახებ

ადამიანებს შორის ღრმა და უანგარო ძმური სიყვარული, ანუ ქმადნაფიცობა წარმოადგენს მეგობრობის, პუმანური ურთიერთობის და სამაგალითო კატმოყვარეობის უმაღლეს ფორმას.

როგორც ფსიქოლოგიური ცნება, ის ასახავს პიროვნების ყველაზე კეთილშობილურ სურვილებსა და ტენდენციებს. ქმადნაფიცობიდან ინახავს ნაკისრ მორალურ ვალდებულებას; ის მზად არის ყოველ წამს და ყოველგვარ ვითარებაში სიცოცხლე გასწიროს მეგობრისათვის.

სიტყვის მიცემა სამუდამო დაძმობილებაზე. ეს არა მარტო მოქალაქეობრივი აღქმაა ან მეგობართა შორის მორალური ხელ-

შეკრულება, არამედ პიროვნების გადართვა მოქმედების განსაკუთრებულ მოდუსზე, მოვალეობაზე ახალი წარმოდგენებით. ამოცანები, რომლებიც წამოიჭრება მმდნაფიცის წინაშე, უკიდურესად დიადი და კეთილშობილურია, მაგრამ ამავე დროს უსაზღვროდ პასუხსაგები. მმდნაფიცობა ადამიანისაგან მოითხოვს მაქსიმალურ აქტივობას და თავდადებას.

მივმართოთ პოემას:

...ვინცა კაცმან მძა იმძოს, თუ დაცა იდოს.

ხამს თუ, მისთვის სიყვდილსა და ჭირსა თავი არ დაჰრიდოს. (306).

რუსთველოლოგიური კვლევით დადგენილია, რომ მმდნაფიცობა წარმოდგენს ხალხთა მეგობრობის ზოგადსაკაცობრიო პრობლემის კერძო ცნებას, რომელიც კავშირშია სოციალურ და სოციალურ-ფსიქოლოგიურ კვლევასთან.

ჩვენ გვანტერესებს მმდნაფიცობის კერძო, ინდივიდუალურ-ფსიქოლოგიური მხარე პერსონალისტური პოზიციებიდან.

მმდნაფიცობა გმირობაა, ამიტომაც უნდა ვხელმძღვანელობდეთ უმაღლესი პიროვნული წარმოდგენებით.

მხნეობა და ფსიქიკური ჰარმონია მმდნაფიცობისათვის ქმნის ძირითად ფსიქოლოგიურ ფონს.

ყოველი მმდნაფიცი თავისთავად ძლიერი და კეთილშობილია, მაგრამ როდესაც ისინი მოქმედებენ ერთად, მაშინ სიდიადე მმდნაფიცებისა და მათი ფსიქოფიზიკური შესაძლებლობანი უსაზღვროა. მმდნაფიცობის ცნების ფსიქოლოგიური არსი იმაში მდგომარეობს, რომ მძური მეგობრობით გაერთიანებული პიროვნებანი უძლეველი არიან; აქედან, მეგობრობა როგორც ფიზიკური, ისევე მორალური გამარჯვების წყარო და საწინდარია.

პოემაში სამი რანდის მმდნაფიცობა გვევლინება როგორც ადამიანთა ურთიერთობაში პიროვნული ჰარმონიის მაგალითი, იგრძნობა ფსიქიკური და ფიზიკური ჰარმონია, როდესაც ტარიელი, ფრიდონი და ავთანდილი ერთად მიემართებიან:

სამთვე ვლეს, ღვერთმან მათებრ სხვა ნურა ნუ დაბადოს!

მოეგებიან; მტერობა ვერავინ დაიქადოს!.. (1578)

პოემაში ვხედავთ, რომ სიყვარულის უმაღლესი ემოციები მეგობრობის, მმდნაფიცობის შემაკავშირებელი რგოლია, ამასთანავე ყოველ ლითონზე უფრო მაგარი რგოლი. ამიტომაც გრძნობენ განსაკუთრებულ წუხილს, როცა მეგობარი ტოვებს მეგობარს.

რუსთაველი გვაფრთხილებს:

მოშორება და მოყვრისა გ-ყრ კაცისა მკლველია.
ვიცა არ იცის. არ ვსძის ესე დღე როგორ იწელია. (912)

პიროვნული სიყვარულის მნიშვნელობის როლი მეგობრისათვის დაუფასებელია.

სიყვარული არა მარტო აკავშირებდა, ამხნევებდა, გზას აძლევდა რუსთაველის გმირებს, არამედ უძლეველ ფიზიკურ და ფსიქიკურ ენერგიასაც აღუზნებდა მათ. სწორედ მეგობრული სიყვარულის წყალობით გაუძლეს გმირებმა მრავალი ბრძოლისა და შეტაკების ეპოპეას და გადაარჩინენ.

ეხება რა თავის და ავთანდილის თავგადასავალს, ტარიელი ხაზს უსვამს იმას, რომ არ არის საჭირო ამბის გრძლად თხრობა, და საქმის კეთილად დაგვირგვინებას ისინი უნდა უმადლოდნენ სიყვარულს.

რაინდი ამბობს:

ესენია მხსნელი ჩვენნი. აჴ არა ეცალს გრძლად უბნება,
ამათგან გვაქვს ჩვენ ორთავე სიცოცხლისა მოპოვნება. (1631)

მეგობრისადმი სიყვარული, მისთვის დახმარების აღმოჩენა, აქ ძმადნაფიცობის ძირითადი კრედო: „კაცსა მოყვრისა გაწირვა“, ამბობს ავთანდილი, „ახ, მოუხდების, ახ, ავად“ (1565).

ხაზგასმული იყო, რომ ძმადნაფიცობა, როგორც ფსიქოლოგიური ცნება დაკავშირებულია რაინდთა პიროვნულ მოქმედებასთან.

პოემაში მოცემულია ქალთა ტიპები, რომლებიც ხასიათდება ძლიერი პიროვნული თვისებებით და მაღალი წარმოდგენებით მოვალეობასა და მორალზე.

მეგობრობის გრძნობა და ძმური სიყვარული აერთიანებს ავთანდილსა და ტარიელს. მაგრამ სიყვარულისა და მეგობრობის ასეთივე გრძნობები ახასიათებთ ნესტანსა და თინათინსაც. თუმცა აღნიშნულმა მეგობრობამ თინათინსა და ნესტანს შორის მიიღო რეალური გაფორმება მხოლოდ ეპოპეის გამარჯვებით დაგვირგვინების შემდეგ. როცა ისინი შეხედნენ და გაეცნენ ერთმანეთს. თინათინსა და ნესტანს შორის იმდენად ძლიერი და ღრმა მეგობრობა დამყარდა, რომ მათთვის ძნელი შეიქნა განშორება.

რუსთაველი წერს:

ერთმანერთისა გაყრილნი ქალნი ორნივე, დობილნი,
ერთმანერთისა დ-დ-ფიცნი. სიტყვისა გამონდობილნი.
მკერდითა მკერდსა შეკრულნი. ყელისა გარდაქდობილნი,
ტიროდეს; მათთა მკერეტელთა გულიმცა ესხნეს წდობილნი. (1566).

მართლაც, თინათინი და ნესტანი დაკავშირებული არიან სიყვა-

რულისა და ურთიერთგაგების გულწრფელი გრძნობებით. ისინი დე-
ზი გახდნენ. ხაზგასმით მინდა აღვნიშნო, რომ ნესტანისა და თინათი-
ნის პიროვნული დამოკიდებულება არ შეიძლება განისაზღვროს მხო-
ლოდ მათი პირადი ნაცნობობის პერიოდით და მას ქრონოლოგიუ-
რად ვერ მივაკუთვნებთ მხოლოდ ეპოპეის დასასრულს. ამგვარი დას-
კვნა არ შეიძლება გამართლებული ყოფილიყო ბრძოლებისა და ძიე-
ბათა ხანგრძლივი ისტორიის ფსიქოლოგიური სვლებით, როდესაც
თინათინი არა მარტო ფორმალურ თანხმობას, არამედ საბრძოლო
დავალებას აძლევს ავთანდილს, რათა იგი დაეხმაროს ტარიელს ნეს-
ტანის პოვნაში. მე ეს ფსიქოლოგიურად უკვე მეგობრობის დამყარე-
ბად მიმაჩნია.

ეს მეგობრობა სიძლიერით, სიღრმითა და დაძაბულობით, ისე-
ვე როგორც თავისი მორალური შინაარსით, მიმდინარეობს პიროვ-
ნული რეგისტრების უმაღლეს დონეზე და თამამად შეიძლება რა-
ინდთა დამძიმებლავს გავეუტოლოთ.

„ძმადნაფიცობის“ პრობლემასთან ერთად, საკითხის დაყენების
თვალსაზრისით, ვფიქრობ, შეიძლება დაისვას პრობლემა „დადნა-
ფიცობისა“. შემოქმედებითი აზრის მიმართვა ამ მხრივ მოკლებუ-
ლი არ იქნება ფსიქოლოგიურ ინტერესს.

ამგვარი ძიება გამართლებულია პოემის თვით დედაზრით. რუ-
სთაველი დაწვრილებით ჩერდება პიროვნულ-ემოციურ მეგობრობა-
ზე არა მარტო მამაკაცთა შორის და დედაკაცთა შორის, არამედ ქალ-
სა და კაცს შორისაც. უკანასკნელ შემთხვევაში სიყვარულის ფორმა
აყვანილია ადამიანის ფსიქიკის ყველაზე მაღალ რეგისტრებამდე და
სავსებით ეკვივალენტურია დისა და ძმის უწმინდესი გრძნობებისა.

მამაკაცსა და ქალს შორის მეგობრობის პიროვნული მოდუსის
ჩამოყალიბება განსაკუთრებით მაღალი სოციალური შეფასებისა და
გულწრფელი მორალური აღტაცების ღირსია.

პოემა გვარწმუნებს, რომ ასმათი ქეშმარიტად ღვიძლი მორა-
ლური დაა არა მარტო ტარიელისა, არამედ მოვლენათა განვითარე-
ბის პროცესში იგი ასეთივე ღვიძლი და ზდება ავთანდილისთვისაც.

მივმართოთ ტექსტს. რუსთაველი წერს:

ავთანდილს ასმ.თ ჩამოყვ. ზენარით ეუბნებოდა;

მუხლთა უყრიდა, ტიროდა. თითითა ეხეწებოდა;

ადრე მოსლვასა ქედრებდა, მართ ვითა ია კნებოდა. (670)

ასმათი შეპყრობილია რაინდთა პიროვნული ემოციებით. იგი
არა მარტო ცხოვრობს ამ განცდებით, არამედ იწვის ამ მიზნებისათ-
ვის. ასმათი ინაწილებს რაინდთა მწუხარებასა და უბედურებას და
ასევე აღფრთოვანდება მათი გამარჯვებითა და სიხარულით.

ასმათი ღვიძლი მებრძოლი დის ყველა თვისების მტარებელია. უფრო მეტიც, მისთვის მეგობრობას ღრმა აზრი აქვს, თვლის მას სპეციფიკურ ადამიანურ მოთხოვნილებად, რომელსაც მაღალი მორალურ-სოციალური და ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური შინაარსი აქვს.

ასმათი იგონებს ხატაეთის მთებზე არსებულ წარწერას:

ვინ მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია. (854)

რუსთაველმა გენიალურად წამოაყენა და სათანადოდ განავითარა ადამიანთა ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემები. საფუძვლად დაუდო მათ სიყვარულის, კეთილშობილებისა და მეგობრობის პრინციპები.

ჰუმანიზმის პირველი იდეების გარიერაზე რუსთაველმა გაამდიდრა ადამიანის აზროვნება ახალი წარმოდგენებით ადამიანთა შორის ჰუმანიტური მეგობრობისა და სიყვარულის შესახებ.

ჩვენ ვრწმუნდებით, რომ სიყვარულსა და მეგობრობას, რომლებიც დაფუძნებულია უმაღლეს პიროვნულ მისწრაფებებზე, შეუძლია შექმნას ისეთი ჰარმონიული სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფონი, როდესაც

ავის მკმნელნი დააშინნეს, კრავნი კრ-თა ვერ უწოდეს.

შიგან მათთა საბრძანისთა თხა და მგელი ერთად სძოდეს. (1664)

ფსიქოფიზიკურ კორელაციათა ზოგიერთი საკითხის შესახებ

გენიალური მოაზროვნის შემოქმედებას ახასიათებს მარადიული ინტერესი მის მიერ წამოყენებული პრობლემისადმი.

მაგრამ არის მეორე, არანაკლებ მნიშვნელოვანი თვისებურებაც. მხედველობაში გვაქვს გენიოსის შემოქმედებითი შინაგანჭკრება, როდესაც თავისი დროის ცოდნის ყოველმხრივი აღქმით და საგანთა და მოვლენათა არსში შემოქმედებითი ინტუიციური ჩაწვდომით იგი აყენებს ისეთ პრობლემურ საკითხებს, რომლებიც დასაბამს აძლევს ძიების ახალ, მანამდე უცნობ უბნებს და რომლებიც კვლევით განხორციელებას პოულობს მრავალი წლის (ზოგჯერ საუკუნეთა) შემდეგ.

შოთა რუსთაველის გენია არა მარტო აყენებს და გარკვეულად წყვეტს მარად ცოცხალ პრობლემებს, არამედ სახავს ახალ საკვლევ პრობლემებსაც. ამ მხრივ უფლებას მივცემ ჩემს თავს შევჩერდე ზოგიერთ საკითხზე, რომელთაც კავშირი აქვთ სამედიცინო ფსიქოლოგიასა და ფსიქო-პათოლოგიასთან.

პოემაში წამოყენებულია დებულება:

მას მკურნალმა რაგვარ ჰკერნოს. თუ არ უთხრას, რა:ცა სჭირდეს. (1083)

პოეტი ამით ხაზს უსვამს, რომ საჭიროა ექიმს მოუყვეთ ავადმყოფობის შესახებ, ანუ მართებული მკურნალობისათვის აუცილებელია. თანამედროვე ენით რომ ვთქვათ. ზუსტი ანამნეზი. ამავე დროს საკითხის უფრო ღრმად განხილვისას ნათელი ხდება, რომ რუსთაველს მხედველობაში არა აქვს ჩვეულებრივი ანამნეზური ცნობები. ექიმს უნდა მოვახსენოთ, „რა:ცა სჭირდეს“, ანუ აუცილებელია ავადმყოფმა გაუხსნას ექიმს თავისი სუბიექტური სამყარო.

პოემის კონტექსტიდან ადვილად ვგებულობთ, რომ ავტორს მხედველობაში აქვს ფსიქოლოგიური (ფსიქიკური) და არა ფიზიკური გაჭირვება. ამიტომ ექიმისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ავადმყოფის სუბიექტურ განცდათა ანალიზს, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ფსიქოლოგიურ ანალიზს.

მთელი თანამედროვე თეორიული და პრაქტიკული ფსიქოპათოლოგია დაფუძნებულია სულიერ აშლილობათა სუბიექტური და ობიექტური გამოვლინების ფსიქოლოგიურ ანალიზზე. როგორც ვხედავთ, ფსიქოლოგიური ანალიზის საწყისები ღრმა წარსულშია.

დაკვირვება და ანალიზი შეადგენს იმ მეთოდურ გზებს, რომლებითაც სარგებლობს სულის გენიალური მცოდნე ადამიანის სუბიექტური (ფსიქიკური) სამყაროს შინაარსისა და კანონზომიერებათა არსში ჩაწედომისათვის. პრობლემისადმი სწორი მიდგომა და ფსიქოლოგიის ღრმა ცოდნა საშუალებას აძლევს რუსთაველს არ განაცალკეოს სულიერი და ფიზიკური (ფიზიოლოგიური) და დასვას ფსიქოფიზიკური კორელაციების, ურთიერთკავშირებისა და დინამიკური ურთიერთმოქმედების პრობლემური მნიშვნელობის საკითხი.

მორალური აღტყინებისა და განდიდების ყოველ საფეხურს თავისი ფიზიოლოგიური წანამძღვრები აქვს. არც ერთ ადამიანს არ ძალუძს მოწყდეს „მიწიერ“ მოთხოვნილებებს.

პოემაში სათანადო ადგილი აქვს დათმობილი ადამიანის სომატიკას, ადამიანისა, რომელიც თანახმად რუსთაველისა ადამის. თავისი წინაპრის, შვილია და აღვსილია ადამიანური მიზიდულობებით და კვების ინსტინქტით.

ავთანდილის შესახებ ვგებულობთ:

ეგრეცა ჰამა მოუნდის ადამის ტომთა წესითა. (195)

დებულება სომატიკურისა და ფსიქიკურის მთლიანობის შესახებ თავის ძალას ინარჩუნებს ადამიანის სიცოცხლის მთელ ონტო-

ვენეზუერ პროცესში. თუმცა, თანახმად ავტორისა, ჰარმონია და პრო-
პორცია ფიზიკურსა და ფსიქიკურს შორის ირლევება სიბერისას, რო-
მელიც „ჭირთა უფრო ძნელია“. (36)

რუსთაველი აღნიშნავს, რომ სიბერის დროს მთავრდება წრე:

სიბერე მასღავს, დავლიე სიყმაწილისა დღენია. (62)

ფიზიკური თანდათან კნინდება: ფსიქიკური შესაძლებლობანი-
კნება უფრო მოგვიანებით და ადამიანი ჯერ კიდევ არ კარგავს მო-
მავლისათვის პასუხისმგებლობის გრძნობას; ჩნდება ზრუნვა თავისი
მუშაობის პერსპექტივაზე; ზრუნვა ოჯახისა და მისი წევრების მო-
მავალზე და ა. შ.

ყოველივე აღნიშნული, უეჭველად, მნიშვნელოვანია თანამედ-
როვე სამეცნიერო-კვლევითი უბნისათვის, რომელსაც გერონტო-
ლოგია და გერიატრია ეწოდება და ეხება დღევანდელი დღის მაყ-
რო-მიკროსოციოლოგიის ზოგად და კერძო საკითხებს.

პოემაში აღძრული საკითხი მოქნილი და მკვრივი სხეულის, ანუ
მისი დინამიურობისა და პლასტიურობის შესახებ შეიცავს მოვ-
ლენის როგორც ფიზიკურ, ისე ფსიქიკურ მხარეს და ეხება ფსიქო-
ფიზიკურ კორელაციათა საკითხს.

სულისა და სხეულის ურთიერთკავშირის თანამედროვე შეხედუ-
ლებათა შუქზე შემოქმედებით ინტერესს არ არის მოკლებული პოე-
მის დებულება:

მე ვუთხარ: „დაო, შენგან ვეპე ამა გულისა წამალსა. (398)

ჩვენს დროში წერენ ფსიქოლოგიური და მედიკამენტური ფსი-
ქოთერაპიის შესახებ. მხედველობაშია ფსიქოთერაპიული ზემოქმე-
დება როგორც სიტყვის. ისე სამკურნალო პრეპარატის საშუალებით.
უფრო მეტიც. უკანასკნელი 10—15 წლის განმავლობაში შეიქმნა
დამოუკიდებელი სამედიცინო-ბიოლოგიური უბანი, რომელსაც ფსი-
ქოფარმაცოლოგია ეწოდება. იგი აწარმოებს თეორიულ და პრაქტი-
კულ ძიებას. რათა მოიძებნოს ისეთი სამკურნალო საშუალებანი.
რომლებიც უშუალოდ იმოქმედებს ცალკეულ ფსიქიკურ ფუნქცი-
ებზე. ამ მიმართულებით უკვე პრაქტიკულად არის განხორციელე-
ბული ფსიქოზების დროს დეპრესიულ მდგომარეობათა მკურნალობა
სამკურნალო პრეპარატებით. ამ კვლევას უშუალო კავშირი აქვს
ფსიქოფიზიკურ კორელაციათა პრობლემასთან.

ამრიგად, ფორმულა „სულის წამალი“ აღესილია ღრმააზრიანი

შინაარსით და, უეჭველად, წარმოდგენს იმის გენიალურ წინაგახე-
რეტას, რაზეც მუშაობს თანამედროვე კვლევითი აზრი.

გასაგებია, რუსთაველის ეპოქაში არ იყო და არც შეიძლება ყო-
ფილიყო სათანადო სამედიცინო-ბიოლოგიური მონაცემები და ავ-
ტორს ძირითადად უხდებოდა ესარგებლა გულუბრყვილო წარმოდ-
გენებით სხეულისა და სულის ურთიერთკავშირის შესახებ; მაგრამ
ადამიანის ფსიქიკის ღრმა ცოდნა რუსთაველს გენიალური წინა-
განჭკრეტის შესაძლებლობას აძლევს კულტურის სხვა დარ-
გებშიც.

საკუთარ შემოქმედებით ინტერესს წარმოდგენს რუსთავე-
ლის აზრები გულისა და სულიერ განცდათა ურთიერთკავშირის
შესახებ. აღნიშნულ ასპექტს როგორც ფსიქოფიზიკურ პრობლემას
განსაკუთრებული შემოქმედებითი ანალიზი ესაჭიროება, ვინაიდან
ქართულ მეტყველებაში სიტყვა „გული“ მრავალმნიშვნელოვანი სე-
მანტიკის შემცველია.

უეჭველია, რომ ხალხური შეხედულებანი ამა თუ იმ ორგანოს
ნორმალური და პათოლოგიური მნიშვნელობის შესახებ დაფუძნე-
ბულია მრავალსაუკუნოვან დაკვირვებათა საღ გამოცდილებაზე და
მნიშვნელოვანია სამედიცინო-ბიოლოგიური დარგის თანამედროვე
მუშაებისათვისაც.

საჭიროდ მიგვაჩნია ფართო სამედიცინო საზოგადოებრიობას
მოვაგონოთ ქართველი ხალხის ისტორიულად ჩამოყალიბებული შე-
ხედულებანი ადამიანის ორგანიზმისათვის გულის როლისა და მნიშ-
ვნელობის შესახებ.

სისხლის მიმოქცევის ფიზიოლოგიასა და პათოლოგიაში გულის
მუშაობას ცენტრალური და წამყვანი ადგილი უჭირავს.

ცნება სიკვდილის შესახებ დაკავშირებულია გულის გაჩერებას-
თან, გულისცემის შეწყვეტასთან.

ქართველ ხალხს სავსებით განსაკუთრებული წარმოდგენა აქვს
გულზე, რაც დასტურდება ქართული ენისათვის იმ გარემოებით.
რომ სიტყვა „გულს“ აქვს განსაკუთრებით მდიდარი სემანტიკური
წარმონაქმნები.

სიტყვა „გულის“ მეშვეობით ქართული ენა გადმოსცემს სულ
სხვადასხვაგვარ ფსიქოლოგიურ ფუნქციებს.

ეს მონაცემები შექმნილია თვით ხალხის მიერ. მოკლებული არ
იქნება აქტუალურ ინტერესს გულისსხლძარღვთა სისტემის დაავა-
დებაში ფსიქიკური ფაქტორების როლის დაზუსტება.

ფსიქოსომატიკურ ურთიერთდამოკიდებულებათა კლინიკის პრო-
ბლემაში ყურადღებას იპყრობს სიტყვა „გულიდან“ წარმოქმნი-

ლი სიტყვების. გამოთქმების. წარმოდგენებისა და ცნებების სემანტიკური ანალიზი.

ქართველი ფსიქოლოგის ა. ფრანგიშვილის მიხედვით სიტყვა „გული“ და მისი წარმონაქმნების მეშვეობით ქართული ენა გამოხატავს ცალკეულ ფუნქციებსა და რთულ მოვლენებს, რომელთაც კავშირი აქვთ ემოციის, ყურადღებისა და ინტელექტის სფეროებთან.

საჭიროა ხაზგასმით აღინიშნოს, რომ ჩვენ, რა თქმა უნდა, ფსიქოლოგიურ ტერმინებსა და ცნობებს არ ვუკავშირებთ გარკვეულ სოციალურ კატეგორიებს. ქართული ენის ლექსიკა განსაკუთრებით მდიდარია. ხშირად ეხვდებათ სინონიმებს. საჭიროა მივუთითოთ ცალკეულ შემთხვევებზე. სადაც სინონიმურ განსაზღვრებს საფუძვლად უდევს სიტყვა „გული“. ასე. მაგალითად, „გულჩვილი“ („მლმობელი“), „გულშემატკივარი“ — დ. ჩუბინაშვილით.

პოემაში წამოყენებულია დებულებანი, რომლებიც მიუთითებენ გარკვეულ კავშირზე გულსა და ასთენიურ (უსიამოვნო) განცდებს შორის: ლაპარაკია სულიერ ტკივილზე, გულის ბოღმაზე, გულის ჭრილობებზე. აქ გული და სულიერი წარმოდგენილია როგორც ერთი მთლიანი ფსიქოდინამიკური პროცესი. გასაგებია, რომ ასთენიური ემოცია წარმოადგენს წმინდა სულიერ პროცესს, რომლის დროს გულის მნიშვნელობა ხაზგასმულია როგორც მეტად მგრძნობიარე ორგანოსი, რომელიც იძლევა უსიამოვნო ფიზიკურ შეგრძნებებს.

პოემაში ვკითხულობთ:

მოდი, კმუნვა გამიქარვე, გულსა წყლულსა მეწამლეო (105)

ან

გული. მისი უნახავი. ტირს და სულთქვამს, ეახს. უობს,
არას კაცსა არ იახლებს, ერიდების, კრთების, ქსუობს. (776)

ასთენიურ განცდათა სიღრმე ავტორის მიერ გადმოცემულია გულის შეგრძნების საშუალებით.

ბოღმის, მწუხარების და საერთოდ უბედურების ემოციური მდგომარეობის გადმოცემისათვის ფიზიკურ-ფიზიოლოგიური საშუალების გამოყენების ხერხი მეცნიერულად არის გამართლებული.

თანამედროვე ფსიქოპათოლოგიამ და ფსიქოლოგიამ კარგად იცის, რომ დადარდინებისა და მწუხარების დროს (იქნება იგი ფიზიოლოგიური თუ პათოლოგიური), როგორც წესი, ადგილი აქვს არასასიამოვნო შეგრძნებათა აქტებს გულის მხრივ (სიმძიმე გულის არეში. „ლოდი გულზე“ და ა. შ.).

რუსთაველის წარმოდგენით. ფსიქიკურმა ტკივილმა (მწუხარე-

ზა, დარდი) შეიძლება მიიღოს ფსიქოლოგიური დარდის ხასიათი, რომელიც გულს მრავალ ქრილობას აყენებს.

გული უფრო რე დამიქრა ათიათასმან დანამან. (358)

რუსთაველის მითითებანი გულის შეგრძნებათა როლის შესახებ როგორც დეპრესიის ფიზიკური კორელატისა, სრულ აღიარებას პოულობს თანამედროვე ფსიქოპათოლოგიაში.

უფრო მეტიც, დეპრესიისა და გულის მხრივ შეგრძნებათა ურთიერთკავშირების თვალთახედვით ისახება შემდგომი მნიშვნელოვანი კვლევები ფსიქოპათოლოგიის დამოუკიდებელი შემოქმედებითი დარგის სახით, რომელსაც ჩვენ პალეოფსიქოპათოლოგიას ვუწოდებთ.

პიროვნება და ფსიქოლოგიური ანტინომიები

თუ ფსიქიკური აპარატისათვის დამახასიათებელია მთლიანი, ინტეგრაციული მოქმედება, რომელიც თანაბრად არის წარმოდგენილი მის ყოველ დინამიკურ საფეხურზე, ეს თავისებურება კიდევ უფრო სპეციფიკურია პიროვნულ რეგისტრებზე.

ფსიქიკის მთლიანობა აუცილებელი პირობაა უმაღლესი ფსიკიკური ფუნქციებისათვის.

ასმათის პირით რუსთაველი გადმოგვცემს თავის მრწამსს ფსიკიკური აპარატის მთლიანობის შესახებ:

გული, ცნობა და გონება ერთმანერთზედა ჰქიდიან;
რა გული წავა, იგიცა წაელენ და მისკე მიდიან. (848)

ამ განსაკუთრებით ზუსტ და ლაკონიურ ფორმულაში პოულობს სათანადო ასახვას თანამედროვე წარმოდგენები პიროვნების ინტეგრაციული მოქმედების შესახებ.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფსიქოდინამიკური პროცესების ძვრადობით განპირობებულია ფსიქიკური აპარატის სწრაფი ანალიზურ-სინთეზური მუშაობა.

ფსიქიკურ გამოვლინებათა მთლიანობა და ძვრადობა, რომელიც ასე დამახასიათებელია პიროვნულ დონეზე. ქმნის ფონს ანტინომიური ფსიქოლოგიური რეაქციებისათვის.

ფსიქოლოგიური ანტინომიების გენეზური ფესვები და დინამიკური მექანიზმები ძნელად ექვემდებარება ანალიზს (გაგების. შთაგონებისა და ახსნის ფსიქოლოგიის ჩვეულებრივ პოზიციებს).

აქ ჩვენ საქმე გვაქვს გადანაცვლებათა ურთულეს ფსიქოლოგი-

ურ პროცესებთან ძირითადი პიროვნული მრწამსის შენარჩუნებისათვის.

პოემაში წარმოდგენილია უმდიდრესი ფაქტობრივი მასალა, რომელსაც კავშირი აქვს ანტინომიათა ფსიქოლოგიურ პრობლემასთან.

პარმონიული პიროვნება მოწოდებულია სათანადოდ აწონ-დაწონოს ფაქტები (ანალიზი-სინთეზი), გამოამჟღავნოს საჭირო ორიენტაცია ყველაზე რთულ გარემოცვაში და პირად სუბიექტურ სამყაროს განცდებში. ამიტომ პარმონიული ფსიქიკური აპარატის მქონე პიროვნება შაბლონურ ფსიქიკურ რეაქციებს არ ამჟღავნებს.

მუდმივი შეფასებისა და დაძაბული ორიენტაციის პირობებში ფსიქოლოგიური პროცესები ხშირად ეჯახება პიროვნების საწინააღმდეგო განცდებს (ტენდენციებს, სურვილებსა და მიზიდულობებს). ამით ადამიანის ფსიქიკურ აპარატში იქმნება კონფლიქტურ განცდათა გარკვეული კვანძი, რომელიც მოითხოვს ლოგიკურ გადაწყვეტას და ფსიქოდინამიკურ განმუხტვას. რაც უფრო რთულია სუბიექტური და ობიექტური სიტუაცია, მით უფრო მწვავედ, ღრმად და უფრო კონფლიქტურად გამოიყურება ანტინომიური რეაქციები.

ავთანდილი ერთსა და იმავე დროს არის კეთილიც და სულგრძელიც, მაგრამ სიტუაციასთან დაკავშირებით მას შეუძლია გამოამჟღავნოს იშვიათი სიმკაცრე და გულცივობა.

პოეტი წერს:

მკვრეტელთა მზე და მებრძოლთა მხეცი და ვითა ზარია.
ბეკდიტურთ თითი მოჰკვეთა, ქვესკნელთ მიწასა გარია;
ზღვათაჲ სარკმლით გასტყორცა, ზღვასა ქვიშათა დარია,
მისთვის არცა სად სამარე, არცა სათხარად ბარია. (1116)

ავთანდილს, კეთილშობილ რაინდს, შეუძლია მკაცრად დასაჯოს გარყვნილი ქალი. ამას მოითხოვს მორალისა და მოვალეობის სწორედ მაღალი გრძნობები.

ის ერთგული მიჯნურია, მაგრამ დასახული მიზნის მისაღწევად (ნესტანის შესახებ ცნობების გაგება) იგი ფატმანს თითქოს თანაუგრძნობს.

ფსიქოლოგიურად საინტერესოა ფატმანის ანტინომიური რეაქციები. მას თავდავიწყებით უყვარს ავთანდილი.

მოქმედების შემდგომი განვითარების პროცესში ფატმანი იშვიათ სულგრძელობას იჩენს. იგი არამცთუ არ იძიებს შურს ავთანდილზე და არ ამტყუნებს მას, არამედ არავითარ საყვედურს არ გამოთქვამს, მზად არის დაეხმაროს და ხელი შეუწყოს რაინდს დასახული მიზნის მიღწევაში.

უნდა აღინიშნოს, რომ ანტინომიურ რეაქციათა საფუძველს ინ-

ტელექტუალური გრძნობა წარმოადგენს. სწორედ ამ უკანასკნელი გარემოებით უნდა იყოს გამთბარი ობიექტური და მიკერძოების გარეშე მდგარი კრიტიკა, როდესაც შესაძლოა ადგილი ჰქონდეს ისეთ მოვლენათა თანაარსებობას, როგორიცაა გულწრფელი სიძულვილი და პირუთენელი პატივისცემა.

დედაპატიისა და მამაპატიის პიროვნული ფსიქოლოგიის პრინციპების შესახებ

რუსთაველის დებულება, რომელიც მან წამოაყენა ჰუმანიზმის გარიჟრაჟზე

ლევო ლომისა სწორია, ძე იყოს, თუნდა ხვადია. (39)

ხაზს უსვამს ქალისა და კაცის თანასწორობის აუცილებლობას. გასაგებია, რომ თეზისი სოციალური თანასწორობის შესახებ არ შეიძლება არგუმენტირებულ იქნეს მხოლოდ წმინდა ჰუმანიზმის მოსაზრებებით, მხოლოდ მორალური ხასიათის ტენდენციებით.

აქ საჭიროა ფაქტები, რომლებიც მიუთითებენ თვით საკითხის დაყენების ლოგიკურ აუცილებლობაზე.

უშველია, როგორც რუსთაველის ეპოქაში, ისე მის შემდეგაც, ყოველი საღად მოაზროვნე ადამიანი ნათლად ერკვევა, რომ მამაკაცი და დედაკაცი ერთმანეთისაგან განსხვავდება თავისი ფსიქოლოგიური თავისებურებებით. ცალკეული სქესის წარმომადგენლისათვის მათი დამახასიათებელი თავისებურებანი შეადგენს როგორც სიამაყეს, ისე მშვენებას.

თანასწორობის პრობლემა უნდა განვიხილოთ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ასპექტში, როდესაც ორივე სქესი თავის სურვილებში, მისწრაფებებში, ტენდენციებში, მოთხოვნილებებსა და ზოგად განცდებში ხელმძღვანელობს პიროვნული ცნებებით ადამიანის შრომის, მოვალეობის, მორალისა და სინდისის შესახებ.

სწორედ ამ თვალსაზრისით არის დაყენებული პოემაში პრობლემა ერთიანობისა და თანასწორუფლებიანობის შესახებ.

ეპოპეის მთელი მსვლელობა მიუთითებს, რომ მისი ყველა გმირი — მამაკაცი თუ ქალი, უმაღლესი პიროვნული თვისებების მატარებელია და წარმოადგენს სრულყოფილი ადამიანის (მოვალეობა, მორალი, სინდისი) გარკვეულ მაგალითს. ერთგულება, მიზნისათვის თავდადება და მამაცობა შეადგენს ასმათის პიროვნულ თავისებურებებს, რომლებიც ისევე მყარი და დაუშარცხებელია, როგორც ავთანდილისა და ტარიელის მისწრაფებანი და სურვილები.

ასმათი სიკვდილამდე ერთგულია ტარიელისა. ამავე დროს იგ-
მზად არის წმინდად შეინახოს რაინდის საიდუმლოება.

ავთანდილის მოთხოვნაზე გაანდოს მას უცნობი რაინდის საი-
დუმლოება გმირი ქალი ამაყად უპასუხებს:

....ეგე ღონე მოიგონე მეტად ავი:

თუ არ მომკლავ, არ მოვკვდები, მრთელი ვარ და მოუკლავი;

რად რა გითხრა, სადამდისცა ვიყო ქირთა უნახავი?

კვლა თუ მომკლავ. სასაუბროდ აღარ მედგას ზედა თავი. (240).

და შემდეგ:

ჩემი სიკვდილი შენ ჩემად. პატივად ნურად გგონია.

მით რომე დამხსნი ტირილსა, შემშრების ცრემლთა ფონია,

ჩალად მიჩნს ყოველი სოფელი, მისთვისვე შემოწონია.

ვერ გიცნობ, ვინ ხარ, ვის გითხრნე სიტყვანი მიჰანდონია? (242)

კვლავ მინდა ხაზგასმით აღვნიშნოთ: თინათინის, ნესტანისა და ას-
მათის პიროვნული განცდები ისევე სულით ძლიერი, მაღალმორა-
ლური, სულგრძელი და კეთილშობილურია, როგორც ავთანდილის.
ტარიელისა და ფრიდონისა.

ამაშია პოემის გმირ ქალთა და მამაკაცთა შორის ფსიქოლოგიუ-
რი თანასწორობა და ერთიანობა.

პიროვნულ თავისებურებათა ღრმა ფსიქოლოგიური ანალიზის
საშუალებით რუსთაველი ბრწყინვალედ ამტკიცებს ქალთა და მამა-
კაცთა თანასწორობას, მათი იდეების ჰუმანურ შინაარსსა და პროგ-
ნოსტულობას.

პიროვნული ფსიქოლოგია, როგორც ზოგადსააზრობრიო პრობლემა

რუსთაველი, როგორც გენიალური შემოქმედი — ფსიქოლოგი,
ეხება ყველაზე რთულ და არსებით სოციალურ-ფსიქოლოგიურ
პრობლემებს. იგი თითქმის გეოლოგიური წერაქვით გადაგვიშლის
და აღმოგვიჩენს სულ სხვადასხვაგვარ სულიერ გამოვლინებათა გე-
ნეზისის, ჩამოყალიბების, ონტოლოგიური ბუნებისა და საზოგადო-
ებრივი ღირებულების საკითხებს.

რუსთაველის ფსიქოლოგიურ შემოქმედებით ძიებაში ცენტრა-
ლური ადგილი უჭირავს პიროვნულ ფსიქოლოგიას. რომელიც პოე-
მაში წამოყენებულია როგორც ზოგადსააკაცობრიო პრობლემა.

ადამიანის პიროვნების ძირითადი თვისებებია ცნებები მოვალე-
ობის, მორალისა და შრომის შესახებ. თანახმად რუსთაველისა. ადა-
მიანი ვალდებულია სათუთად და წმიდად ატარებდეს ამ სპეციფიკუ-

რად ადამიანურ თავისებურებებს, დაძაბულად ემსახურებოდეს მათ და ყოველდღიურად ხელმძღვანელობდეს თავის მოღვაწეობაში.

არის რა პიროვნული სიყვარულის აპოლოგეტი, რუსთაველი ავითარებს თეზისს, რომ სიყვარული მოვალეობისა და მორალის წყაროც არის და შედეგიც. უფრო მეტიც, პრაქტიკაში სიყვარულს როგორც ადამიანის მორალის უმაღლეს გამოვლინებას, აქვს თავისი ასახვა: ერთსა და იმავე დროს სიყვარულით იწყება ადამიანის ყოველგვარი საქმიანობა, და მითვე მთავრდება. აღნიშნულ ფსიქოლოგიურ დეტალს მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის საზოგადოებრივ-შრომით მოღვაწეობაში. ყოველ შრომით რეაქციას თან უნდა ახლდეს გატაცება და სიყვარული; შრომის შედეგები ადამიანს ანიჭებს თავისი საქმით კმაყოფილებისა და სიყვარულის გრძნობას.

იჩქევია, რომ სიყვარული არის დასაწყისი და დასასრული ამაღლებული და კეთილი გამოვლინებებისა. რომლებიც შესაძლებელია გამოქმდებოდეს ადამიანში. თანახმად რუსთაველისა, პიროვნება მოწოდებული და ვალდებულია ხელმძღვანელობდეს ცნებებით მოვალეობისა და მორალის (სიყვარულის) შესახებ და მუდამ იყოს აქტიურ შრომითს საქმიანობაში.

შრომითი მოღვაწეობაა ის ბრძმედი, რომელშიც ჩაისახება. ვითარდება, გამოიწრთობა და სრულყოფილი ხდება ადამიანის პიროვნება.

შრომა ადამიანისათვის არა მარტო მოვალეობა და მოთხოვნაა; იგი როგორც მისი სპეციფიკური თავისებურება, წარმოადგენს მისთვის სიხარულს და მშვენებას, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანის სიცოცხლის აზრს, დანიშნულებასა და შინაარსს.

თავს ნებას მივცემ გავაკეთო რამდენიმე ზოგადი ხასიათის შენიშვნა.

შრომა არა მარტო დასაწყისია ადამიანის სულიერი და ფიზიკური ჯანმრთელობისა, არამედ წყაროა მატერიალური კეთილდღეობისა.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ტალანტის მქონე ადამიანი ბევრს და დაძაბულად მუშაობს თავის თავზე.

თუ ეგრეთ წოდებული ნიჭიერი ადამიანი ზარმაცია, ის ორმაგად ღირსია საზოგადოებრივი გაკიცხვისა, ვინაიდან იგი მარხავს ბუნებრივ სიმდიდრეს, რისი მორალური უფლებაც არა აქვს.

ნიჭიერების ცნება არაფრით არ ეგუება წარმოდგენას სიზარმაცეზე. ნიჭით აღსავსე არ შეიძლება ზარმაცი იყოს. თავის მხრივ შრომით-შემოქმედებით გატაცება უეჭველად გარკვეული ტალანტის არსებობით ნიშანია.

შემოქმედი პიროვნებისათვის ძირითადი ამოცანაა მიზნის ღირსეულად მიღწევა.

რუსთაველი ავითარებს აბსოლუტური სიკეთის იდეას და მის გამარჯვებას ბოროტებაზე. ავტორი პიროვნების წინაშე სვამს ამოცანას — ირწმუნოს უსაზღვრო სიკეთე და იხელმძღვანელოს ამ იდეით.

მტკიცედ უნდა გვახსოვდეს, რომ არავითარი ემოცია, თუნდ სიკეთის რწმენაც, არ შეიძლება მოქმედი პრინციპი გახდეს, თუ არ განმტკიცდება პიროვნების წარმოდგენებით მოვალეობასა და მორალზე.

როცა აფექტის მდგომარეობაში პიროვნული ორდინაცია იხსნება, მაშინ ადამიანი თავისი რეაქციით მხეცს ემსგავსება.

როგორც ვხედავთ, ყველასათვის და ყოველგვარ მდგომარეობაში აუცილებელია პიროვნების ცენზურა, მისი წარმმართველი და მაკონტროლებელი როლი.

განუმეორებელი მხატვრული ხერხით და ამავე დროს განსაკუთრებული დამაჯერებლობით რუსთაველი გვიჩვენებს, რომ შრომის, მოვალეობის, მორალისა და დიდსულოვნების ცნება ადამიანის ყველაზე დამახასიათებელი (სპეციფიკურად დამახასიათებელი) თავისებურებაა.

ამით რუსთაველის გენიის მიერ ჯერ კიდევ XII საუკუნეში მთელი სიღრმით დასმულია პიროვნების პრობლემა.

ნაჩვენებია პიროვნული სრულყოფისადმი მისწრაფების სიღრმე; პოემაში უხვადაა მოტანილი პიროვნული აბერაციები.

პიროვნების პრობლემა მუდმივი და უკვდავია, როგორც ფსიქიკური აპარატის არსისა (მისი ბუნების, შინაარსის კანონზომიერების მექანიზმების) და მისი ონტოგენეზურად უმაღლესი ფსიქოლინამიკური დონის საკაცობრიო ფსიქოლოგიური პრობლემა.

უფრო მეტიც, პიროვნება წარმოადგენს აგრეთვე მარადიულ ზოგადსაკაცობრიო სოციალურ-ფსიქოლოგიურ პრობლემას იმდენად. რამდენადაც ისმება ადამიანის ადგილის, მნიშვნელობისა და დანიშნულების საკითხები.

აღნიშნული პრობლემები და მათთან დაკავშირებული საკითხები ცოცხალ მეცნიერულ და პრაქტიკულ ინტერესს წარმოადგენს ჩვენს დროში, როდესაც მაკრო-მიკროსოცოლოგიური საკითხების ფსიქოლოგიური ასპექტი იზიდავს მკვლევართა ფართო წრის აქტიურ შემოქმედებით ყურადღებას.

პერსონოლოგიური გამოკვლევის საფუძველზე დადგენილად ითვლება, რომ პიროვნების სპეციფიკური თავისებურებანი — შრომა,

მოვალეობა და მორალი — არ წარმოადგენს ერთიმეორისაგან გათიშულ ცნებებს. პირიქით. მომქმედ პიროვნებაში მითითებული სამი კატეგორია ურთიერთდაკავშირებულ პარმონიაში მქლავნდება, ერთიმეორეს განაპირობებს.

ადამიანში შრომისადმი მოთხოვნილება ქმნის სოციალურ-ფსიქოლოგიურ მიმართულებას, რის საფუძველზეც გამომუშავდება ადამიანის მორალური კრედო.

თავის მხრივ, მორალური განწყობა, როგორც მძლავრი ფსიქოლინამოგენეზი, ალაფრთოვანებს და დადებითად განაწყობს პიროვნებას შრომისათვის.

შრომა და მორალი მოუწოდებს ადამიანს თავის გადაწყვეტილებაში, მსჯელობაში, შეფასებაში, მოქმედებასა და ქცევაში იხელმძღვანელოს მხოლოდ მოვალეობის გრძნობით.

ამგვარად, პიროვნულ დონეზე შრომის, მოვალეობისა და მორალის კატეგორიები წარმოდგენილია ერთიანი სპეციფიკური ადამიანურ-ფსიქოლოგიური სისტემის სახით.

იქმნება ფონი სიყვარულისა და სიქველის გრძნობის განვითარებისათვის, როდესაც ადამიანი თავის წმიდა მოვალეობად თვლის იზრუნოს სხვაზე და ყოველთვის მზად იყოს დაეხმაროს მას.

მუშაობა, ნაკარნახევი მხოლოდ ინსტინქტური მოთხოვნილებებით, ემსახურება ვიწრო პრინციპს ინდივიდუუმის ან ინდივიდუუმების თვითდაცვისათვის და თვითშენახვისათვის.

აქვე გვსურს შევეხოთ პრობლემას მორალისა და მეცნიერების ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ. გამოჩენილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე პ. მელიქიშვილი აღნიშნავდა, რომ თავდადება, სიყვარული და პატივისცემა წარმოადგენენ იმ ძირითად ფსიქოლოგიურ თვისებებს, რომლებსაც მოითხოვს მეცნიერება.

გასაგებია, რომ ზემოთქმული თვისებებზედანი პიროვნული კატეგორიებია, რომლებიც გამომდინარეობენ ადამიანის მორალური კრედოდან.

მე გამიგონია ზოგჯერ, რომ მეცნიერი, რომელსაც დიდი ზნეობრივი სიფრთხილე მოეთხოვება, უარყოფს იმ ურთიერთობას, რომელიც ქეშმარიტად არსებობს მეცნიერებასა და ეთიკას შორის. ამ დამოკიდებულების უგულვებელყოფა არაა სწორი იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც მხედველობაში გვაქვს პოზიტიური ურთიერთდამოკიდებულება.

ყოველი შრომა, მათ შორის მეცნიერულიც, აუცილებლად ითვალისწინებს მაღალ მორალურ თვისებებს და სულიერ სისპეტაქეს. სი-

ნანულის ღირსია ის მეცნიერი, ვინც ამ კეშმარიტებას ანგარიშს არ უწევს.

შრომას პიროვნულ დონეზე, რომელიც წარმოადგენს ადამიანის უმაღლეს სოციალურ-ფსიქოლოგიურ გამოვლინებას, აქვს უფრო ფართო და შორეული დანიშნულება, და არ ისაზღვრება თავდაცვის ინსტინქტით.

პირიქით, ადამიანის შრომითი მოღვაწეობა, ფიზიკური იქნება ის თუ ინტელექტუალური, ანიჭებს მას უდიდეს კმაყოფილებას საზოგადოებრივი მოვალეობის შესრულებაში.

შრომითი პროდუქცია ემსახურება არა მარტო ინდივიდუალს. არამედ მთელი საზოგადოების ფიზიკური და სულიერ-მორალური კეთილდღეობის საქმეს. ამასთან, შრომის ნაყოფი, როგორც სულიერი და მატერიალური სიმდიდრე, დიდხანს რჩება.

გენიის პროდუქცია კი, როგორც ადამიანური აზრის გიგანტური აღმაფრენა, მარადიულია.

მინდა აღვნიშნო კიდევ ერთი ფსიქოლოგიური დეტალი: შრომის მოყვარე მაღალმორალური თვისებების მქონე ადამიანი აღსავსეა კეთილშობილებისა და დიდსულოვნების გრძნობებით: იცის თავისი ადგილი და დანიშნულება; ოპტიმისტურად ბედნიერია თავისი ცხოვრებით და თავის სოციალურ შრომით მოღვაწეობაში პოულობს კმაყოფილებას, ბედნიერებას, აგრეთვე მომავლის რწმენას. შეშოქმედებითი შრომა და მოვალეობის გრძნობა შეადგენს იმ სუბიექტურ-ფსიქოლოგიურ პირობებს, რომლებიც შეიძლება ადამიანმა გამოიყენოს თავისი სულიერი ცხოვრების იდეალისა და მიზნის შექმნისათვის, და არა მარტო ფიზიკური არსებობისათვის.

არის სულ საწინააღმდეგო ფსიქოლოგიური სიტუაცია, როდესაც ადამიანი უსაქმურობის, სიზარმაცისა და სიცრუის გავლენაში ექცევა. ამგვარი პიროვნება მოვალეა ისწრაფოდეს შრომისადმი, რომელიც წარმოადგენს სიბილწის, სიმდაბლისა და ადამიანის ყოველი მანკიერების ერთადერთ მძლავრად მოქმედ სამკურნალო საშუალებას. შრომა და მოვალეობა ქმნის ნამდვილ ადამიანს.

შოთა რუსთაველის გენიამ რვა საუკუნის წინათ შექმნა ქარგა, რომელშიც ჩააქსოვა ადამიანთა შესანიშნავი სახეები, მოვალეობისა და მორალის გრძნობებით. ამით მან არა მარტო დაადასტურა, რომ მოვალეობა და მორალი რჩება მუდმივ ცხოველ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ თავისებურებებად: რუსთაველი იძლევა მოქმედებათა გეგმას, რისკენაც უნდა ისწრაფოდეს ადამიანი და რაშიც მდგომარეობს ადამიანის სრულყოფის საზოგადოებრივ-ფსიქოლოგიური შინაარსი.

ჰუმანიზმის, კაცთმოყვარეობის, არა მარტო ცალკე ადამიანთა, არამედ სხვადასხვა ხალხთა და მათ წარმომადგენელთა შორის ძმობისა და მეგობრობის იდეა, განვითარებული ე. წ. აღმოსავლეთის რენესანსის განთიადზე, ცხადია, მოითხოვდა შესაფერ ფსიქოლოგიურ და სოციალურ-ფსიქოლოგიურ დასაბუთებას.

როგორც ცნობილია, იდეები თავიანთ პრაქტიკულ განხორციელებას პოულობენ რეალურ და კონკრეტულ მაგალითებზე.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჰუმანიზმის იდეები შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ და მხოლოდ მაღალ პიროვნულ დონეზე.

ჰუმანიზმი როგორც სპეციფიკური თავისებურება, ძირითადად გულისხმობს ორგვარ ადამიანურ დამოკიდებულებას, სახელდობრ, სიყვარულს ადამიანისადმი და პატიოსნებას მოქმედებებში და ქცევებში.

ორი სპეციფიკური თავისებურება — სიყვარული და პატიოსნება, წარმოდგენს ფსიქიკური აპარატის უმაღლესი განვითარების შედეგს და აქვს უეჭველად დიდი ფსიქოპროფილაქტიკური მნიშვნელობა ადამიანის ცხოვრებაში.

კეთილი და სიყვარულით აღსავსე დამოკიდებულება ადამიანისადმი არა მარტო ხსნის კანიალიზმის ნიშანს ადამიანისათვის, არამედ ხელს უწყობს ისეთი ფსიქოლოგიური მოდულის ჩამოყალიბებას, როდესაც უსიამოვნო განცდები ეძლევა დავიწყებას, ხოლო კარგი მტკიცედ შენარჩუნდება ინდივიდუუმის ფსიქიკაში.

რაც შეეხება პატიოსნების კატეგორიას, აქ საჭიროა ორი მომენტის გახსენება: პირველ რიგში, პატიოსნების საშუალებით ხორციელდება მატერიალური თუ სულიერი სიმდიდრის დაგროვება; და მეორე, პატიოსან კაცს სძინავს მშვიდად და იგი მოკლებულია სინდისის ქენჯნას.

ჩვენ მიერ აღნიშნულ მომენტებს აქვს ღრმა ფსიქოპროფილაქტიკური აზრი. ამ მხრივ საინტერესოა ანტინომური თეზისი ერთ-ერთი ცნობილი მწერლისა: „პატიოსნურად მძაგს, მაგრამ გულწრფელად მიყვარს“.

აღნიშნული თეზისი შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ პიროვნულ დონეზე.

რუსთაველის პოემა აღვსილია მუდმივი შემოქმედებითი ინტერესით პერსონოლოგიისთვისაც.

ჩვენ კარგად გვესმის, რომ წარმოდგენილ შრომაში დასახულია მხოლოდ პოემის მდიდარი მასალის ფსიქოლოგიური ანალიზის გარკვეული გზები და აუცილებელია შემდგომი შემოქმედებითი ძიება ამ ასპექტში.

მ. ჯანაშვილი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ შოთა რუსთაველს აუცილებლად ჰყავდა თავისი შემოქმედებითი წინამორბედი. მას ხელთ გააჩნდა აგრეთვე გარკვეული ლიტერატურული ნიმუშებიც.

ნ. მარის მიხედვით, შ. რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ესოდენ დიდი პოპულარობა იმით აიხსნება, რომ იგი ასახავს ქართველი ერის სულიერ სამყაროს და გამოხატავს მის მისწრაფებას. ჩვენი აზრით, ქართველი ხალხის სიყვარული „ვეფხისტყაოსნისადმი“ მხოლოდ ამით არ განისაზღვრება. ცნობილია არა ერთი მხატვრული ნაწარმოები. რომელშიც მშვენივრად არის აღბეჭდილი ერის ეთნოფსიქოლოგია. მაგრამ იგი არასოდეს არ გამხდარა ხალხის საზოგადოებრივ-ფსიქოლოგიური ცხოვრების მოდუსი.

რუსთაველის პოემამ ეროვნული რელიკვიის, კანონისა და სწავლების ხასიათი მიიღო. მთელი რვაასი წლის მანძილზე ქართველი ერი სწორედ ამ პოემით ხელმძღვანელობდა თავისი ისტორიის ბედნიერ თუ ავბედით დროს. ქართველმა ხალხმა იგი ერის მორალურ კოდექსად გადააქცია.

არც თუ ისე ცოტაა მხატვრული ნაწარმოებები, რომლებიც თავისი ფსიქოლოგიური პრობლემატიკითა და მხატვრულ-ესთეტიკური სიძლიერით ფასდაუდებელ საგანძურს წარმოადგენენ კაცობრიობისათვის. მიუხედავად ამისა, ბევრ მათგანს მაინც არ გააჩნია ზოგად-ფსიქოლოგიური კოდექსის ხასიათი.

ზემოაღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით ინტერესს მოკლებული არაა ლ. ფეიხტვანგერის შეხედულებანი, რომლებსაც იგი ავითარებს თავის რომანში „იუდეულთა ომი“. იგი შენიშნავს, რომ მსოფლო ისტორიის მანძილზე სახელმწიფოები იქმნებოდნენ და იღუპებოდნენ; შენდებოდა ციხე-სიმაგრეები და ტაძრები, მაგრამ ისინიც ასევე ინგრეოდნენ და ა. შ. არაფერი არ იყო მუდმივი, გარდა ერთისა — „კანონი“ და „სწავლება“ იყო და არის სამარადეთაო.

რუსთაველის უკვდავი პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ ისეთი თავისებური მოძღვრება იყო ქართველი ერისათვის, რომლითაც იგი ხელმძღვანელობდა მთელი საუკუნეების მანძილზე. ეს აიხსნება არა მარტო იმით, რომ მასში ზოგადსაქაობრიო იდეებია ასახული, ხოლო მხატვრული თვალსაზრისით იგი ხელთუქმნელი შედევრია. ამ პოემის უნივერსალური ხასიათი განისაზღვრება იმით, რომ აქ, ისე როგორც არსად, გენიალურადაა მოცემული პიროვნების შინაარსი. დანიშნულება და მისი მნიშვნელობა. მითითებულია, რომ ყოველი პატრიოტი თავისი ერისა უნდა ხელმძღვანელობდეს პიროვნების ისეთი სპეციფიკური თავისებურებებით, როგორიცაა შრომა, მორალი და მოვალეობა.

**პერსონოლოგიის პრობლემების შესახებ უ. შამსპირის,
ფ. შილერის, ი. გოეთეს და თ. დოსტოევსკის
შემოქმედებაში**

მხატვრულ ლიტერატურაში ფსიქოპათოლოგიურის ძიება და მით უმეტეს ლიტერატურული გმირის დახასიათება სამედიცინო განმარტებებით სრულიად მიუღებლად მიგვაჩნია.

მწერალი ან მხატვარი ხშირად იკრება პათოლოგიურ განცდათა სამყაროში, მაგრამ ჩვენ კარგად ვიცით, რომ ეს მხოლოდ ლიტერატურული ხერხია, რომელსაც იყენებენ ზემოქმედების ეფექტის გასაძლიერებლად. შექსპირის, შილერის, გოეთეს და დოსტოევსკის შემოქმედებაში ბევრია საინტერესო თანამედროვე პერსონოლოგიისათვის.

როდესაც გამოუვალ, ტრაგიკულ სიტუაციაში მყოფ ადამიანს უძნელდება წინააღმდეგობების დაძლევა, ხშირად იგი იძულებულია გამოამჟღავნოს ასთენიური რეაქცია და დაადგეს უკანდახევის, მწარე დამარცხების გზას; ამ დროს შესაძლებელია განვითარდეს ანტინომიური რეაქციები ბოღვითი მოვლენებით.

ვ. ბეხტერევი აღნიშნავდა, რომ მსოფლიოს კლასიკოსები ხშირად მიმართავენ საზოგადოებრივ-ფსიქოლოგიურ პრობლემებს, მაგრამ მათ ნაწარმოებებში ყოველთვის სწორად და დამაჯერებლად არ არის გაშუქებული სულიერ აშლილობათა მდგომარეობანი. დრამატურგიასა და ლიტერატურაში ხშირად ვხვდებით ეპიზოდურ ჩანართებს სულიერი აშლილობების შესახებ, რათა ამით გაძლიერდეს სცენიური ეფექტი.

ვ. ბეხტერევის თანახმად, მხატვრულ ლიტერატურაში ხშირად გვხვდება პალუცინაციების აღწერა, როგორც ერთ-ერთი სცენიური ხერხი. პიროვნების განსაკუთრებული გადაძაბვის მდგომარეობამ მართლაც შეიძლება შექმნას ისეთი პირობები, როდესაც წარმოდგენები თითქოს „ხორცს იხამის“ და ხდება მათი შეგრძნებითი და სხეულოვანი რეალიზაცია (მოკლულს „ხილვა“ ან ხმის „მოსმენა“ სისხლი კიდურებზე და სხე).

ცნობილი ფსიქოპათოლოგი კრაფტ-ებინგი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ უმრავლეს შემთხვევებში სულით ავადმყოფთა აღწერა ხელოვნების ნაწარმოებებში ან მოკლებულია კეშმარიტებას, ან ცალმხრივია.

თ. დოსტოევსკი, სხვა კლასიკოსებისაგან განსხვავებით, კეშმარიტად ნამდვილ სურათებს აღწერს პათოლოგიური სამყაროდან; მის შეუღარებელ გენიას უტყუარად მიეყვებათ ადამიანის სუბიექტური სამყაროს უსასრულოდ რთულ ლაბირინთებში. იგი უნატიფესად ერკვევა ფსიქოლოგიური განცდების მიმდინარეობაში, რომელიც ხშირად შეიცავს სინანულის, სინდისის ქენჯნის, პერსპექტივის დაკარგვისა და სხვა რთულ უარყოფით განცდებს, რაც განიხილება პიროვნების შეფასების თვალთახედვით.

ჩვენ არაერთხელ აღგვინიშნავს, რომ ფსიქოლოგიურად. სიხარულის გრძნობა შემოქმედებით შრომასთან არის დაკავშირებული, რადგანაც შრომა არა მარტო აკეთილშობილებს, არამედ ამშვიდებს, ამალღებს და ყოველმხრივ ხელს უწყობს ადამიანის ფუნქციურ შესაძლებლობებს.

ი. ტურგენევის მიხედვით, ბედნიერია ის, ვისაც სიკეთის რწმენა არ დაუკარგავს, ვინც მტკიცეა თავისი ნებელობით და არ კარგავს ცხოველ ინტერესს შემოქმედებისადმი.

ლ. ტოლსტოის მიხედვით, ბედნიერება არის ფიზიკურ და სულიერ ძალთა სისავსის შეგრძნება. ბედნიერების ასეთი განმარტება განსაკუთრებით საინტერესოდ მიგვაჩნია პათოპერსონოლოგიისათვის.

შეგრძნებათა სისავსე ბედნიერების და შემოქმედების საწყისია, ხოლო სიცარიელის გრძნობა განიცდება როგორც დიდი უბედურება. ამასთან დაკავშირებით შეიძლება მოვიგონოთ შემთხვევა კლინიკური პრაქტიკიდან. მხედველობაში გვყავს ერთი ყმაწვილი უმძიმესი ღებრესიით. ძირითადად მისი ჩივილი ეხებოდა საერთო სიცარიელის შეგრძნებას. სიცარიელეს იგი გრძნობდა საკუთარ თავში. ეს მძიმე განცდა ქმნიდა პირობებს ღრმა ღებრესიისა და მოუსვენრობისათვის. ავადმყოფი არ გრძნობდა რაიმე პერსპექტივას და სრულიად დაკარგული ჰქონდა ფსიქოფიზიკური მოქმედების უნარი. აღნიშნულ შემთხვევაში სიცარიელის გრძნობა და აუტირებული ღებრესია წარმოდგენილი იყო შერწყმულად და ერთმანეთს განაპირობებდა.

თ. დოსტოევსკის შემოქმედების ფსიქოლოგიური ანალიზის დროს ყურადღება უნდა მივაქციოთ არა მარტო უტყუარად და მრავალფეროვნად აღწერილ მერყევი ადამიანის პორტრეტს, არამედ პირველ რიგში გმირის სულიერ ძალთა მოზღვავებებს, აფეთქებებს

და გუნება-განწყობის ცვალებადობას. რაც ესოდენ დამახასიათებელია ადამიანის სუბიექტური სამყაროსათვის. აღნიშნული განცდები უეჭველად გეოტექტონიკურ პროცესებზე უფრო რთულად მიმდინარეობს.

ვ. ბებტერევის თანახმად, თ. დოსტოევსკი პირველი მწერალია, რომელიც მთელი სიღრმით შეიჭრა პიროვნების ავადმყოფურ სამყაროში და უდიდესი მხატვრული ძალით შეძლო გადმოეცა ავადმყოფურ მდგომარეობათა არაჩვეულებრივად მკაფიო და დამაჯერებელი სახეები. ამასთანავე არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ არსებობს საკმაოდ გავრცელებული, მაგრამ მიუღებელი აზრი, რომ დოსტოევსკის შეხედულებები, უბადლო სახეები, შეიძლება პირდაპირ გადატანილ და გამოყენებულ იქნეს კლინიკური ფსიქოპათოლოგიური პრობლემების ანალიზის დროს.

ფსიქიატრ ჩიჟის შეხედულებებს ვერ დავეთანხმებით. იგი აღნიშნავს, რომ დოსტოევსკის ნაწარმოებში „ორეული“ სწორად არის აღწერილი მანიაკალური მდგომარეობა, მაგრამ პალუცინაციების არსებობა ამ დროს აუცილებელია. როგორც ვიცით, მანიაკალური მდგომარეობისათვის არ არის აუცილებელი პალუცინაციების არსებობა. თუ მსგავსი განცდა არსებობს, ისინი პალუცინოიდების სახით გვევლინება და სწორედ თ. დოსტოევსკის გენიამ შეძლო შეგენიშნა, რომ სუფთა მანიების დროს პალუცინაციებს არა აქვს ადგილი.

ფსიქიკური აპარატის ფიზიოლოგიური გადაძაბვის დროს და განსაკუთრებით ფსიქიკური აშლილობის შემთხვევებში, ადამიანის შინაგანი თვისებები არა მარტო მკაფიოდ და აშკარად ევლინება, არამედ ამ დროს. ჯანმრთელებისაგან განსხვავებით. ადგილი აქვს მოულოდნელ გადანაცვლებებს. მრავალმხრივ ხლართვებს.

თ. დოსტოევსკის „ორეული“ არ უნდა განვიხილოთ. როგორც ავადმყოფობა. აქ ადგილი აქვს ანტინომიურ რეაქციებს, პიროვნების ანტინომიურ შეფასებებს.

არ არის სწორი, როდესაც აღნიშნავენ, თითქოს ანალოგიური მხატვრული ლიტერატურა ფსიქიატრიისა და ფსიქიატრიული ჰუმანიზმის პოპულარიზაციას ახდენს.

თ. დოსტოევსკის ნაწარმოებებში არ არის და არც შეიძლება იყოს ფსიქიატრიის პოპულარიზაცია. მის ნაწარმოებში ვხვდებით სულმდაბალ ადამიანებს, რომლებიც გაძარცვული არიან ადამიანური თვისებებისაგან (მორალი, სინდისი და მოვალეობა). მაგრამ აქ ადგილი აქვს ზნედაცემულობას, ამორალობას და არა სულით ავადმყოფობას.

დოსტოევსკი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ იგი „რეალისტი და არა ფსიქიატრი“. მართლაც, დოსტოევსკი არ არის პათოფსიქოლოგი. თ. დოსტოევსკი უდიდესი ცოდნით აღწერს ადამიანის შინა სამყაროს ისეთ მდგომარეობას, როდესაც ნორმა პათოლოგიად გამოიყურება, თუმცა ყოველივე ეს საკმაოდ დაშორებულია ფსიქიატრიული კლინიკისაგან.

როგორც შილერი აღნიშნავს, მხატვრული ლიტერატურა მოწოდებულია იბრძოდეს სინამდვილის ასახვისათვის, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სამართალს ოქრო აბრმავენ და იგი სდუმს სიბილწის სამსახურში. ი. ტურგენევი აღნიშნავს, რომ პიროვნებას სიმაართლით მიეცევათ ჭეშმარიტებისაკენ, ხოლო როდესაც არ არსებობს სიმაართლისა და შრომის იდეა, ადამიანს ეუფლება სევდა, სასოწარკვეთილება, ნიჰილიზმი და იქმნება ფსიქოლოგიური სიტუაცია რეაქტიული დეპრესიის განვითარებისათვის.

მხატვრული ლიტერატურის გენიალური წარმომადგენლების: რუსთაველის, შექსპირის, შილერის, გოეთეს, დოსტოევსკის და სხვათა შემოქმედება არ შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ პოეზიის ჩარჩოებით. მათი შემოქმედება ერთნაირად მნიშვნელოვანია როგორც ფილოსოფიისა და სოციოლოგიისათვის, ისე ფსიქოლოგიისა და სოციალური ფსიქოლოგიისათვის. მათი გმირები ისევე ყოვლისმომცველია, როგორც თვით კაცობრიობის ცხოვრება.

ამ მხრივ განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ბ. ბელინსკის თვალსაზრისი: „ჩვეულებრივ მხედველობაშია შექსპირი და გახსაკუთრებით გოეთე, როდესაც გულისხმობენ თავისუფალი, დახვეწილი ხელოვნების წარმომადგენლებს, მაგრამ ასეთი მითითებები საკმაოდ უხეიროდ მიმაჩნია.

ეჭვს არ იწვევს, რომ შექსპირი დიდებული შემოქმედებითი პოეტური გენიაა, მაგრამ ცუდად ესმით მისი პოეზია მათ, ვინც ამ პოეზიის მიღმა ვერ ხედავს უმდიდრესი შინაარსის დაუშრეტელ მადანს. რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ფსიქოლოგებისათვის, ფილოსოფოსებისათვის, ისტორიკოსებისათვის, სახელმწიფო მოღვაწეთათვის და ა. შ.

შექსპირი ყველაფერს გადმოგვცემს პოეზიის საშუალებით, მაგრამ მისი შემოქმედება მარტო პოეზიის კუთვნილება როდია.

შექსპირი ეკუთვნის მთელ კაცობრიობას... და როგორც დრამატურგს დღემდე არ ჰყავს ბადალი, რომლის მოხსენიება შეიძლებოდა მისი სახელის გვერდით“.

ბ. ბელინსკის მოხედვით, შექსპირის ყოველი ნაწარმოები წარმოადგენს ცალკე სამყაროს, რომელსაც გააჩნია თავისი ლერძი, თავი-

სი მზე, რის გარშემოც მოძრაობენ პლანეტები თანამგზავრებითურთ, ყოველ მის სიტყვას აქვს უდიდესი სიმბოლიური მნიშვნელობა, რომლის არსი ედრება თვით სამყაროს უსასრულობას.

რასაკვირველია ჩვენ, როგორც ამბობს ბელინსკი, არა გვაქვს „ამაყური განზრახვა“ შევეხოთ ყველა იმ ფსიქოლოგიურ პრობლემას, რაც მოცემულია შექსპირის, შილერისა და გოეთეს შემოქმედებაში; მითუმეტეს, არ ვეხებით ადამიანის ყოფიერების სოციალურ-ფსიქოლოგიურ პრობლემებს, რაც ესოდენ აინტერესებდა ჰამლეტს, და რომლის მიხედვითაც — როდესაც ძლიერნი ამა ქვეყნისა აღარ არიან, უღირსნი მაშინ აღზევდებიან.

ჩვენი მიზანია შევეხოთ ცალკეულ ფსიქოლოგიურ დებულებებს, რომლებიც გარკვეულ ინტერესს წარმოადგენენ როგორც პერსონოლოგიური ფსიქოლოგიის, ისე ფსიქოპათოლოგიისა და თანამედროვე პერსონოლოგიური ფსიქიატრიისათვის.

შექსპირის შემოქმედების ძირითადმა იდეამ: „ნებელობის სისუსტე, მოვალეობის შეგნებასთან ერთად“, მიიღო თავდაპირველი და ყოვლისმომცველი ფსიქოლოგიური დებულების ხასიათი, თუმცა ამ დებულებას სხვადასხვა მნიშვნელობით ხმარობდნენ. გოეთე იყო ერთადერთი, რომელიც მთელი სიღრმით ჩასწვდა ამ დებულების თავდაპირველ შინაარსს. ბელინსკის თქმით, გენიამ შეიცნო გენია. ეს არის ორი დიდი მხატვრისა და მოაზროვნის თანაყვარადობის მაგალითი.

შექსპირმა თვალნათლივ დაგვანახვა, რომ ზნეობრივი სიწმინდე, სთენიური ძიებანი და ტრაგიკული ტანჯვანი შეადგენს პიროვნულ კატეგორიას, რაც თანაბრად აღელვებს ყველა ადამიანს, რანაირადაც არ უნდა განსხვავდებოდნენ ისინი.

შემოქმედებითი აზრის შთაგონებას და აღმაფრენას საფუძვლად უდევს ის სოციალურ-ეკონომიური მდგომარეობა, რომელიც დამახასიათებელია გარკვეული დროისათვის.

პოეზიაში არა მარტო ცხოვრების პრობლემების პოეტური გადაწყვეტა ხდება, არამედ, პირველ რიგში, მნიშვნელობა აქვს ადამიანის ფსიქიკური სამყაროს არსის გამოვლინებათა და დანიშნულების პრობლემის გადაწყვეტას.

გოეთეს შემოქმედების პერსონოლოგიური თვალსაზრისით განხილვის დროს საჭიროდ მიგვაჩნია მოვიტანოთ ა. პუშკინის დებულება. მისი აზრით, ფაუსტი პოეტური სულის უდიდესი გამოხატულებაა. იგი ისეთივე ნიმუშია უახლესი პოეზიისა, როგორც „ილიადა“ არის ძველი შორეული წარსულისა. პუშკინის გაგებით არსებობს გამბედაობის უმაღლესი ფორმა, რაც გულისხმობს გამოსახვის და შექმნის

გამბედაობას. უკანასკნელ შემთხვევაში განუსაზღვრელი სიფართო ემყარება შემოქმედებით აზრს. მისი თქმით, ასეთია გოეთეს გამბედაობა ფაუსტში.

გოეთე ყველაზე უკეთ და ღრმად ჩასწვდა ადამიანის სულიერ ზრახვებსა და იმედებს. მან სამოც წელზე მეტი დრო მოანდომა დაძაბულ შემოქმედებით ძიებას. პეროდი მოიცავს ჭაბუკობის დღეებიდან ინდივიდუალური განვითარების ყველა ეტაპს ღრმა მოხუცებულობამდე, როცა სიკვდილამდე წელწაღნახევრით ადრე (პოემის დამთავრების შემდეგ) გოეთემ აღნიშნა. — როდესაც არ უნდა გეწვიოს სიკვდილი. დღეს თუ რამოდენიმე წლის შემდეგ, ამას ჩემი შემოქმედებითი ცხოვრებისათვის უკვე არსებითი მნიშვნელობა აღარ აქვსო.

გოეთეს შემოქმედებას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს იმიტომაც, რომ იგი ცხოვრობდა თავისი ეპოქის უდიდესი სოციალური და საზოგადოებრივი ქარტეხილების დროს. გოეთე იყო შვიდწლიანი ომის, ინგლის-ამერიკის გათიშვის, საფრანგეთის რევოლუციის, ნაპოლეონის ეპოქის, მისი დამხობისა და შემდგომი მოვლენების ცოცხალი მომსწრე.

გოეთესათვის ადამიანის ყოფიერების საწყისი მოქმედებაშია და არ შეიძლება სულიერი სამყაროს საუნჯე ამოიწუროს რაიმე ინსტრუმენტული ტექნიკით. ფაუსტის თქმით „იღუპალებას თუ ვერ ჩაწვდით სულიერ ძალით, მას ვეღარ ახსნით ვეღარც საჭით, ვერც სხვა მანქანით“ (ფაუსტი, პირველი ნაწილი).

პიროვნების ყველაზე ანტინომიური მიზანსწრაფვა---სიყვარული და სიძულვილი, ნდობა და ეჭვი, პატრიოტიზმი და ანტიპატრიოტიზმი, დიდების წყურვილი, მოკრძალება და სხვა მრავალი — შეადგენს ადამიანის მოქმედების ძირითად ღერძს.

გოეთეს ტრაგედიაში წამოყენებულ „ორი სულის ერთ სხეულში“ არსებობის პრობლემას და მასთან ერთად წამოჭრილ შეურიგებლობის, შინაგანი წინააღმდეგობების პრობლემებს, უშუალო კავშირი აქვს პიროვნების ანტინომიურ რეაქციებთან.

თავისი შემოქმედების ანალიზის დროს გოეთე აღნიშნავს, რომ მთელი მისი ცხოვრება და შემოქმედება წმინდა ადამიანური ტრიუმფის უდიდესი მაგალითია. მისთვის ყველაზე დიდ სიამოვნებას შეადგენს ჯანმრთელი ადამიანის გაგების შესაძლებლობა.

გოეთეს მიხედვით. სწორედ პიროვნულ ფსიქოლოგიაში ცნებები ჭეშმარიტად ადამიანური სიბრძნისა და ადამიანის შემოქმედებით საესე ცხოვრების შესახებ სრული იგივეობაა: მოქმედება არის სიბრძნე, ხოლო სიბრძნე მოქმედებაა. ამგვარი ასპექტით მარად აქ-

ტიური წვის ტენდენცია ადამიანში, წარმოშობს მარადიულად დაუ-
კმაყოფილებელ ემოციას. ეს ემოცია დადებითი კომპლექსური განც-
დაა და მელანდეზა როგორც აფექტური გამოვლინება პიროვნულ
ღონეზე, მხედველობაში გვაქვს ინტელექტუალური გრძნობა ვუნდ-
ტისა და განუშკინის მიხედვით.

მიზნის მიღწევისადმი ღტოლვას გოეთე განიხილავს როგორც:
ზოგადსაკაცობრიო სულიერ თვისებას, რასაც ენერგეტიკულ მისწ-
რაფებას უწოდებს. ასეთი მისწრაფებანი მისი აზრით სხვადასხვა-
გვარად არის გამოხატული სხვადასხვა ადამიანებში.

ინდივიდუალურ თვისებებთან და შექმნილ გარეშე პირობებთან
დაკავშირებით ენერგეტიკულ მისწრაფებას ზოგჯერ ადამიანი სრულ
აპათიამდე მიჰყავს, ხოლო ზოგჯერ კი პირველი მარცხიც საკმარისია
თვითმკვლელობისათვის.

გოეთე როგორც ევოლუციონასტი წინ სკვრეტს დარვინის იდე-
ებს: ადამიანის ფსიქიკური და ფიზიკური ჩამოყალიბება მის მიერ
ევოლუციურ ასპექტში განიხილება. გოეთემ წამოაყენა მთელი რიგი
ევოლუციური დებულებები, რომელთაც არსებითი მნიშვნელობა
აქვთ პერსონოლოგიური გერონტოლოგიისათვის. ამ დებულების მი-
ხედვით, ღრმა მოხუცებულობაში ცხოვრების ახლად დაწყება შეუძ-
ლებელია, საჭიროა მიჰყვეთ ყოველდღიურობას და ვაკეთოთ ყვე-
ლაზე გადაუდებელი საქმენი.

გერონტოლოგიური ასაკის ცნება ფუნქციურად (ფსიქოლინამი-
კურად) შედარებითია. ამის მაგალითს თვით გოეთეს შემოქმედება
წარმოადგენს. სამოცი წლის ასაკში მან შექმნა ნაწარმოები სავსე ისე-
თი ემოციებით, რომელთა მსგავსი გოეთეს ოცდახუთი წლის ასაკის
შემდეგ არ განუტლია.

გოეთე მოუწოდებს ბეჯითი შრომისაკენ, მოუწოდებს შრომისა-
კენ, სანამ ნათელია დღე, რადგან შრომა აამაღლებს და აძლიერებს
პიროვნებას და უგვანობასთან ბრძოლისათვის კარგ საშუალებას
წარმოადგენს. უფრო მეტიც, ჩვენი დაკვირვებებით არსებობს რეაქ-
ტიული დეპრესიების შემთხვევები, როდესაც პიროვნება ცდილობს
შრომით დათრგუნოს თავისი კაეშანი. ასეთ მდგომარეობებს ჩვენ
აქტიურ დეპრესიას ვუწოდებთ.

გოეთე წესრიგისადმი სიყვარულს დამახასიათებელ პიროვნულ
თვისებად თვლის. ღიდი გონების გამოვლინება უპირველეს ყოვლი-
სა ყველაფერში წესრიგს გულისხმობს. ავტორის მიხედვით უფრო
ადვილია ხედავდე უსამართლობას, ვიდრე ითმენდე უწესრგობას.

პერსონოლოგიური ფსიქიატრიისათვის საინტერესოა გოეთეს შე-
ხედულებანი სიყვარულის განცდის ფსიქოლინამიკური როლის შე-

სახეზე. ავტორის თანახმად სიყვარული ხშირად თავისი დაძაბულობით დაავადებას წარმოადგენს, მაგრამ ისეთ დაავადებას, რომელიც უკეთესია ყველა ცნობილ სნეულებათა შორის და რომელსაც უნდა უფრო მეტად ვუფროთხილდებოდეთ, ვიდრე საუკეთესო ჯანმრთელობას.

კლინიკისტი-ფსიქიატრებისათვის ცნობილია, რომ ყოველგვარი დეპრესიის (როგორც რეაქტიული, ისე ენდოგენური და ინვოლუციურ-აფიტიური) დროს იკარგება რწმენა მომავალისა და ავადმყოფები მოკლებული არიან პერსპექტიულ იმედებს; იქმნება სიტუაცია, როდესაც გოეთეს მიხედვით ვერც ახლობელი, ვერც შორეული ვერ დააცხრობს მძიმე კაეშანს.

„ჰამლეტის“ ცენტრალურ, საკაცობრიო პრობლემას წარმოადგენს დილემა „ყოფნა?.. არ ყოფნა?.. საკითხავი აი ეს არის“. (ჰამლეტი, გვ. 111. თარგმანი აქ და ქვემოთ ივ. მაჩაბლისა).

შექმნილია უმძიმესი, გამოუვალი, ტრაგიკული სიტუაცია: პიროვნების წინაშე დგას საკითხი: რა ქნას? სად წავიდეს? როგორ იარსებოს? შეუძლებელია ადამიანის შემდეგი ფიზიკური და ფსიქიკური არსებობა: აუცილებელია უშიშარი მოქმედება სიკვდილის უგულებელყოფით. შესაძლებელია მეორე გზაც — გზა ასთენიური. პიროვნების უკანდახევითი რეაგირებისა, რომელსაც იგი ამა თუ იმ ავადმყოფურ მდგომარეობამდე მიჰყავს (ისტორიული სინამდვილიდან განსვლა, რეაქტიული დეპრესია არსებული სიტუაციის ბოდივითი შეფასებით). ტრაგედიაში მოცემულია ასთენიური რეაგირების ორი გზა. ამასთან შექსპირი გვაფრთხილებს, რომ აფექტური აზროვნება იწვევს რეზონერობას, უკარგავს ადამიანს პიროვნულ ორიენტაციას და ხელს უწყობს უნებისყოფო, აბულიური მდგომარეობის განვითარებას.

აი ასე გვხდის ლაჩრად ჩვენიც ცნობიერება
გაბედულებას მოსაზრება უსუსტებს შექსა
და სასახელო ძლიერ საქმედ, დიდად განზრახულთ
წინ ელობება...

(ჰამლეტი, გვ. 112).

მაგრამ შინაგანი და გარეშო სიტუაციის ემოციური ანალიზი ერთდროულად დაკავშირებულია ანტინომიურ გადაწყვეტილებათა, დებულებათა და დასკვნათა ურთულეს წინააღმდეგობებთან პიროვნული რეგისტრების დონეზე.

ტრაგედიაში მოცემულია თეზისი, თითქოს სინდისი იწვევს სიმბღალეს. აღნიშნული თეზისი ფორმალურად არ უნდა იყოს გაგებული და ღრმა პერსონოლოგიურ ანალიზს მოითხოვს.

სინდისი და მორალი, როგორც ცნობილია, მოვალეობისა და გმირობის წანამძღვრებს წარმოადგენს. აქ ლაპარაკია იმაზე, რომ სინდისის მიერ გადამუშავებულ გადაწყვეტილებათა შესრულება შეიძლება შეფერხდეს და ჩვეულებრივ არ წარიმართება მოკლე განაცხადების რეაქციის გზით; ჰამლეტი კი წარმოადგენს მთლიან, ყოველმხრივ მდიდარ პიროვნებას.

სინდისის თვალსა, ენა-მკვერსა, ვაჟ-კაცობით სრულს.

იმედსა და ვარდს ამ მშვენიერ სახელმწიფოსას.

სამაგალითოს ზნეობის და ყოფა-ქცევისთვის.

(ჰამლეტი. გვ. 116)

პიროვნების მორალური მიზანსწრაფვის ასპექტში განსაკუთრებით საინტერესოა ორჯერ სიკვდილსა პრობლემა, მოცემული ამ ტრაგედიაში.

კლინიკურ ფსიქიატრიაში დიდი მნიშვნელობა აქვს დროის აღქმას, ისე როგორც ფაქტებისა და მოვლენების აღქმელობას დროის ასპექტში (აწმყო, წარსული, მომავალი). ამიტომ საყურადღებოა ჰამლეტის სიტყვები:

დროთა კავშირი დაირღვა და წყეულმა ბელმა

მე რად მარგუნა მისი შეკვრა!....

(ჰამლეტი. გვ. 61)

დროთა კავშირის დარღვევა უპირველეს ყოვლისა გულისხმობს დროსა და ფაქტებს, მოვლენებს შორის სემანტიკური კავშირის დარღვევას.

პერსონოლოგიური თვალსაზრისით ინტერესს წარმოადგენს ენებათა შინაარსის სიღრმისა და ბრძოლის პრობლემა, რომელიც მოცემულია მსოფლიოს უმნიშვნელოვანეს ნაწარმოებში „ოტელო“.

დღეღმონას სიყვარული პირობადებულა არა მოწინააღმდეგე სქესისადმი ინსტინქტური მიზიდულობით, არამედ მარადიული და უსასრულო ერთგულების უმაღლესი გრძნობით; ამიტომ იგი მიუტევებს ოტელს თავის შეურაცხყოფას. იგი დარწმუნებულია, რომ მეუღლის მოვალეობა უფრო მაღლა დგას, ვიდრე მოვალეობა შეილებისა თავისი მშობლების მიმართ.

მეორე მხრივ, როგორც კი ოტელო გაიგებს დღეღმონას „ღალატის“ შესახებ, მის პიროვნებაში ჩნდება გამოუსწორებელი ბზარი. რის გამოც იგი მიდის დასკვნამდე, რომ დადგა მისი არსებობის დასასრული.

ოტელს აწმყო მოწამლულა. იგი შთანთქმულია მწვავე შინაგან ბრძოლაში, მომავალი მისთვის არ არსებობს და მორალური სიკვ-

დილისათვის განწირული ეთხოვება თავისი პიროვნების მთელ ისტორიას.

აწ კი მშვიდობით საუკუნოდ სულის სიმშვიდევ,
მშვიდობით, ჩემო მხიარულო კმაყოფილება!
მშვიდობით, სპანო ჭილოსანო, დიდნო ბრძოლანო,
თავმოყვარების სათნოებად გარდაშქცევენო!
მშვიდობით, ჩემის თავ-მომწონე ცხენას ქახვინო,
გულის აღმძვრელო დაფაფებო, ბუკის მკვეთრო ხმაე,
ყურთა გამგვირო სალამურო, სამეფო დროშაე,
დაუდგრომლობაე, მღელვარებაე დაღებულ ომთა,
ბრძოლის შეენებაე, სიამაყე თვალის მიმტაცო.
ოჰ, თქვენც, მშვიდობით. მანქანანო სიკვდილის მბადნო.
რომელთ ყელდან გამოჰქვხს ხმასმენად საშიში
როგორც უკვდავის იუპიტერის საზარო გრგვინეა!
ოტელოს ჩარხი ბედ-უქელმა გადატრიალდა?

(ოტელო, გვ. 374)

კლინიკურ ფსიქიატრიაში ცნობილია, რომ ექვთან ანუ ლაზოიანობასთან სემანტიკურად დაკავშირებულ სიტყვიერ პროდუქციებს აქვს ურთულესი მექანიზმები და შეიძლება წარმოდგენილი იყოს აფექტურად დაყურსული ზელირებულებოვანი იდეების ან ბოდვით პროდუქციების სახით. რეაქტიული ბუნების პარანოიალური განვითარების დროს ავადმყოფში სიყვარულის გრძნობა შენახულია და პიროვნება, გაივლის რა დაურწმუნებლობის, ექვიანობისა და უნდობლობის საფეხურებს, აღწევს ლაზოიანობის იდეებამდე.

ქრონიკული ალკოჰოლიზმის დროს სიყვარულის ემოციის შენახვის ორგვარი სახე არსებობს: ჩვეულებრივ ლაზოიანობის იდეებთან ერთად სიყვარულის გრძნობა შენახულია, პიროვნების ალკოჰოლური დეგრადაციის დროს კი სიყვარულის ემოცია კნინდება და ქრება.

ლაზოიანობის იდეები შიზოფრენიის დროს დასაწყის ეტაპზე თავისებურად აძლიერებს ყურადღებას და სიყვარულის გრძნობა მეუღლისადმი. სენილური ფსიქოზის დროს ექვიანობის, ანუ ლაზოიანობის იდეები წარმოდგენილია როგორც საყოველთაო გახრწნის, საყოველთაო ზნეობრივი დანაკლისის იდეები და სრულიად მოკლებულია სიყვარულის გრძნობას.

ინვოლუციური ფსიქოზისათვის (ინვოლუციური აფიტიური დეპრესია) აგრეთვე არ არის დამახასიათებელი სიყვარულის გრძნობის არსებობა ლაზოიანობის ბოდვის დროს.

როგორც ვხედავთ, ექვის, ლაზოიანობის ემოცია წარმოადგენს რთულ, საკაცობრიო ფსიქოლოგიურ პრობლემას ნორმებში და პა-

თოლოგიაში და ამიტომ გახდა იგი შექსპირის გენიის ღრმა ანალიზის საგანი.

შექსპირის მიხედვით ეჭვი საშინელი ქმნილებაა, რომელიც

.....თავს თვით ისახავს
და თვითვე იშობს.

(ემილია, გვ. 393)

ჩვენ შევეხეთ ორი ფსიქოლოგიური მოვლენის — ლაზოიანობის ემოციისა და სიყვარულის გრძნობის ერთდროულად არსებობის შესაძლებლობას. შექსპირის თანახმად შესაძლებელია მესამე მდგომარეობის არსებობა, როდესაც პიროვნება აქტიური გადანაცვლების შედეგად კარგავს ლაზოიანობასაც და სიყვარულსაც.

..... ჭერ ვიდრე მე ექვს ავიღებდე
თვით უნდა საქმე განვიცადო; ეჭვის აღებას
თანაც საბუთი უნდა მოჰყვეს და მაშინ კია
ჩემი გულიდან შორს ან ეჭვი ან სიყვარული

(ოტელო, გვ. 363)

ლაზოიანობის ფსიქოლოგიური გაფორმების პირველ საფეხურს წარმოადგენს დაეჭვება, როდესაც პიროვნება უშვებს ანტინომიურ შესაძლებლობას. შეიძლება იყოს, შეიძლება არ იყოს! შემდეგ საფეხურს წარმოადგენს სინანული

..... ცოლს რად ვირთავდი?

(ოტელო, გვ. 366).

სინანული თავისთავად წარმოადგენს განსაზღვრულ ასთენურ-დეპრესიულ გამოვლინებას პიროვნულ დონეზე.

„ოტელოში“ არსებითია შენიშვნა შრომის შესახებ, რომელიც წარმოადგენს სპეციფიკურ პიროვნულ კატეგორიას. ოტელოსათვის მძიმე შრომა, გაცირების ვითარებაში სიხარულის წყაროს წარმოადგენს.

მე გაკირვება სიხარულით მიტოვებს გულსა.

(ოტელო, გვ. 292)

როგორც ცნობილია, შექსპირი რთულ, მძიმე ფსიქოლოგიურ პრობლემათა გადაწყვეტისათვის დრამატიულ გზას ირჩევს. მისი შემოქმედებითი ძიების საგანს წარმოადგენს სხვადასხვაგვარი პიროვნების ფსიქიკური აპარატის სათუთად მალული მხარეები.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იგი უთმობს გამოუვალ, ტრაგიკული მდგომარეობების ფსიქოლოგიურ ანალიზს, როდესაც კითხვის

ქვეშ დგას ადამიანის ფიზიკური, და, რაც უფრო საშინელია, ფსიქური არსებობის შესაძლებლობა.

საგანგებო სიტუაცია ითხოვს ადამიანისაგან ფსიქიკური შესაძლებლობების ზღვრულ დაძაბვას, როდესაც ცხოვრების მშვიდ. ჩვეულ მიმდინარეობას ცვლის მოულოდნელი აფეთქებანი და სულიერი დაცემები. ამასთან დაკავშირებით შექსპირის შემოქმედება იპყრობს ფსიქოლოგ და ფსიქოპათოლოგ მკვლევართა ყურადღებას.

ყველაზე ტრაგიკულია მეფე ლირის მწარე ხვედრი. ამ ტრაგედიაში ჩვენ ვხედავთ არა მშობელთა სიბეცისა და შვილთა უმადურობის უბრალო შეჯახებას, არამედ პიროვნულ დაქვეითებას მორალური რეგისტრის უმაღლესი დონედან—კეთილშობილებიდან და სულგრძელობიდან უხამსობამდე, თვითმოყვარეობამდე და ეგოიზმამდე, რომელიც პირობადებულია მხოლოდ თვით არსებობის ცხოველური ინსტინქტით.

მშობელთა სიყვარული შვილებისადმი გასაგებია და განსაზღვრულია ინდივიდუალური ბიოლოგიური მონაცემებით და ფსიქოლოგიური მოტივებით.

სოციალურად, საზოგადოებრივად, ფსიქოლოგიურად უფრო საინტერესოა და მნიშვნელოვანი უკუმიმართულებითი ვექტორი, შვილების სიყვარული მშობლებისადმი (მათი გრძნობების მიმართება).

პიროვნების საწინააღმდეგო მიზანსწრაფვათა შეჯახების პრობლემა, სახელდობრ, ბრძოლა პიროვნულ მოდუსთა—კეთილშობილებასა და უხამსობას შორის—მოცემულია შექსპირის ტრაგედიაში მეფე ლირისა და მისი ქალიშვილების ურთიერთდამოკიდებულების მაგალითის მიხედვით.

აღსანიშნავია, რომ ფსიქოლოგიური დამოკიდებულების ამგვარი შინაარსი შექსპირის მიერ მოცემულია არა როგორც „მამათა და შვილთა“ პრობლემა. ავტორს სურს დაუპირისპიროს ერთმანეთს ცხოვრების ორი მოდუსი (უმაღლესი და უმდაბლესი). სცენიური და ფსიქოლოგიური ეფექტურობის მიზნით მას აღებული აქვს ვიწრო ოჯახური ვითარება, რომ უფრო დამაჯერებლად და ცხადად გადმოგვცეს ადამიანის არსებობის მთელი სიმწარე, სიმძიმე და კატასტროფა, როდესაც იგი კარგავს მოვალეობისა და პასუხისმგებლობის პიროვნულ ცნებებს.

ყველაფერი გადაცემულია შვილებისათვის, მაგრამ უკანასკნელსი არაფერს უბრუნებენ მამას და სიკეთეზეც ბოროტებით უპასუხებენ.

ადამიანის ყველაზე მძიმე მანკს წარმოადგენს ცილისწყამება, რომელიც პიროვნების ზნეობრივ მიმართულებას ასახავს.

ამ კრილში შილერმა შეძლო ასეთი გაუქუღმართებული ადამიანის ზუსტი და ხატოვანი სახის შექმნა, ამ მანკის მექანიზმის ნაწილებად დაშლა და მისი ძალის შემოწმება. ცილისწამების შედეგებით, სიმდაბლითა და უხამსობით მიყენებული ზიანის უკეთ საჩვენებლად შილერი ტრაგედიას ძმათა შორის დამოკიდებულებაზე აგებს.

„ყაჩაღებში“ ფრანცი, რომ დაამტკიცოს სის მიერ შეთხზულის სინამდვილე, ცრუ ფაქტების თანმიმდევრულ თხრობას მიმართავს: კიდევ მეტი, ეხება რა წყევლის პრინციპის მნიშვნელობას, ცდილობს მოძებნოს ცილისწამების მორალური წანამძღვრები.

ავტორი, უპირისპირებს რა მორალის შესახებ დადებით და უარყოფით ცნებებს, დიდი ოსტატობით უკეთებს ანალიზს ადამიანის რთულ ფსიქიკურ გამოვლინებებს პიროვნული რეგისტრების დონეზე.

ამასთან რთული ტრაგიკული სიტუაციის ფონზე იგი ეხება შრომის მნიშვნელობას პიროვნების ქცევებში და გადაწყვეტილებებში. ავტორის მიხედვით შრომა ადამიანს ზნეობრივად ამაღლებს და აკეთილშობილებს.

თავი პირველი

პათოპარსონოლოგიის პრობლემები ევოლუციურ ასპექტში

სამეცნიერო-კვლევით ძიებათა მიმართულება ფსიქიატრიაში განისაზღვრება საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა დარგების თეორიული დონით. ამასთან, რადგან ფსიქიატრია არის არა მარტო საშეღი-ცინო-ბიოლოგიური დისციპლინა (და ამდენად), მისთვის განსაკუთ-რებული აზრი და მნიშვნელობა აქვს ეთნოგრაფიულ, სოციალურ-საზოგადოებრივ და საყოფაცხოვრებო ფსიქოლოგიის ასპექტებს (მა-კრო- და მიკროსოციოლოგიურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები).

მიუხედავად ბიოლოგიის უმნიშვნელოვანესი მიღწევებისა, კერ-ძოდ, მოლეკულური ბიოლოგიისა მისი ჰისტოქიმიური და ულტრა-მიკროსკოპიული (ელექტრომიკროსკოპიული) დარგებით, აგრეთვე მიუხედავად ლაბორატორიული მეთოდების უდიდესი მიღწევებისა. საინჟინრო-ტექნიკური აზროვნების ზღაპრული განვითარებისა, ტვი-ნისა და ფსიქიკის პრობლემა არასოდეს არ ყოფილა ასე ძნელად გა-დასაჭრელი. როგორც დღეს. აღნიშნული ვითარება სრულიად კა-ნონზომიერია. რადგან კვლევა-ძიებაში წარმატებას, როგორც წესი. მოსდევს პრობლემატიკის არა შევიწროება, არამედ მისი შემდგომი გაღრმავება და გაფართოება.

მხატვრულ ლიტერატურაში ხშირად ვხვდებით პრობლემას „რა იქნება შემდეგ? რას გააკეთებს გმირი პიროვნების კატასტროფის შემდეგ? საით და როგორ წარიმართება ცხოვრება? დასმული კითხ-ვები ცხოვრების განახლების, ე. ი. მოვლენების შემდგომი განვითა-რების პრობლემას შეადგენს. უნდა გვახსოვდეს, რომ ქმედითი ქეშ-მარიტად ცოცხალი ცხოვრება, მისთვის დამახასიათებელი მარადიუ-ლი და მუდმივი განახლებით, არსად ისე მკაფიოდ არ არის წარმოდ-გენილი, როგორც შემოქმედებით მუშაობაში.

შემოქმედებითი ცხოვრება არ ბერდება, არ ხავსდება, ის ყოველ-თვის ახალგაზრდაა, რადგან იმყოფება განახლების დაუსრულებელ

პროცესში. აქედან ფორმულა: მეცნიერება არ ბერდება, ის მხოლოდ ეტაპია შემოქმედებითი სრულყოფისა.

მეცნიერება ერთი მხრივ, როგორც ლოგიკური კვანძი სხვადასხვა აზრისა და მიმართულების ბრძოლაში მუდმივი განვითარებისა, ასახავს წარსულის ისტორიას; მეორე მხრივ კი იგი სახავს მომავალში კვლევა-ძიებისა და შემოქმედებითი წვის დაუსრულებელ გზებს. ჩვენ შემთხვევა გვქონდა მოგვესმინა: „ყველაფერი, რაც ახალია — ძველია; ხოლო რაც ძველია — საინტერესო არ არის“. ამ ფორმულაზე შეიძლება ასე ვუპასუხოთ — „საინტერესოა. რადგან დინამიურად დაკავშირებულია ძველთან; მეცნიერული პროგრესი და შემოქმედებითი მიღწევები გაპირობებულია ისტორიით.

ჩვენი ცოდნის დღევანდელ ეტაპზე ფიზიკურისა და ფსიქიკურის, ე. ი. ობიექტურისა და სუბიექტურის ურთიერთდაკავშირების დროს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ი. პ. პავლოვის ფიზიოლოგიურ მოძღვრებას და უზნაძის განწყობის ფსიქოლოგიას.

დარვინის თეორიის შემთხვევაში მეცნიერებას დასჭირდა 100 წელი მისულიყო დასკვნამდე, რომ აუცილებელია ადამიანისა და ცხოველის ტვინის არა მარტო საერთო თვისებების, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, მათ შორის განსხვავების შესწავლა; კიბერნეტიკისათვის (მისი განსაკუთრებული დინამიურობის გამო) საკმარისი აღმოჩნდა მხოლოდ 10 წელი იმის დასადგენად, რომ აუცილებელია ბუნებრივი (ადამიანის) და ხელოვნური (ელექტრონული) ტვინის არა მარტო საერთო თვისებების, არამედ, პირველ ყოვლისა, მათ შორის განსხვავების შესწავლა; ელექტრონული მიკროსკოპის, ჰისტოქიმიის, ელექტრონულ-მიკროსკოპული ჰისტოქიმიის, ბიოქიმიისა და ბიოფიზიკისათვის კი იმთავითვე ნათელი იყო, რომ ყოველი უნატიფესი მორფოლოგიური წარმონაქმნი შესწავლილი უნდა იყოს მათი სტრუქტურის ასპექტში (სტრუქტურა, როგორც ფუნქციების საფუძველი).

ფიზიოლოგიურ ფსიქოლოგიას აქვს თავისი მიღწევები და მონაპოვარი. მაგრამ მისი თითოეული მონაცემი (ე. წ. ელექტროფიზიოლოგიური და ბიოქიმიური ფსიქოლოგიის მონაცემები) არ არის სრულყოფილი ფსიქონერველ გამოვლინებათა ევოლუციური ანალიზის პოზიციების გარეშე. ამ მხრივ ევოლუციური განვითარების ისტორიის სწორი გაგებიდან მცირედ გადახრასაც კი მიუყვებათ ან ფსიქოფიზიოლოგიურ პარალელიზმამდე (ამ შემთხვევაში პრობლემა ღიად რჩება), ან, მოღეშოტის მსგავსად, გულუბრყვილო მექანიცისტურ პოზიციამდე.

ფსიქიკური აპარატის განვითარების დონის ანალიზისათვის სა-

ჭიროა ვაჰარგებლოთ კლასიკური ცნებებით მასალისა და კონსტრუქციის შესახებ.

ფსიქიკური აპარატის მასალა არის გამოცდილების. ცოდნის, სწავლების („ლერნიზ“) დაგროვება. ხოლო კონსტრუქცია ახალი თვისობრივი წანამძღვარია ადამიანისა და ცხოველის მოქმედებისა და რეაქციისათვის.

როდესაც ლაპარაკია ადამიანისა და ცხოველის ფსიქონევროლუ აპარატის განსხვავებაზე, უნდა აღინიშნოს, რომ მისი განვითარების მთელი ისტორიის მანძილზე განსხვავება პირველ რიგში (აქედან უპირველესად და ყველაზე უფრო) ეხება არა იმდენად მასალის, რამდენადაც კონსტრუქციის მომენტს. მასალის მხრივ, მაგალითად. მეხსიერებით (იგულისხმება მექანიკური ფიქსაცია და არა ასოციაციური მეხსიერების ლოგიკური ოპერაციები) ცხოველი საკმაოდ ძლიერია; მეხსიერებისა და მათემატიკური ლოგიკის მიხედვით კი ბერნეტიკული მანქანა, ე. ი. ელექტრონული ტვინი ბევრად აღემატება და შესაძლებლობითაც მეტად ძლიერია ადამიანისა და ცხოველის ტვინზე.

კონსტრუქცია, ე. ი. სინთეზ-ანალიზი არის სპეციფიკა ფსიქიკური აპარატის ისტორიული განვითარების პროცესში. ამასთან კონსტრუქციის სრულყოფის პროცესში უმაღლეს დინამიკურ დონეზე ცალკეული ფუნქციური გამოვლინებანი მოცემულია ერთიან ამაღლგამაში, როგორც ლოგიკურებული ფუნქციები. პიროვნების დონეზე კი ფუნქციები ერთიანია და მხოლოდ განყენებულად შეიძლება შევნიშნოთ მათში ფსიქიკური აპარატის ცალკეული უბნების სხვადასხვა ფუნქციები.

კლასიკური დებულებანი სომატოფსიქეს, თიმოფსიქესა და სოპროფსიქეს შესახებ გარკვეულ გაშუქებას პოულობს თანამედროვე ევოლუციურ ბიოლოგიასა, მოლეკულარულ ბიოლოგიასა, ევოლუციურ ფსიქონევროლოგიასა, ნევროლოგიასა და ფსიქოლოგიაში.

სომატოფსიქიკა ისეთი სფეროა. სადაც ბატონობს ინსტინქტების, ვეგეტაციური, ცვლითი პროცესების სამყარო, სადაც განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ არის წარმოდგენილი სომატოფსიქიკური კავშირი და დინამიკური მთლიანობა.

თიმოფსიქიკა — უმაღლესი, მეორე სართულია, სადაც ბატონობს აფექტური ცხოვრება, წინა პლანზე ჩანს ვეგეტატიური გამოვლინებანი და ჯერ კიდევ რეალურად მოცემულია დინამიკური კავშირი ფსიქიკასა და სომატიკას შორის. აქ აფექტური სფეროს ზემოქმედებით ვლინდება ცხოვრების ტემპი: ნაფულისხმევია კლასიკური ცნება.

ტემპერამენტის შესახებ (რეაქტიულ გამოვლინებათა ძრაობა და სიჩქარე).

სოპროფსიკა გულისხმობს ინტელექტს (გონების მფლობელობა), როდესაც ვეგეტაციური, ცვლითი პროცესები ითრგუნება და განიცდის დიალექტიკურ მოხსნას. აქ საქმე გვაქვს მოქმედებებისა და დამოკიდებულებათა სამყაროსთან (ინტრავერსია, ექსტრავერსია). რომელიც განსაზღვრავს პიროვნების ხასიათს.

ევოლუციის პროცესში ადამიანისათვის განსაკუთრებით სპეციფიურია პიროვნული დონე, რომელიც შეადგენს მის ინდივიდუალურ „მე“-ს. ეს დონე, როგორც ფსიქიკური აპარატის სრულყოფის უმაღლესი სართული, შეიძლება აღნიშნული იყოს როგორც ეგოფსიქე ან ეგოფსიკიკა. ამ დონეზე ჩვენ ვხვდებით ცნობიერების გამოვლინებებს (ორიენტაცია საკუთარ თავში და გარემოში) და ადამიანის მნიშვნელობისა და დანიშნულების პიროვნულ შეფასებას.

აქვე გამოიშვადლება შრომის, მორალის და მოვალეობის კატეგორიები. პიროვნულ დონეზე არ ვხვდებით ცალკეული ფსიქიკური სფეროების გამოვლინებებს და გვაქვს ინტელექტუალურ და ემოციურ ფუნქციათა შერწყმული ამაღამა, მაგალითად. ინტელექტუალური გრძნობა.

ინტელექტუალური გრძნობის მაგალითად ვთვლი ცრემლების პრობლემას უმაღლეს პიროვნულ დონეზე. ჩვენს განკარგულებაში არსებული კლინიკურ-ფსიქოპათოლოგიური მასალის, აგრეთვე შოთა რუსთაველის მხატვრული სახეების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ცრემლები არ არის ადამიანის სუბიექტური სამყაროს მარტივად ამსახველი სარკე. ისინი დაკავშირებულია ღრმა და რთულ ემოციურ ძვრებთან. პიროვნული რეგისტრის დონეზე ცრემლებს აქვს სრულიად განსხვავებული ფსიქოლოგიური მნიშვნელობა.

პიროვნული სართულები, ავიწროებენ რა არაცნობიერ და ქვეცნობიერ გამოვლინებათა და მოქმედებათა სამყაროს, კონტროლს უწევენ და წარმართავენ ფსიქიკური აპარატის დაბალ დონეებს. ამგვარად, ფსიქიკური აპარატი ექვემდებარება პიროვნების კონტროლს; ამასთან თვით პიროვნება იმყოფება კონტროლის ქვეშ და მოქმედებს საზოგადოებრივ-ფსიქოლოგიური კატეგორიებით კანონისა და ცხოვრების უფლების სახით.

პრობლემის „ტვინი და ფსიქიკა“ სწორი გაგებისათვის აუცილებელია შიზოფრენიის პათოფსიქოლოგიისა და პათონეიროდინამიკის შესწავლა. შიზოფრენია წარმოადგენს ჭეშმარიტ ადამიანურ ფსი-

ქოზს, რომელიც ვითარდება ქერქისა და ქერქქევეშა აპარატის უნატიფეს ორგანულ ცვლილებათა ნიადაგზე. ფსიქიკური აპარატის მასალა შიზოფრენიის დროს ძირითადად ხელშეუხებელია, ხოლო ფსიქიკის კონსტრუქცია განიცდის თვისობრივ გაუქუდმართებას.

შიზოფრენიული პროცესის მიმდინარეობის ხანგრძლივ პერიოდში თვითეული მისი ეტაპი ან სტადია გარკვეულ ძვრებს იწვევს ავადმყოფის პიროვნებაში. ინტრაფსიქიკური ატაქსიის, აპათიის და აბულიის სინდრომები უშუალოდ არის დაკავშირებული პიროვნული ფუნქციების პათოლოგიასთან.

როგორც ცნობილია, სურვილი-მისწრაფება და შემოქმედებითი აინიციატივა წარმოადგენს პიროვნულ სპეციფიკას, რომლის გაუქუდმართება უდევს საფუძვლად აპათიურ-აბულიურ სინდრომს.

პერსონოლოგიის ასპექტში შემოქმედებით ახსნას ღებულობს შრომათერაპიის თეორია და პრაქტიკა. თუ შრომათერაპია ისტორიულად ჩაისახა ფსიქიატრიულ დაწესებულებებში, ეს მოვლენა არ შეიძლება აიხსნას მხოლოდ სამეურნეო-ეკონომიური მოსაზრებებით ან ავადმყოფთა გართობის სურვილით.

შრომათერაპიის იდეის პერსონოლოგიური ანალიზი ნათელყოფს შრომათერაპიის ქმედით როლს. როგორც ფსიქოზის მკურნალობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეთოდისა, რომელიც ხელს უწყობს ავადმყოფის რეაბილიტაციას, რეადაპტაციას.

უნდა გვახსოვდეს, რომ შრომა აკეთილშობილებს და ამშვენებს ავადმყოფებს. გამოჰყავს ისინი ავადმყოფური აზრებიდან, აძალღებს, ყოველმხრივ ამდიდრებს და აქტიურად ეხმარება პიროვნების შესაძლებლობათა კომპენსატორულ გამოვლინებებს.

პერსონოლოგიურ ანალიზს აქვს წამყვანი მნიშვნელობა არა მარტო ფსიქოზებისა და ფსიქონევროზების დიაგნოსტიკის საქმეში, არამედ მეცნიერულად დასაბუთებული ფსიქოთერაპიისა და აგრეთვე ფსიქოპიკიენისა და ფსიქოპროფილაქტიკის საკითხებშიც.

როგორც ცნობილია, პეროიკისაყენ მისწრაფება შეიძლება მხოლოდ პიროვნების საშუალებით, მისტიკური კი აბუნდოვნებს ფსიქიკური აპარატის ზედა სართულებს და ამით უკარგავს ადამიანს არსებული რეალობის შეგნებული შეფასებისა და კრიტიკულად მოფიქრებული აქტიური წინააღმდეგობის უნარს.

ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ ისტორიულად სამამულო ფსიქიატრია ყოველთვის ითვალისწინებდა პიროვნების წამყვან როლს ნორმასა და პათოლოგიაში.

საერთოდ აღიარებულია სუგესტიის მნიშვნელობა ავადმყოფზე პიანოზური ზემოქმედების დროს. ამგვარი თერაპიული ტაქტიკი-

სათვის აუცილებელია, როგორც ყოველთვის, კლინიკურ შემთხვევათა სათანადო შერჩევა.

მაგრამ როდესაც საქმე ეხება ე. წ. ტრავმული განცდის, გახსნის ან გაზიარების თერაპიას, აუცილებელია რაც შეიძლება აქტიურად აეწიოთ და გავაძლიეროთ ავადმყოფის პიროვნული მოდუსი და მისი წარმოდგენა შრომასა, მოვალეობასა და მორალზე.

რაციონალური მეთოდი მიმართული უნდა იყოს სწორედ ამ გზით. ზოლო ფსიქოთერაპიული მიდგომა მიიღებს პიროვნული ფსიქოთერაპიის, ე. ი. პერსონოფსიქოთერაპიის ან ეგოფსიქოთერაპიის ხაზიათს.

პერსონოლოგია და განუთვის ფსიქოლოგიის ზოგიერთი საკითხი

ფსიქიკური აპარატის სტრუქტურული წანამდღვრები ისტორიულად წარმოადგენს თავის ტვინის (მისი ქერქულ-ქერქვეშა წარმონაქმნების) ხანგრძლივი, პრე- და პოსტნატალური პერიოდის განვითარების შედეგს. ადამიანის თავის ტვინის ნახევარსფეროების ქერქის ონტოგენეზის შესწავლისას განცვიფრებული დავრჩით, როდესაც დავრწმუნდით, რომ ქერქული მასალა ჩაისახება ონტოგენეზის ადრეულ საფეხურზე. ამ გარემოებას მკიდრო კავშირი აქვს ფსიქიკური აპარატის ონტოგენეზურ განვითარებასთან.

ქერქს ქერქქვეშასთან ერთად, როგორც ფსიქიკურის მორფო-ფუნქციურ საფუძველს, ახასიათებს განვითარების რთული და გრძელი ისტორია.

ევოლუციის პროცესი ახორციელებს სპეციფიკური ადამიანური თვისების შთამომავლობით გადაცემას. საკითხი თვისებების შესახებ წარმოადგენს სტრუქტურასა და ფუნქციას შორის კავშირის განვითარების პრობლემას.

თანამედროვე გამოჩენილი მეცნიერი ნილს ბორი ადამიანური თვისებების ენდო-ეგზოგენური არსის ბრწყინვალე ფორმულირებას იძლევა: „ახლად დაბადებული ბავშვის ადამიანთა რიგში დაყენება ძნელიც კი არის, სწორედ იმიტომ, რომ მას არ ძალუძს ცნებებით სარგებლობა; ხოლო იმდენად, რამდენადაც ის მაინც ადამიანთა გვარს მიეკუთვნება, მიუხედავად იმისა, რომ ის ბევრად უფრო უსუსურია, ვიდრე სხვა ახალშობილი ცხოველები, მას გააჩნია ორგანული შესაძლებლობა სწავლების გზით შეიძინოს კულტურა, რომელიც მას აძლევს საშუალებას დაიკავოს ადგილი ადამიანთა ამა თუ იმ საზოგადოებაში.

პათოპერსონოლოგიის საკითხები ორი გარემოების გამო გვალეღვებს. პირველი გარემოება: ეს პრობლემა არასოდეს არ ყოფილა შემოქმედებითი ძიებისათვის იმდენად რთული, როგორც ღღეს,

საბუნებისმეტყველო დარგების ზღაპრული მიღწევებისა და ამავე დროს ლაბორატორიული და საინჟინრო ტექნიკის ბრწყინვალე წარმატებების ხანაში. გარემოება მეორე: თუ დარვინის აღმოჩენების შემდეგ საჭირო გახდა საუკუნის გავლა, რომ გაგვეცნობიერებინა აუცილებლობა ადამიანისა და ცხოველის ტვინს შორის არა მარტო მსგავსების, არამედ განსხვავების შესწავლის მხრივ. ახლა კი ჩვენს დროში, ე. ი. კიბერნეტიკის ხანაში საკმარისია ამ მეცნიერების 10 წლის არსებობა, რომ უკვე აუცილებელი ხდება შესწავლა არა მარტო მსგავსებისა და ანალოგიებისა, არამედ, ყველაზე ადრე, განსხვავებისა ადამიანის ტვინისა (ბუნებრივი) ელექტრული „ტვინისაგან“ (ხელოვნური).

როგორც ცნობილია, ტვინის მუშაობაში არსებითი როლი ენიჭება ავტომატურ ფუნქციებს; თუმცა ადამიანის მიმართ ფსიქონერვული გამოვლინებების ევოლუციურ განვითარებას აქვს წამყვანი მნიშვნელობა.

გამოჩენილი ნევროლოგის ვულდრიჯის დებულება, რომ თითქოს „ბუნებამ უკანასკნელი მილიონი წლების მანძილზე შეძლო მიეცა — homo sapiens-ისათვის განსაკუთრებული პრივილეგია — მისი ნერვული ქსოვილების მცირე ნაწილი განესაზღვრა ისეთი რთული საქმიანობისათვის, როგორიცაა ინტელექტუალური მოქმედება“, უდავოდ საჭიროებს კორექციას ევოლუციური ფსიქოლოგიის პოზიციებიდან.

მტკიცედ უნდა გვახსოვდეს, რომ ადამიანის სიბრძნე მის გადაწყვეტილებებში. მოქმედებებში, ქცევებში — წარიმართება პიროვნული მოდუსით (წარმოდგენებით შრომაზე, მოვალეობაზე. მორალზე. შინაგანი სინდისით და სიყვარულით) და არა ინტელექტის სიმდიდრით.

ვულდრიჯი წერს: მკვდარი ცხოველისადმი „სიცოცხლის დაბრუნების“ შესაძლებლობამ მოიცვა ხალხის წარმოდგენა და შთაბოძალა ის ფანტაზიებით, რომლებიც მეცნიერული დონის უკმარისობით არის გაპირობებული — მოვლენით, რომელიც საკმაოდ ჩვეულებრივია XX საუკუნეშიც.

გულუბრყვილო მატერიალისტურმა ფანტაზიამ მოიცვა არა მარტო წარსული საუკუნის ბიოლოგები, მედიკები, ფსიქოლოგები და ფილოსოფოსები, არამედ ჩვენი საუკუნის მკვლევარებიც. მხედველობაში არ არის მიღებული ის გარემოება, რომ ფსიქიკური დონეები შეადგენს ევოლუციური განვითარების ისტორიის შედეგს. უმთავრესად არასწორი ევოლუციურ-დინამიკური ანალიზის გარეშე მიიღება ცალკეული დებულებები ე. წ. ფიზიოლოგიის, ბიოქი-

მიის, კიბერნეტიკისა და ინსტრუმენტული ფსიქოლოგიის დარგებიდან, ასევე ნორმასა და პათოლოგიაში ფსიქიკური აპარატის ცალკეული გამოვლინებების ექსპერიმენტული მოდელირების დარგებიდან.

საყოველთაოდ ცნობილია პიროვნული ინტერესის როლი პროფესიის, კერძოდ, საინჟინრო ფსიქოლოგიის ამოცანის გადაწყვეტისას. კიდევ მეტი, ყოველი დეტალი კოსმიური ფსიქოლოგიიდან. ამ ახლად შექმნილი კვლევითი მიმართულებიდან, აუცილებლად მოითხოვს პერსონოლოგიურ ანალიზს. არსად ისე ნათლად არ შევხვდებით პიროვნებისეული გამოვლინებების თავისებურებებს. როგორც კოსმონავტიკაში; მოვალეობა, პატრიოტიზმი. დიდსულოვნება-უშიშრობა, რწმენა წარმატების, გამარჯვებისა და ა. შ.

პერსონოლოგიური მიმართულება ვალდებულია გაიზიაროს ნევროლოგიის, ფსიქოლოგიისა და ფსიქონევროლოგიის ევოლუციურ-დინამიკური პოზიციები. ის ხელს უწყობს სხეულისა და სულის, ტვინისა და ფსიქიკის, ფიზიოლოგიურისა და ფსიქიკურის, ობიექტურისა და სუბიექტურის ურთიერთკავშირის საკითხების სწორ ანალიზს.

ფილო-ონტოგენეზური საფეხურების შედარების დროს დასაშვებია მხოლოდ დინამიკური პარალელი ძუძუმწოვართა დომესტიკაციასა და ადამიანის ფილო-ონტოგენეზურ განვითარებას შორის.

თუკი მკვლევარს, რომელიც დაინტერესებულია ქცევის ბუნებრივი ფორმებით, ესაჭიროება ცოცხალი ცხოველი და არა ცხოველი ლაბირინთში. მით უმეტეს პერსონოლოგს სჭირდება ადამიანი ცოცხალ შემოქმედებით ცხოვრებაში.

ცხოველთათვის დამახასიათებელი თანშობილი მექანიზმები ადამიანში ითრგუნება სწავლების მაღალი ხარისხით.

ლენინგრადში ვ. მ. ბენტერევის სახელობის ინსტიტუტში მუშაობის დროს აკადემიკოს ე. ნ. პავლოვსკისგან გამიგონია, რომ ფილოგენეზის განვითარების ყოველ საფეხურზე ადგილი აქვს მის სრულყოფას. ასე მაგალითად, თავისი წრისა და ფილოგენეზურ განვითარების დონისათვის მინოგაც კი მეტად ჭკვიანია.

ბიოლოგიური სრულყოფის პრობლემა დარვინის გარემოსადმი შეგუების ასპექტში ზოგადი სასიცოცხლო კანონის ხასიათს ღებულობს. ამასთანავე ყოველი ბიოლოგიური საფეხური თავისებურად სრულყოფილია, სხვაგვარად ფილონტოგენეზურად დაბალ საფეხურზე მდგომ ცხოველთა სამყარო გადაგვარდებოდა. ბავშვთა ფსიქოლოგიაში და პათოფსიქოლოგიაში არსებული შეხედულებანი თანშობილ ჩანასახებზე და შიამომაულობით პრეფორმაციებზე, მაგალი-

თად პიროვნების მოთხოვნილებაზე საკუთარი თავის შემეცნების დროს. უნდა გაანალიზდეს განვითარების ისტორიის ასპექტში. თან-შობილი თვისებები წარმოადგენს მხოლოდ გარემო სამყაროს დინამიკური, ე. ი. ეგზოგენურად მოქმედი ფაქტორების ასახვას. ევოლუციური ასპექტისთვის არ არსებობს სხვა გზა: უკიდურესად ენდოგენურიც შედეგაა ეგზოგენურის ხანგრძლივი ისტორიისა.

ჩველი ბავშვის გაღიშება (პირველი თვიდანვე) არის არა ქერქ-ქვეშა ემოციების შიშველი გამოვლინება, არამედ მისი დედისადმი დამოკიდებულების გამოხატვა: ემოციური მარცვლები ისახება თვითცნობიერებისა და ცნობიერების, როგორც უმაღლესი პიროვნული სიყვარულის მარცვალი, მორალისა და კეთილგონიერების საფუძველი. ეს სიყვარული აღამაღლებს დედას, შეადგენს რა მისი სიცოცხლის მიზანსა და ბედნიერებას.

ცნობიერების მიმართ მემკვიდრეობის პრინციპი ვერ მართლდება: ევოლუციის პროცესში ადგილი აქვს ნახტომებს და წარმოიწვება ახალი თვისება.

სადაც არის პიროვნება, იქ ცნობიერებაც არსებობს, ე. ი. ორიენტაციის ადამიანური საფეხური, და პირიქით, სადაც არის ცნობიერება, იქ არის პიროვნებაც, ამიტომ ცხოველს არ გააჩნია არც პიროვნება და არც ცნობიერება, ე. ი. არ არის პიროვნებისეული ცნობიერება.

ღრმად დინამიკურია ს. ს. კორსაკოვის მოსაზრება, რომელიც ჩვენს „მე-ს“, ე. ი. პიროვნებას ფსიქიკური აპარატის განვითარების იერარქიულ მწვერვალად თვლის.

პიროვნების პრობლემა შეიძლება გაანალიზდეს შემდეგ შემოქმედებით მიმართულებებში ან კვლევით ასპექტებში. კერძოდ: ბიოლოგიური გაგების (ზოგადბიოლოგიური და ნეიროდინამიკური წანამძღვრები), ფსიქოლოგიური, ფილოსოფიური, სოციალური ან საზოგადოებრივ-ფსიქოლოგიური, გენეტიკური, მხატვრულ-ლიტერატურული. აქვე კლანიკური ან კლინიკურ-ფსიქოპათოლოგიური გაგების ასპექტში.

პერსონოლოგიური (ევოლუციურ-ფსიქოპათოლოგიური) ანალიზის დროს კლანიცისტმა ფსიქო-ნევროლოგმა უნდა გამოიყენოს ანამნეზის, ფენომენოლოგიური, კლინიკურ-ფსიქოლოგიური ექსპერიმენტის, ისევე როგორც ფსიქოფარმაკოლოგიური თერაპიისა და აქტიური ბიოლოგიური მეთოდების მონაცემები.

შემდგომ, ზემოთ აღნიშნულ ასპექტში განზრახული მაქვს შეეჩერდე განწყობის ფსიქოლოგიის ზოგერთ საკითხზე.

დ. ნ. უზნაძის მოწაფეები და მათ შორის ცნობილი ქართველი პათოფსიქოლოგი ი. თ. ბეალავა აღნიშნავენ, რომ განწყობის ცნება შეიძლება პირვნების, მისი ფსიქიკის სტრუქტურული თავისებურების დასახასიათებლად იქნეს გამოყენებული.

განწყობის ცნების შინაარსის მნიშვნელობისა და დანიშნულების განსაზღვრისათვის განზრახული გვაქვს ვისარგებლოთ ავტორის ფორმულირებით.

დ. ნ. უზნაძის შეხედულებათა თანახმად განწყობის ფსიქოლოგიური ცნება წარმოადგენს „სუბიექტზე სიტუაციის ზემოქმედების საპასუხო პირველად რეაქციას, რომელშიც მას უხდება ამოცანის დასმა და გადაწყვეტა და შემდეგ „ცნობიერი ფსიქიკური პროცესების აღმოცენებას წინ უსწრებს მდგომარეობა, რომელიც არ შეიძლება ჩაითვალოს ფსიქიკურ და ასევე ფიზიოლოგიურ მდგომარეობად“.

აღნიშნულ მდგომარეობას ავტორი განწყობას უწოდებს, ე. ი. მზადყოფნას გარკვეული აქტივობისადმი. ამავე დროს ი. თ. ბეალავა ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ „ორგანიზმის მზადყოფნა არის წარმართვა მისი ფიზიკური და ფსიქიკური პროცესებისა“.

ეს აქტიურობა განსაზღვრულია, მას აქვს პირველადი მნიშვნელობა და წამყვანი როლი ინდივიდის ყოველგვარ შემგუებლობით მოქმედებაში. ადაპტაციის პროცესში განწყობა განსაზღვრავს რეაქტიული გამოვლინებების კონკრეტულ მიმართულებას.

განწყობის ფენომენის ფსიქოდინამიკური თვისებებიდან საჭიროდ მიგვაჩნია ხაზი გავესვათ მის არაცნობიერებას და ირადიაციას. დ. ნ. უზნაძე და მისი სკოლის წარმომადგენლები განწყობას მიაწერენ არაცნობიერების მოდუსს, რომლითაც ინდივიდის აღქმისა და რეაქციის სამყარო წარიმართება. ორთოდოქსალური დებულებით განწყობა ცნობიერების ფაქტს არ წარმოადგენს, ვინაიდან ჰიპნოზში ექსპერიმენტულად გამომუშავებული მოვლენა ინარჩუნებს მის აქტიურ გამოვლინებას პოსტჰიპნოზურ ცდებშიც.

არსებობს მეორე მომენტიც, რომელიც მიუთითებს განწყობის არაცნობიერებაზე: მხედველობაში გვაქვს განწყობის შემუშავების შესაძლებლობა ფილოგენეზურ ჯგუფში, რომელსაც ცნობიერების ფუნქცია არ გააჩნია.

როგორც ვხედავთ, განწყობის ფსიქოლოგიის გაგებით, არაცნობიერი და ცნობიერი ფსიქოდინამიურ ურთიერთობაში იმყოფებიან. სადაც მეორე პირველით წარიმართება.

რაც შეეხება განწყობის ირადიაციას, როგორც მის ერთ-ერთ ძი-

რითად თვისებას, დ. ნ. უზნაძის მიხედვით, ის შეადგენს ადამიანის ჰიროვნული ინტეგრაციული მოქმედების საფუძველს.

ეფიქრობთ, რომ განწყობის ფსიქოლოგიის პრინციპულ საკითხებიდან ფსიქიკის შესახებ მეცნიერებისათვის გადაწყვეტი მნიშვნელობის მქონეა ამ შემოქმედებითი სფეროს შემქმნელის დ. ნ. უზნაძის ფორმულირება. ამ ფორმულირებაში ხაზგასმულია ის გარემოება, რომ განწყობის ფენომენი გამოვლინების ყოველ სიტუაციაში და ყოველ დონეზე ექსპერიმენტულად გამოუმუშავებული ფაქტი „არ შეიძლება ჩაითვალოს არაფსიქიკურად“. აღნიშნული ადამიანის მიმართ სპეციფიკურად უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული. როგორც ცნობილია, ადამიანის მიმართ ყოველი ნეიროდინამიკური ეფექტი ფსიქიკურ ეფექტთან არის დაკავშირებული; ამიტომ განწყობის ფენომენში ადამიანთან (და არა ზოოფსიქოლოგიის დონეზე) ჩვენ უფრო მეტად ვხედავთ ფსიქიკურს, რა თქმა უნდა. ფიზიოლოგიურისაგან მოუწყვეტლად.

განწყობის ფენომენის შექმნის შემდეგ კრიტიკულ ცდაში ჩვენ გვაქვს საქმე ინდივიდის რეაგირებასთან ექსპერიმენტულ განწყობაზე. ტოლი ობიექტების მიწოდებისას სუბიექტმა უნდა გადაწყვიტოს ამოცანა, წინა პასუხი ცვლილების გარეშე ავტომატურად გაიმეოროს ან გაიმეოროს პასუხი საპირისპირო შეფასებით (კონტრასტული ილუზიის შემთხვევა) და ბოლოს გაასწოროს შეცდომა. გაიცნობიეროს აღქმის ილუზიურობა. ჩვენ ვეხებით სუბიექტის რეაგირების საკმაოდ რთულ პროცესს. როგორ წარმოვიდგინოთ ექსპერიმენტულად შექმნილ სიტუაციაზე სუბიექტის რეაგირების მექანიზმები? აქ დასაშვებია მხოლოდ ორი გზა: რეაგირება პირობით-რეფლექსური კავშირით (ასიმილაციური პასუხის შედეგი) ან უფრო რთული ფსიქოდინამიკური გზით რეაგირება, როდესაც დიდის მხარე პასიურად გამოიყურება, ხოლო მცირეს მხარე ავლენს რეაქციას, რომელიც პარადოქსალური ფაზისათვის არის დამახასიათებელი (კონტრასტული პასუხის შედეგი).

კონტრასტული განწყობა უფრო ანტროპოტიპული პასუხის ხასიათს ატარებს, რამდენადაც ადამიანებთან ნორმაში უფრო ხშირად მას ვხვდებით.

ევოლუციურად დაუშვებელია, თითქოს უჯრედი დაღლილია და იძლევა პარადოქსალურ რეაქციას. კონტრასტული პასუხი შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც პროცესების ანტინომიური რეაქციების პროტოტიპი. პავლოვის პოზიციების მიხედვით, როდესაც რეფლექსი „რა არის“ გაგებულია როგორც „ძიების რეფლექსის“ პროტოტიპი. კონტრასტული აღქმა შეიძლება საფუძველი იყოს პი-

როვნების ანტინომიური რეაქციისა. განწყობის ფსიქოლოგიის მონაცემების მიხედვით, ექსპერიმენტული განწყობა ოპტიკურ სფეროში ჰაპტურთან შედარებით უფრო ძნელად მუშავდება (იწვევა), ხოლო იხსნება უფრო სწრაფად და საპასუხო რეაქცია ძრავალმხრივ ლაბილურია. ეს გარემოება საინტერესოა ევოლუციურ-დინამიკურ ასპექტში. ოპტიკური მოდალობა ჰაპტურთან შედარებით ფილოგენეზურად უფრო ახალგაზრდაა, ახალია და უფრო ახლოს დგას ფსიქიკურის მაღალ ფსიქოდინამიკურ აპარატთან. ამასთანავე აწეული, დაწეული აგზნებადობა ანდა ოპტიკურ და ჰაპტურ სფეროში მისი არარსებობა მიუთითებს ორგანიზმის თავისებურ ფსიქოდინამიკურ რეაქტიულობაზე.

დინამიკურობა და სტატიკურობა (ე. ი. ინერტულობა) მიუთითებს ინდივიდის კრიტიკულ ექსპერიმენტში ჩართვის სისწრაფეზე, როდესაც საკონტროლო ცდამი ტოლი ბურთები და ფიგურები აღიქმება სწორად. განწყობის ამა თუ იმ სფეროში შემუშავების შემდეგ. კრიტიკული შეფასების აღსადგენად ექსპოზიციების აუცილებელი რიცხვი წარმოადგენს თავისებურ ლატენტურ პერიოდს, რომელიც აუცილებელია ავტომატური რეაქციის შესაცვლელად. ამით შთაბეჭდილება იქმნება პიროვნების რეაქტიულობის რიცხობრივ ან ქვანტიტატიურ მხარეზე ავტომატურ სიტუაციურ გარემოებაში ორიენტირების დროს, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, იქმნება წარმოდგენა რეაქტიულობის პერიოდზე, რომელიც საჭიროა ავტომატურის (არაცნობიერის) ჩასაქრობად (ან მოსახსნელად) კრიტიკულად გაცნობიერებულთ.

პლასტიკურობას და სიტლანქეს. როგორც ექსპერიმენტული განწყობის ძირითად მხარეებს, აქვთ აგრეთვე მნიშვნელობა ადამიანის რეაქტიული თვისებების შესასწავლად. იმდენად რამდენადაც ისინი იძლევიან წარმოდგენას ხელოვნურად შექმნილი სიტუაციის მოხსნის ხარისხობრივ თავისებურებაზე. ამ მხრივ პიროვნული კონტროლის ორი ტიპი შეიძლება იყოს: ა) ცნობიერი ამოწმებს (აქედანვე ახშობს) ავტომატურს თანდათანობით ფაზურად; ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს დინამიკურ და თანდათანობით გაცნობიერებულ კონტროლს; ე. ი. რეაქციას მაღალ პიროვნულ დონეზე. ბ) ავტომატური მოწმდება სწრაფად. იმპულსურად, დინამიკური ფაზის გარეშე, მოკლე გადართვის გზით; ეს უკანასკნელი ეფარდება პიროვნებისეულის გამოვლინების დაბალ დონეს. ამით განწყობის ფსიქოლოგია პიროვნულ-ფსიქოდინამიკური დონეების სუბორდინაციისა და რეგულაციის თავისებურებათა ანალიზის შესაძლებლობას ქმნის ევოლუციურ ასპექტში.

აღნიშნულის მიხედვით არაცნობიერს ან ქვეცნობიერს, როგორც პაროვნების ლატენტურ ფსიქოდინამიკურ მასალას არაფერი აქვს საერთო ფრეიდის არაცნობიერის სამყაროსთან, სადაც ინსტინქტის კატეგორიები აყვანილია ფსიქიკის უმაღლესი დონის რანგამდე.

კონსტანტობა (განწყობის ჩაქრობის ტიპი რჩება შემდეგ დღეებშიც) და ვარიაბილობა (განწყობის ჩაქრობის ტიპი იცვლება შემდეგ დღეებში) მეტყველებენ ფსიქოდინამიკური გამოვლინებების სიმყარეზე და რეგულაციაზე.

ცდის მნიშვნელობისა და როლის შესახებ ვგებულობთ მცდარი აღქმელობის შესწორების დროს. განწყობა ნორმაში გარკვეულად დინამიკურია, მოიცავს რა ცდისა და შეცდომის აღრიცხვის გზებს. ფილონტოგენეზური ქმნადობის პროცესში დინამიკური განწყობით გაპირობებულია შემგუებლობა გარემო სამყაროს ფაქტებთან; ზოლო სოციალურ-ფსიქოლოგიურ მიმართებაში განწყობა უნდა იყოს ისევე დინამიკური, როგორც „უგანწყობო“ განწყობის პრინციპი, როდესაც სინილისი, მორალი და მოვალეობა წარმართავს, ასწორებს და პერსპექტიულად განსაზღვრავს ადამიანის ყოველგვარ მოქმედებას.

განწყობის ირადიაციით ერთიანდება სხვადასხვა მოდალობები, რითაც ხორციელდება ფსიქიკური აპარატის მთლიანი ინტეგრაციული მოქმედება. სხვადასხვა ანალიზატორები, მუშაობენ რა სელექციურად, ამავე დროს ზეგავლენას ახდენენ ურთიერთზე. ამავე დროს ფილონტოგენეზურად უფრო ახალგაზრდა ანალიზატორები მოქმედებენ უფრო აქტიურად, დინამიკურად და მათ მოდალობაში შექმნილი ექსპერიმენტული განწყობა უფრო ადვილად ახდენს გენერალიზაციას. ამასთანავე გენერალიზაცია შეადგენს აბსტრაქციისა და განზოგადების ფსიქოდინამიკურ საფუძველს.

განწყობის ფსიქოლოგიისათვის ცნობილია აგრეთვე ინტერმოდალური დისოციაციის ფენომენი, როდესაც სხვადასხვა მოდალობებში მუშავდება სხვადასხვა ხასიათის განწყობები, ფიქსაციის ხანგრძლივობისა და ჩაქრობის ფაზათა მიხედვით.

ცხადია, ფსიქიკური აპარატის ყოველგვარი გამოვლინება. ყოველი ფსიქოდინამიკური პროცესი. მოითხოვს შესაბამის შორფო-ფიზიოლოგიურ წანამძღვრებს. მაგრამ, როგორც ეს ცნობილია. დ. ნ. უზნაძის განწყობის ფსიქოლოგიის ფენომენები არ შეიძლება შემოისაზღვროს მათი ფიზიოლოგიური ან ნეიროდინამიკური ონთოლოგიით. ისინი მოითხოვენ ფართო პერსონოლოგიურ ანალიზს და შემდგომ ფსიქოდინამიკურ გაშუქებას. ასეთი მიდგომა ამდიდრებს პერსონოლოგიას ახალი ფაქტებითა და წარმოდგენებით.

პალეონტოლოგიის საკითხებისათვის

როგორც ცნობილია, ერნსტ კრეჩმერის გამოკვლევებმა ისტერიის ბუნების შესახებ ჩვენი საუკუნის პირველ მესამედში დიდი შემოქმედებითი ინტერესი გამოიწვია მსოფლიოს ფსიქონერვოლოგთა შორის. ის მომხიბვლელია არა მარტო ბრწყინვალე სტილით და კლინიკური მასალის შეუდარებელი ანალიზით, არამედ პირველ რიგში პრობლემისადმი ახლებური მიდგომით. ავტორი მიზნად ისახავდა ისტერიული სინდრომების პალეობიოლოგიურ გაშუქებას და განიხილავდა მათ ატავისტური რეაქციის გამოვლინებად ფილოგენეზურად დაბალ საფეხურზე.

ე. კრეჩმერი ისტერიულ სტრუქტურას განიხილავდა როგორც ცრუ სიკვდილის რეფლექსების უძველესი მექანიზმების გაღვიძებას, ისტერიულ მოტორულ აგზნებას კი — როგორც მოძრაობის ქარიშხლის უძველესი მექანიზმების ამოქმედებას. აღნიშნული დებულებები დარჩება მეცნიერების ისტორიაში როგორც ისტერიის კლინიკური გაგების გულუბრყვილო მექანიცისტური ბიოლოგიზაცია ამავე დროს დაავადების პალეობიოლოგიურ და პალეოფსიქოპათოლოგიურ ანალიზს ენიჭება დიდი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა, მას გარკვეული ხვედრითი წონა აქვს აგრეთვე ინდივიდუალის მემკვიდრეობითი თვისებების გადაცემის საკითხში.

პალეონტოლოგია მდიდარია მატერიალური კულტურის ძეგლებით, რასაც ადგილი არა აქვს პალეოფსიქოპათოლოგიაში, რომელიც შემოიფარგლება სინდრომებისა და სიმპტომების დეტალების ანალიზით ისტორიულ ასპექტში.

გამოჩენილი ფსიქოპათოლოგი იუნგი წერს განცდათა არქაული ფორმების შესახებ. ჩვენი აზრით პალეო-და არქეოფსიქოპათოლოგია უნდა სწავლობდეს არა განცდათა ფორმას, არამედ უნდა აზუსტებდეს და ხსნიდეს ფსიქოდინამიკურ საფუძვლებს, რომლებიც უააკავშირებდნენ შორსდროინდელ და ახლანდელ ცალკეულ ავადმყოფურ გამოვლინებებს.

შემოქმედებითი ძიება ამ მიმართულებით გამართლებულია თანამედროვე მედიცინისა და ბიოლოგიის ძირითადი მიმართულებით. რომლებიც უნდა ხელმძღვანელობდნენ ევოლუციური პრინციპებით. სრულიად ვეთანხმებით ბ. ფ. პორშნევის აზრს, რომელიც წერს: „მსგავსად დედამიწის გეოლოგიისა, ჩვენს ცნობიერებაში ზედა შრე ეფინება ქვედას. მაგრამ დედამიწის გეოლოგიისაგან განსხვავებით, აქ ზედა შრე ახდენს ქვედა შრის არა მარტო დაწოლას და დეფორმაციას, არამედ განსკვალავს თავისი ზემოქმედებით და ზაინც ადამიანის ცნობიერების პალეონტოლოგიური გათხრები, ე. ი. გენეტიკური ლოგიკის სფერო მეტისმეტად პერსპექტიული მეცნიერული უბანია“.

კრეჩმერის სწავლების მსგავსად, როდესაც ფსიქიკური წყობის თავისებურებები უფარდდება სხეულის ფიზიკურ აღნაგობას, ნოქტამბულიზმის დაკავშირება შორეულთა ღამის ცხოვრების თავისებურებებთან, ან ისტერიის სინდრომოლოგიის დაკავშირება უძველესი ინდივიდების რეაქციებთან წარმოადგენს აგრეთვე ფსიქიკურის ბიოლოგიზაციას და გულუბრიყვილო გაუმართლებელ პარალელიზმს.

დიდი ხანია დაგმობილია პოზიცია, რომლის თანახმადაც ატავისტური გამოვლინება ითვლებოდა ქალას და მასთან ერთად თავის ტვინის განვითარების ღრმა პათოლოგიად (მიკროცეფალია). თეორიული და კლინიკური ფსიქიატრია უსათუოდ დაინტერესებულია მიკროცეფალიის პრობლემით, მხოლოდ როგორც ონტოგენეზური, უფრო ზუსტად ემბრიოგენეზური განვითარების ანომალიით.

არ შეიძლება მიღებულ იქნეს რ. ბილცის კონცეფცია პალეოფსიქოლოგიის შესახებ. ავტორი ახდენს სოციალურ-ფსიქოლოგიური კატეგორიების ბიოლოგიზაციას, რასაც უდებს საფუძვლად ადაზიანთა ურთიერთობას.

პალეოფსიქოლოგიისა და პალეოფსიქოპათოლოგიის საკითხების კვლევის დროს საჭიროა დაზუსტდეს, თუ როგორი იყო შორეულ წარსულში. კაცობრიობის ცოდნის ჩამოყალიბების დასაწყისში, წარმოდგენები ფსიქოსომატურ და ფსიქობიოლოგიურ კავშირებზე. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა ერთი ფსიქოლოგიური დეტალი ძველი ეგვიპტის მედიცინიდან. აღნიშნული ფსიქოლოგიური დეტალი ფიქსირებული ყოფილა პაპირუსებზე და ამგვარად იგი წერილობით მასალას წარმოადგენს. ზაზგასმულია, რომ სინანულსა და მონანიების განცდები (ეს უკანასკნელი პირველის შედეგია) წარმოადგენს ყველაზე მძიმე ცოდვას, ვინაიდან ისინი ზიანს აყენებენ ადამიანის გულს.

პალეოფსიქოლოგიის თვალსაზრისით საინტერესოდ უნდა ჩაითვალოს ენდოგენური დეპრესიის სინდრომის, ანუ ციკლოფრენული მელანქოლიის ბუნების ევოლუციური ანალიზი. სულით დაადებათა კლინიკაში განსაკუთრებით დიდია აფექტური პათოლოგიის როლი, ხოლო მოგვიანებულ ასაკში სისხლძარღვოვანი ფაქტორის აქცენტუაციით აფექტური ფსიქოზები ქარბობს ყველა სხვა ფორმას. წარმოადგენს რა გერონტოლოგიური ფსიქიატრიის ძირითად მასალას. ასთენიურ განცდებს ენიჭება წამყვანი პათოგენეზური მნიშვნელობა მწვავე და პროლონგირებული რეაქტიული მდგომარეობების შემთხვევებში.

დეპრესიული, ანუ მელანქოლიური სინდრომი გვხვდება სრულიად სხვადასხვა ნოზოლოგიის დროს. ჩვენი მიზანია შევჩერდეთ რეაქტიული და ენდოგენური ბუნების დეპრესიებზე.

ჩვენ მიერ ნაჩვენებია, რომ პიროვნულ რეგისტრებთან მიახლოებისას შიში წარმოდგება, როგორც დეპრესია. ამასთან, ტკივილის, შიშისა და დეპრესიის ფენომენებს გააჩნიათ ერთიანი ევოლუციურ-გენეზური საწყისი: ფსიქიკური აპარატის სხვადასხვა დონეზე ასთენიური განცდა იღებს სხვადასხვა ფენომენოლოგიურ გაფორმებას.

შიშსაც და ტკივილსაც თან ახლავს ვეგეტატიური კომპონენტი. პირველ ყოვლისა, გახშირებული გულისძგერის სახით. განცდათა აღნიშნული ორი ფორმა წარმოადგენს უძველეს ინსტინქტურ რეაქციას. რომელთანაც მემკვიდრეობით არის დაკავშირებული გულის რითმის აჩქარება, შიში მოწმობს ინდივიდუალის შემზარავ და განსაკუთრებულ მდგომარეობას და ეტიოლოგიურად უფრო ხშირად დაკავშირებულია რეაქტიულ-ფსიქოგენურ ფაქტორებთან; ხშირად კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება ადამიანის ფიზიკური ან ფსიქიკური არსებობა. ან ორივე ერთად.

პიროვნების დონეზე ეგზოგენურად გამოწვეული შიში იღებს რეაქტიული დეპრესიის ხასიათს, რომელსაც თან ახლავს მემკვიდრეობით ფიქსირებული მოვლენები გულის მხრივ, როგორც კომპონენტი.

როგორც ცნობილია, ცნება სიცოცხლის შესახებ დაკავშირებულია გულის მოქმედებასთან, ხოლო სიკვდილის ცნება — მისი მოქმედების შეწყვეტასთან. ამიტომაც, რომ ადამიანი ისტორიულად გულს უკავშირებს თავის ფიზიკურ არსებობას და მუდმივად აღევნებს თვალყურს მის რიტმს, როგორც თავისი კეთილდღეობის გარკვეულ მოდუსს. ამით რეაქტიული დეპრესია და გულის კომპონენტი წარმოადგენს ერთიან ფსიქოსომატურ გამოვლინებას. რომელიც მემკვიდრეობით მტკიცდება, როგორც პათოლოგიური რეაქციის ფორმა.

ისტორიული განვითარების პროცესში მემკვიდრეობით განმტკიცებული ფორმა თანდათანობით კარგავს მისი განმეორებისათვის აუცილებელ გარეშე ფაქტორებს და იღებს ენდოგენურად მიმდინარე ავადმყოფური გამწვავების ხასიათს ენდოგენური, ანუ ვიტალური დეპრესიის ფორმით, როგორც პერიოდული ფსიქოზის — ციკლოფრენიის ფაზა.

უძველესი რეაქტიული დეპრესია შემდგომში იღებს ენდოგენურ ხასიათს და იგი ვიტალურია, რამდენადაც დაკავშირებულია სიცოცხლესთან (ე. ი. ვიტალურად) მნიშვნელოვანი შეგრძნებებით გულის მხრივ. ამით ენდოგენური, ანუ ვიტალური დეპრესია გენეზურად უკავშირდება რეაქტიული დაავადების პალეოფსიქოლოგიურ ფესვებს.

ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ ეტიოგენეზის ტრანსფორმაციასთან ერთად ადგილი აქვს აგრეთვე შეგრძნებათა ტრანსფორმაციას, გულის მხრივ. ეს უკანასკნელი ვლინდება გულზე მძიმე ლოდის დაწოლის შეგრძნების სახით, რაც ფსიქიატრიის კლინიკაში ცნობილია როგორც გულის წუხილი. უფრო მეტიც, იგი არაიშვიათად ვკვდება აგრეთვე რეაქტიული დეპრესიის დროსაც. ამით დინამიურად უახლოვდება ერთმანეთს დეპრესიულ გამოვლინებათა ორი სხვადასხვა სახე.

ავადმყოფობა როგორც შეგუებისა და ბრძოლის პროცესი განისაზღვრება ურთიერთობით პათოგენურსა და ინდივიდუალურ რეაქტიულს შორის; ამასთან, აღნიშნულ ურთიერთობას როგორც არსებობისათვის ბრძოლის გამოვლინებას თავისი საწყისი შორეულ წარსულში აქვს.

ი. დავიდოვსკის თანახმად, „ავადმყოფობა არის ბუნებრივი მოვლენა ცოცხალ სამყაროში, რომელიც ასახავს სახეობათა და ცალკეულ პიროვნებათა გარემოსთან შეგუების ობიექტურ სიძნელეებს არსებობისათვის ბრძოლაში.“ და შემდეგ: „იმისათვის, რომ უვნებელვყოთ ესა თუ ის დაავადება, საჭიროა ვიცოდეთ მათი განვითარების კანონზომიერებანი. ეს კანონზომიერებანი მოცემულია არა მარტო ინდივიდუალური ცხოვრების სიღრმეში, არამედ საუკუნეთა სიღრმეშიც. ადამიანის განვითარების ისტორიაში“.

ფსიქოპათოლოგიურ გამოვლინებათა მემკვიდრეობით გადაცემის შესწავლისას, განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს სულით დაავადების ეტიო-პათოგენეზური ტრანსფორმაციის პრობლემა. მანგრძლივი ისტორიული პროცესის მანძილზე ფსიქოგენურ-რეაქტიული ღებულობს ენდოგენურ ხასიათს.

ფსიქოპათოლოგიაში ხშირად ვხვდებით შიშის ფენომენს, რო-

მელიც ფსიქიკური აპარატის სხვადასხვა დონეზე შეიძლება გახდეს სხვადასხვა სინდრომების ფსიქოდინამიკური წანამძღვარი.

შიშისა და დეპრესიის ემოციები ეკუთვნის განცდათა უძველეს ფორმებს, რომლებიც შორეული წარსულიდან თან სდევნა ადამიანის ისტორიას მისი ბიოლოგიური და საზოგადოებრივ-მორალური არსებობისათვის მუდმივ ბრძოლაში. ისეთი პიროვნული კატეგორიების ზეგავლენის შედეგად, როგორცაა წარმოდგენა შრომაზე-მოვალეობაზე, მორალზე, ჩლუნგდება შიშის ემოცია და მისი ფსიქოლოგიური დერივატი; ადამიანი თავის სოციალურ-შრომით მოღვაწეობაში პოვებს როგორც სიამოვნებას, ისე თავის მოწოდებას და მომავლისადმი რწმენას.

ფსიქოტრავმატა სემანტიკის როლის შესახებ რეაქტიულ მდგომარეობათა ეტიოპათოგენეზი

როგორც ცნობილია, ფსიქოგენია ძირითადად პათოგენეზურ ან პათოპლასტიკურ როლს ასრულებს, ხოლო რეაქტიული მდგომარეობანი კლინიკური ფსიქიატრიის არსებითი ნაწილია.

თავის ეტიოპათოგენეზსა და მიმდინარეობაში ფსიქონევროლოგიური და ფსიქოზური აბერაციები პიროვნების თავისებურებითაა განპირობებული და შეესაბამება ფსიქოტრავმატა სემანტიკის (ე. ი. შინაარსის) ეპიდემიოლოგიურ აქტივობას.

ბრძოლა ინდივიდუალსა და დამაზიანებელ გარემოცვას შორის ერთნაირად მძიმე, რთული და მრავალმხრივია როგორც ორგანიული, ისე ფუნქციურ-დინამიკური განცდების დროს. აქ ერგაზოოლოგიის ადოლფ მაიერისებური გაგება ბრძოლის მხოლოდ ერთ ენერგეტიკულ მხარეს ასახავს.

ბრძოლა პიროვნებასა და მის გარემომცველ პათოდინამიკურ რგოლს შორის დახლართულია, მრავალმხრივ ინდივიდუალურია: საესეა მოულოდნელი გადასვლებით და დაბოლოებებით. ამისათვის ფსიქოგენური ბუნების დაავადება შეიძლება განვიხილოთ, როგორც კლინიკური ფსიქიატრიის დამოუკიდებელი შემოქმედებითი თავი ფსიქორეაქტოლოგიის სახელწოდებით.

ფსიქოტრავმული ფაქტორები სხვადასხვაგვარად მოქმედებენ და სხვადასხვა ფსიქოდინამიკურ დონეზე განსხვავებულ გამოსახულებებს ღებულობენ. შოკ-ტრავმები ისევე, როგორც პროლონგირებული ტრავმები, ჩვეულებრივ ეხება და იწვევს აშლილობას ემოციოგენიის სახით; და პირიქით, სიტუაციური ტრავმის ხასიათის ფსიქოტრავმული ფაქტორები, უპირველეს ყოვლისა, ინდივიდუალის პიროვნულ დონეზე მოქმედებს და იწვევს ფსიქოგენურ აშლილობას პიროვნული მოღუსის განსაზღვრული ცვალებადობით. ეს ფსიქოგენურ-რეაქტიული მდგომარეობანი ჩვენ მიერ აღინიშნება როგორც სიტუაციოგენია ან პერსონოგენია. უკანასკნელი აშლილობე-

ბი სიტუაციოგენურია ეტიოპათოლოგიური თავისებურებებით და პერსონოგენური — დაავადების შემდგომი კლინიკურ-ფსიქო-პათოლოგიური დადგენის მიხედვით.

პერსონოგენიასა და ემოციოგენიას შორის მტკიცე დემარკაციული ხაზი არ არსებობს. მსგავს გამიჯვნას მხოლოდ ფორმალურ-კლინიკური ხასიათი აქვს; არსებითად, ყოველგვარი რეაქცია პიროვნულ დონესთანაა დაკავშირებული და პირიქით. ყოველი პიროვნული რეაქცია არ არის თავისუფალი გარკვეული ემოციური ელფერისაგან.

არ შეიძლება დავეთანხმოთ გამოჩენილ ფსიქოლოგ რიბოს იმაში, თითქოს მომავლის ადამიანი უემოციოდ დარჩება, მტკიცედ უნდა გვახსოვდეს, რომ ყველგან და ყოველთვის გრძნობით-ეოციური გამოვლინებანი მარად ადამიანის თანმხლებია. ადამიანის შემდგომი ჩამოყალიბება სრულიად არ ნიშნავს ემოციური სფეროს ლიკვიდაციას. ადამიანის სრულყოფის ფსიქოლოგიური პროცესი მხოლოდ ემოციური ფუნქციის მიახლოებას გულისხმობს პიროვნების რეგისტრებთან, ეს უკანასკნელი კი ინტელექტუალურ გამოვლინებებთანაა შერწყმული.

ჩვენ მიერ შესწავლილია 2 ათასზე მეტი ავადმყოფი: ამათგან კლინიკური მასალები ნევროზებზე და რეაქტიულ ფსიქოზებზე ეკუთვნის ო. ჭითავას, ინვოლუციურ ფსიქოზებზე — ბ. სვანს, პარანოიალურ რეაქციებზე ვ. ჯიმშელეიშვილს.

ფსიქოტრავმათა ეპიდემიოლოგიური აქტიურობის ანალიზის დროს ჩვენს მიზანს შეადგენდა ყურადღების მიქცევა მათი ერთდროული და პროტრაგირებული მოქმედების სიხშირისათვის, ისევე როგორც ფსიქოგენურ ფაქტორთა სხვადასხვა მიკროსოციოლოგიური სემანტიკის სიხშირისათვის.

ო. ჭითავას დაკვირვებათა თანახმად, ფსიქონევროზების დროს ფსიქოტრავმის ერთმომენტური (შოკური) მოქმედება გვხვდება შემთხვევათა 21,3% მაშინ, როდესაც პროლონგირებული ან პროტრაგირებული ფსიქოგენია 78,7% მოიცავს. როგორც ხედავთ, პროლონგირებული ტრავმა ფსიქონევროლოგიური ხასიათის აბერაციებს სამკერ უფრო ხშირად იწვევს. ეს უკანასკნელი კი იმაზე მიუთითებს, რომ ნევროზული ჩავარდნების დროს რემინისცენციის ე. ი. ცოხნის პერიოდი არსებით პათოგენეზურ როლს ასრულებს მაშინ, როდესაც ადგილი აქვს ფსიქოზისათვის საგანგებო გარემოს, დინამიკურ გადამუშავებას და პათოლოგიურ ანალიზს: მხედველობაში მაქვს ბრძოლა დადებით და უარყოფით მოტივებს შორის, ანტინომიები სიტუაციის შეფასებაში, რეაქციათა სხვადასხვაობა,

სინდისის ძლიერი ქენჯნის და მწარე სინანულის გრძნობა. მომავლის პრობლემა — როგორ მოვიქცეთ. რა ვაკეთოთ. საით წავიდეთ და სხვა.

რაც შეეხება ასაკს, უნდა აღვნიშნოთ. რომ ფსიქონევროზული აბერაციები ყველაზე უფრო ხშირად 21 — 30 წლების ასაკში გვხვდება. კერძოდ 21 — 25 წლამდე 24,9%; 25 — 30 წლამდე 21,6%; საერთო ჯამში 21 — 30 წლამდე 46,5%. ამრიგად, ყველაზე უფრო ძლიერი, მდიდარი და შემოქმედებითად აქტიური ასაკი ამავე დროს ადვილად მსხვერველობასა და სუსტსულოვნებას ამჟღავნებს ფსიქოტრავმული მოქმედების დროს.

ო. ჭითავას დაკვირვების თანახმად, ყველაზე ნაკლები პროცენტი უფრო ახალგაზრდა ასაკში გვხვდება (18 — 20 წლამდე 3,2%), ისევე როგორც მოგვიანებულ პრესენილურ ასაკში (50 წლის ზე-ვით — 3,2%).

რაც შეეხება ფსიქოგენიის სემანტიკას. აქ ასეთი სურათი გვაქვს: თავის საკუთარ კეთილდღეობასა (ფიზიკურ, მორალურ, მატერიალურ) და ახლობელთა კეთილდღეობაზე ზრუნვა 50,4 %-ს მოიცავს (შემთხვევათა ნახევარზე მეტი). მეორე ადგილი ოჯახურ და სამსახურებრივ უსიამოვნებას უჭირავს (შემთხვევათა 31,2%).

ფსიქონევროლოგიურ რეაქციათა კლინიკური ფორმების სიხშირე შემდეგს გვიჩვენებს: ნევრასთენიული ფორმა 49,5% შეადგენს, დანარჩენი შემთხვევები ფობიკურ, დეპრესიულ, პიპოქონდრიულ და ისტერიულ სინდრომებზე მოდის. როგორც ვხედავთ, კეთილდღეობაზე ზრუნვას (ყველაზე გახშირებული ფსიქოგენური ფაქტორი) უმეტეს შემთხვევაში ან ფსიქოსომატურ გადატვირთვამდე (ნევრასთენია), ანდა პიროვნების პრაიმიტულ კომონომურ რეაქციისდაგვარ ჩავარდნამდე (პიპოქონდრიული და ისტერიული სინდრომები) მივყევართ.

ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ ო. ჭითავას სტატისტიკური მასალების თანახმად ნევრასთენიული რეაქციის დროს ყოველთვის არა გვაქვს გასაგები კავშირი ფსიქოტრავმათა ემოციურ შინაარსსა და კლინიკურ გამოვლინებებს შორის.

ნევრასთენიული რეაქცია ფსიქოსომატური პათოლოგიის ერთ-ერთი ძირითადი კლინიკური ფორმაა და ეტყობა, ამ შემთხვევებში ხდება პიროვნების ავადმყოფური გადასვლა გუნება-განწყობაზე ფიზიკური კეთილდღეობის აქცენტუაციით; აქ ფსიქოტრავმასთან კავშირი იჩქმალება და ხშირად სრულიად იხსნება.

ო. ჭითავას დაკვირვებათა მიხედვით რეაქტიული ფსიქოზების დროს ინახება ფსიქონევროზებისათვის დამახასიათებელი კანონზო-

ნიერება. ამ მხრივ ყველაზე ადრე ყურადღებას იპყრობს ასაკი და ფსიქოტრავმის ხასიათი (ერთნაირად როგორც შოკური, ისე პროტრაგირებულ-პროლონგირებული). 21 — 30 წლების ასაკი შემთხვევათა 46,7%-ს მოიცავს: პროტრაგირებული ფსიქოტრავმები 70%-ს შეადგენს.

რაც შეეხება რეაქტიული ფსიქოზების კლინიკურ ფორმებს, ამ შემთხვევათა მეოთხედი (25,2%), ისტერიულ გამოვლინებათა სახით, ფსიქიკური აპარატის რეაქციის პრიმიტიულ, დაბალ ფორმაზე მოდის.

რეაქტიულ ფსიქოზთა ძირითადი კონტინგენტი უკავშირდება ფსიქიკურ აპარატს უმაღლესი დონის რეაქციის პიროვნული რეგისტრის ჩათვლით, როდესაც ხდება ფსიქოტრავმული ფაქტორების ინტელექტუალური გადამუშავება და გარკვეული პიროვნული შეფასება (დებრესიულ-პარანოიდული, პარანოიდულ-დებრესიული და წმინდა პარანოიალური სინდრომი).

რეაქტიული ფსიქოზების დროს გასაგები კავშირი კლინიკურ ფენომენოლოგიასთან 77,7%-ში შეინიშნება; შემთხვევათა 9,9%-ში ჯერ გამოჩნდება, ხოლო შემდგომში ქრება (ე. წ. გახანგრძლივებული ფსიქოგენური რეაქციები) და მხოლოდ შემთხვევათა 12,2%-ში არა გვაქვს მკაფიო გასაგები კავშირები. ფსიქოტრავმათა მიკროსოციოლოგიური ანალიზის დროს ყურადღებას იქცევს შემდეგი გარემოება: პირველ ადგილზეა ოჯახური უსიამოვნება — 21,2% (მეუღლესა და ოჯახის სხვა წევრებთან); მეორე ადგილზე — სამსახურებრივი უსიამოვნება — 12,3 (უფროსებთან, მომსახურე პერსონალთან); შემდეგ მოდის პირად კეთილდღეობასთან დაკავშირებული განცდები — 10,4%, განცდები ახალ სიტუაციასთან დაკავშირებით. რომელიც პიროვნებისაგან გარდაქმნას და პირობებთან შეგუებას მოითხოვს.

ფსიქოგენური ფაქტორები, როგორც ცნობილია, განსაზღვრულ როლს ასრულებს ინვოლუციური ფსიქოზების პათოგენეზში, უპირატესად ინვოლუციურ დებრესიაში.

ბ. სვანის მონაცემები გვიჩვენებს, რომ ფსიქიკური აპარატის სიმყიფე ფსიქოგენებისადმი უფრო მგრძნობიარე ხდება ინვოლუციურ-პრესენილურ ასაკში (ფსიქოგენები 56 — 60 წლებში ორჯერ უფრო ავთვისებიანი და ვირულენტურია) ინვოლუციურ ასაკთან შედარებით (40 — 45 წლები). ხოლო რაც შეეხება ფსიქოტრავმათა სემანტიკას, აქ ინვოლუციური დებრესიის შემთხვევათა ნახევარი ოჯახურ მიკროსოციოლოგიაზე მოდის (ოჯახური კონფლიქტები, რომელთა 50%-ს მეუღლის ღალატი შეადგენს).

ბ. სვანის თანახმად ინვოლუციური ფსიქოზების დროს (დებრესია), გასაგები კავშირები ფსიქოტრავმასა და კლინიკურ გამოვლინებებს შორის მხოლოდ შემთხვევების ერთ მეოთხედშია დაცული. რაც შეეხება დანარჩენ სამ მეოთხედს — პათოღინამიკური კავშირი არ ჩანს.

უკანასკნელი მდგომარეობა მიუთითებს იმაზე, რომ უმრავლეს შემთხვევაში ინვოლუციურ-პრესენილურ პათოლოგიაში ადგილი აქვს ავადმყოფურ შეგრძნებებს და ფსიქოფიზიკური ძალების დაქვეითებას; ფსიქოზი ფსიქომატური დაავადების გარკვეულ ხასიათს ღებულობს.

თეორიულად და პრაქტიკულად საინტერესოა რეაქტიული ფსიქოზების პათოგენური ანალიზი სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტიზის მასალებზე დაყრდნობით. ამ მიმართულებით ვ. ჯიმშელიშვილი შემდეგ კლინიკურ სინდრომებზე ამახვილებს ყურადღებას.

პარანოიალური რეაქციები და პარანოიალური განვითარება, პარანოიალური ხასიათის ღაზოიანობის ტიპის ბოდვა, მძაფრი პალუცინაციურ-პარანოიდული სინდრომი და ბოლოს, შიზოფრენიისდაგვარი რეაქციები. კლინიკური მასალების თავისებურება დამოკიდებულია ფსიქოტრავმების სემანტიკის სპეციფიკურობაზე: სამსახურებრივი კონფლიქტი, სიმართლის ძიება, ოჯახური უსიამოვნება და ა. შ.

ამდგვარი ფსიქოზების დროს ასაკობრივი მაჩვენებელი არა მარტო ინდივიდუუმის რეაქტიულობით განისაზღვრება, არამედ თვით კლინიკური მასალის ხასიათითაც. როგორც ცნობილია ასაკი 50 წელს ზემოთ სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტიზისათვის შედარებით იშვიათ მასალას შეადგენს.

ავადმყოფები ასე ნაწილდებიან: 21 -- 30 წლების ასაკი - 46%. 31 -- 40 წლამდე — 27%. 41-დან 50-მდე — 20%, ხოლო 50 წელს ზემოთ — მხოლოდ 6,6%.

ფსიქოტრავმულ ფაქტორთა სემანტიკა, სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტიზის მასალების მიხედვით, ძირითადად გახანგრძლივებულ-პროტრაგირებულ სიტუაციურ მდგომარეობას წარმოადგენს, ამისათვის რეაქტიული ფსიქოზების დროს, შემთხვევათა დიდ უმრავლესობაში, ფსიქოტრავმა პროლონგირებულ ხასიათს ატარებს, გადამუშავდება უმაღლეს ფსიქოღინამიკურ დონეზე და მთელი კლინიკური მიმდინარეობის დროს არ კარგავს კავშირს ავადმყოფობის ფენომენოლოგიასთან.

ამასთანავე, ვ. ჯიშელიშვილის მონაცემების მიხედვით, მხოლოდ შემთხვევათა 0.04 %-ში არ მოიძებნება გასაგები კავშირი.

სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტიზის მასალებით გასაგები კავშირი იხსნება სწორედ რეაქტიული ბუნების შიზოფრენიისდაგვარი სინდრომების დროს. აქ მართალია, ხდება ფსიქოტრავმული ფაქტორების შეფასება და ანალიზი ფსიქიკური აპარატის უმაღლეს რეგისტრებზე, მაგრამ მთავარი როლი ფსიქიკური მდგომარეობის დადგენაში ეკუთვნის შიშის ემოციას მომავალი კეთილდღეობის შესახებ: ადგილი აქვს ბოლევითი დასკვნების გავრცელებას (გენერალიზაცია) და სხეულოვანი შეგრძნების გამოცოცხლებას, რაც პალუცინაციურ შეგრძნებამდე მიდის.

ინვოლუციური დეპრესიის დროს, როდესაც ავადმყოფი შეწუხებულია ბედით და მომავალი კეთილდღეობის ყოველგვარი იმედი დაკარგული აქვს, ფსიქოტრავმის სემანტიკა აბერაციებით იფარება. რომლებიც დაბალ დინამიკურ (სომატროფსიქიკურ და ვეგეტოფსიქიკურ) დონეზე წარმართებიან.

ფსიქოგენური სემანტიკის ნიადაგი შიზოფრენიის რეაქტიულ მდგომარეობებში ბოლევითი და პალუცინაციურ-ბოლევითი განცდებითაა განპირობებული, რაც თავის მხრივ გამოწვეულია თიძოფსიქიკური დონის გარკვეული ზემოქმედებით ფაქტებისა და მოვლენების შეფასების დროს.

როგორც ვხედავთ, ფსიქოტრავმათა სემანტიკაში წამყვანი პათოგენური მნიშვნელობა ენიჭება მიკროსოციოლოგიურ ფაქტორთა პროლონგირებულ მოქმედებას. უკანასკნელი მომენტები ეპიდემიოლოგიურად აქტიურია ასაკის გარკვეულ პერიოდში.

იმისდა მიხედვით, თუ როგორ ფსიქოდინამიკურ დონეზე მიმოიხიწოთ ფსიქიკური რეაქცია, განისაზღვრება როგორც ფსიქოგენურ აშლილობათა კლინიკური ფორმა და ფენომენოლოგიური შინაარსი, ასევე გასაგები კავშირების არსებობა და უქონლობა ფსიქოტრავმათა სემანტიკასა და კლინიკურ-ფსიქოპათოლოგიურ გამოვლენებათა შორის.

აპათიკურ-აბულიური სინდრომის საკითხები შიზოფრენიის დროს პარსონოლოგიის ასპექტში

შიზოფრენიის გამოსავალ მდგომარეობათა უმრავლესი შემთხვევებისათვის დამახასიათებელი აპათიკურ-აბულიური სინდრომის ცნება განსაკუთრებული სიზუსტითა და სიღრმით ასახავს ავადმყოფური მდგომარეობის კლინიკურ-ფენომენოლოგიურ შინაარსს. აღსანიშნავია, რომ ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს არა მარტო განურჩეველ-აპათიკურ ანდა მხოლოდ ასპონტანურ-აბულიურ დამოკიდებულებას გარე და შინა სამყაროს მიმართ, არამედ აპათია და აბულია გვევლინება ურთიეროგანმსაზღვრელ დინამიკურობაში როგორც ერთიანი, შერწყმული, ლეგირებული ემოციურ-ნებითი სინდრომი პიროვნულ დონეზე.

შიზოფრენიის შორს წასული შემთხვევების (დაავადების 25 --- 30 წლის ხანგრძლივობით) მრავალრიცხოვანი ექსპერიმენტულ-ფსიქოლოგიური გამოკვლევების საფუძველზე ნ. კუტალია ასკენის, რომ აპათიკურ-აბულიური სინდრომის დროს საგნობრივი აღქმა არ იცვლება, ხოლო მეხსიერების ცალკეული ფუნქციები (ფიქსაცია, რეპროდუქცია) მნიშვნელოვნად არ ქვეითდება. ავადმყოფები ექსპერიმენტული კვლევისათვის მისაწვდომები არიან, კარგად ასრულებენ ექსპერიმენტატორის თხოვნას, განკარგულებებს და ჩვეულებრივ ინსტრუქტაჟის მიმართ დადებითად არიან განწყობილი. ამასთან ისინი საუბარში არ ერთვიან. ჰიცემულ კითხვებზე პასუხობენ მეტად ფორმალურად და სპონტანურად, დაინტერესებას არაფრისადმი არ ავლენენ. მეტყველება და სიტყვიერი პროდუქციები გასაგებია, მაგრამ ავადმყოფები მოკლებული არიან კონკრეტული ლოგიკური გააზრებისა და ფაქტების ცოცხალი გრძნობად-ემოციური შეფასების საშუალებას. შეიმჩნევა სრული უკრიტიკობა როგორც საკუთარი თავის, ისე გარემოსადმი.

აპათიკურ-აბულიური სინდრომის დროს შესამჩნევად დაქვეითებული აზროვნების ოპერაციები: ჭარბობს ყოველგვარ სის-

ტემას მოკლებული. პასიურად მიმდინარე ასოციაციათა შემთხვე-
ვითი დამთხვევანი.

ავადმყოფებს არ გააჩნიათ არა მარტო რაიმე სურვილები და
მოთხოვნები, არამედ აგრეთვე სრულიად მოკლებული არიან
განზოგადების, განსაზღვრებისა და ფორმულირების, ანუ განყენე-
ბული აზროვნების უნარს.

ღრმა აპათიურ-აბულიური სინდრომის შესწავლისას როგორც
თეორიულად, ისე პრაქტიკულად სასარგებლოდ შეიძლება მივიჩ-
ნიოთ რორშახის მეთოდი. აღნიშნულ მეთოდს განვიხილავთ, რო-
გორც ექსპერიმენტს წარმოსახვის თავისებურებებზე, ხოლო ექს-
პერიმენტული მასალის ანალიზის დროს ყურადღებას ვაქცევთ სა-
პასუხო რეაქციების ლატენტური პერიოდის ხანგრძლივობას, ტემპს
და შინაარსს. საპასუხო რეაქციების შინაარსის მხრივ ყურადღებას
იმსახურებს ს. წულადის დაკვირვებები. ავტორი რორშახის მეთოდს
იყენებს როგორც პიროვნული თავისებურებების შემსწავლელ
ტესტს.

ს. წულადის დაკვირვებებში ჩვენ ყურადღებას ვაქცევთ ორ მო-
მენტს, სახელდობრ: პასუხებს ფერთა შეგრძნებისა აქცენტუაციით
და პასუხებს ანატომიური განსაზღვრებებით. როგორც ცნობილია,
ფერთა შეგრძნება მიუთითებს აღქმის სიცხოველეზე. აღნიშნული
გარემოება, თავის მხრივ, ადასტურებს იმას, რომ ყველაზე ღრმა
აქინეზური და აბულიური მდგომარეობის დროსაც კი ემოციური
ცხოვრება თავისი ობიექტური გამოვლინებებით არ ნადგურდება.

რაც შეეხება პასუხებს ანატომიური განსაზღვრებებით, აქ საქ-
მე გვაქვს საგნისა და მისი კონკრეტული შეფასებისადმი უფრო
რთულ დამოკიდებულებასთან. ამგვარი ანალოგია რორშახის ექს-
პერიმენტის დროს ხორციელდება მხოლოდ და მხოლოდ ფორმა-
ლური მსგავსებით აღქმულ სურათსა და სხვის ანატომიურ ორგა-
ნოს შორის. აქ არ არსებობს საგნის შეგნებულ-კრიტიკული შეფა-
სება და საპასუხო რეაქცია მიმდინარეობს უფრო დაბალ პიროვ-
ნულ რეგისტრებზე. სადაც ჩართულია ალოფსიქიკური ცნობიერე-
ბის და თვით ცნობიერების მექანიზმები.

აპათიურ-აბულიური სინდრომი წარმოადგენს გამოსავალ მდგო-
მარეობას, რომელიც შეიძლება კვალიფიციურებულ იქნეს, როგორც
პიროვნების ღრმა დაქვეითება, შორს წასული თავისებური ჭკუა-
სუსტობა. ამასთან, აღნიშნული სინდრომის დროს აღქმა არ არის
შეცვლილი, შენახულია მეხსიერების ფუნქციის ცალკეული კომპო-
ნენტები, ადგილი აქვს ასოციაციების პასიურ მიმდინარეობას. ამას-

თახ შენახულია ემოციური რეაქციები და გარკვეული შრომისუნარიანობა.

ისმება კითხვა: რა უშლის ავადმყოფს, რომელსაც ფსიქიკის გარკვეული მასალა გააჩნია, იყოს აბსოლუტურად ასოციალური, მოწყვეტილი გარე სამყაროს და განუარჩეველი როგორც საკუთარი თავის, ისე გარე სამყაროს მიმართ.

მიზეზი უნდა ვეძიოთ ფსიქიკური აპარატისა და, პირველ რიგში, პიროვნული რეგისტრის უმაღლეს დონეზე განვითარებულ პათოლოგიურ ძვრებში. თუმცა პროდუქციული სიმპტომები აპათიკურ-აბულიური სინდრომის დროს არ ვლინდება, მაინც ნათლად შესამჩნევია პიროვნული ნაკლი და ზიანი უმაღლეს ემოციურ-ინტელექტუალურ გამოვლინებებში. მხედველობაში გვაქვს მისწრაფებები, ინიციატივა, შემოქმედებითი მიზანსწრაფვა და პერსპექტივა.

მისწრაფებები და ინიციატივა წარმოადგენს სპეციფიკურ პიროვნულ თავისებურებებს, რომელთაც მივეყვართ შრომისადმი მოთხოვნილებამდე. უკანასკნელი გარემოება თავის რიგად ქმნის ადამიანში სოციალურ-ფსიქოლოგიურ მიმართებას. სწორედ მიზანსწრაფვა და ინიციატივა განსაზღვრავს ადამიანის შრომით აქტივობას, მის დამოკიდებულებას საკუთარი „მე“-სა და გარემოსადმი, ანუ მის საცხოვრებო-ენერგეტიკულ პოტენციალს.

შიზოფრენიის დროს მისი მანიფესტაციის მომენტიდან დაავადების მიმდინარეობის მთელ მანძილზე ხდება ფსიქოენერგეტიკული პოტენციალის თანდათანობით დაქვეითება. ამასთან, პათოლოგიური ზიანის ხარისხი განისაზღვრება პროგრადიენტული შიზოფრენიული პროცესის ავთვისებიანობით.

თავის დროზე ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ პროექციულ ექსპერიმენტებს, რომელნიც გარკვეულად ხსნიან პიროვნების თავისებურებებს, შეიძლება მივაკუთვნოთ პიროვნების ფსიქოდინამიკური ძვრადობის შესასწავლი ექსპერიმენტი დ. უზნადის განწყობის ფსიქოლოგიის სახით. ამ მიზნისათვის აუცილებელია გამოვიყენოთ დ. უზნადის მეთოდი, რომელიც სწავლობს ჰაპტური და ოპტიკური განწყობის თავისებურებებს. მხედველობაშია ექსპერიმენტულად გამომუშავებული განწყობის აგზნებადობა, ინერტულობა, ძვრადობა და გადანაცვლება.

აღნიშნულ ასპექტში ფ. კონტრიძის მიერ ჩატარებულია მნიშვნელოვანი გამოკვლევები შიზოფრენიის მოგვიანებულ, შორს წასულ შემთხვევებზე.

ავტორის დაკვირვებების თანახმად შიზოფრენიის გამოსავალ

მდგომარეობათა შემთხვევებში ფიქსირებული განწყობა შეიძლება გამოვიმუშაოთ მხოლოდ ფსიქიკური მოქმედების პირველ პლანზე, ანუ მხოლოდ იმპულსური, ავტომატიზირებული ქცევის დონეზე. ამასთან ფსიქიკური ცხოვრების მეორე პლანზე, ანუ სიტყვიერ სიტუაციაში ფსიქოლინამიურობა ისე სუსტად აგზნებადი, ინერტული და არეაქტიულია, რომ განწყობის ფიქსაცია ფსიქიკური ცხოვრების უმაღლეს დონეზე შეუძლებელი ხდება.

ფ. კონტრიძის მონაცემებით შიზოფრენიის შორს წასულ შემთხვევებში ფსიქიკური ცხოვრების პირველ დონეზე ფიქსირებული განწყობა გამოირჩევა სტატიკურობით (ინერტულობა) და სიტლანქით. პირიქით, შიზოფრენიის მწვავე სტადიაში ფიქსირებული განწყობა დინამიკური და პლასტიურია.

განწყობის დინამიკურობა და სტატიკურობა (ინერტობა) გვაძლევს წარმოდგენას ინდივიდუუმის კრიტიკულ ექსპერიმენტში ჩართვის სისწრაფეზე, როდესაც საკონტროლო ცდაში ტოლი ბურთები აღიქმება სწორად. ამით იქმნება წარმოდგენა პიროვნების რეაქტიულობის რაოდენობრივ, ანუ კვანტიტატურ მხარეზე ავტომატურ სიტუაციურ მდგომარეობაში ორიენტაციის დროს. ეს დებულება მოწმობს იმას, რომ შიზოფრენიის გამოსავალ სტადიაში მნიშვნელოვნად დაქვეითებულია ფსიქიკური აპარატის შესაძლებლობანი, რათა დათრგუნოს ავტომატიური (არაცნობიერი).

პლასტიკურობა და სიტლანქე, როგორც ექსპერიმენტული განწყობის ძირითადი მაჩვენებლები, წარმოდგენას გვაძლევს პიროვნების რეაქტიულობაზე.

ფ. კონტრიძის ექსპერიმენტულ-ფსიქოლოგიური დაკვირვებების საფუძველზე მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ შიზოფრენიის გამოსავალ მდგომარეობათა დროს ავტომატურ და გაცნობიერებულ გამოვლინებათა სუბორდინაცია და რეგულაცია ხორციელდება დაბალ პიროვნულ-ფსიქოლინამიურ დონეზე.

პროექციულ მეთოდებს, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს პათოპერსონოლოგიური გამოკვლევების მიზნით კლინიკურ მასალაზე, ჩვენ მივაკუთვნებთ აგრეთვე ექსპერიმენტებს თანმიმდევრულ კონტრასტულ სახეზე და ასოციაციურ, ანუ სიტყვიერ ექსპერიმენტს, ჩვენ მიერვე მოწოდებული 8 ვარიანტის სახით.

თანმიმდევრულ კონტრასტულ კვალზე ექსპერიმენტის დროს ყურადღება უნდა მიექცეს თანმიმდევრული კვალის აღმოჩენების ლატენტური პერიოდის ხანგრძლივობას და შინაარსს, რადგან ეს მომენტები იძლევა წარმოდგენას პიროვნების ფსიქოლინამიკური თავისებურების შესახებ. აღნიშნულ გამოკვლევათა შუქზე საყურადღა-

შოა ვ. იაშვილის ექსპერიმენტული დაკვირვებახი, წარმოებულ კლინიკურ მასალაზე, რომელიც ეხება პროგრადიენტული შიზოფრენიული პროცესის როგორც საწყის, ისე გამოსავალ სტადიებს.

ავტორის თანახმად, შიზოფრენიის ორივე სტადიაში თანმიმდევრული კონტრასტული კვალის დინამიკაში შეიმჩნევა გარკვეული სხვაობა.

მწვავე სტადიაში თანმიმდევრული კონტრასტის ლატენტური პერიოდი და კვალის ხანგრძლივობა ზედმიწევნით დინამიკურია, არ ემორჩილება გაღიზიანების ძალის კანონს (ანუ ექსპოზიციის ხანგრძლივობას) და ამჟღავნებს გარკვეულ პარადოქსულობას (მაგალითად, 5"-ექსპოზიციას მოსდევს ლატენტური პერიოდი 0,1"-ის ხანგრძლივობით და კვალი გრძელდება 11"-ის განმავლობაში, 4,8"-იანი ხანგრძლივობა). ხოლო 15"-იან ექსპოზიციას მოსდევს 2"-იანი ლატენტური პერიოდი და კვალის 8"-იანი ხანგრძლივობა.

შიზოფრენიის გამოსავალ მდგომარეობაში ლატენტური პერიოდისა და კონტრასტული კვალის ხანგრძლივობა იდენტურია და სხვადასხვა ექსპოზიციების დროს (5", 10", 15") იათქმის ერთნაირი. ერთხელ გამოვლენილი მხედველობითი კვალი უცვლელად რჩება.

ასოციაციური, ანუ სიტყვიერი ექსპერიმენტის ანალიზის დროს, რომელიც არსებითად სიტყვიერ-სემანტიკურ ექსპერიმენტს წარმოადგენს, ყურადღებას ვაქცევთ ლატენტურ პერიოდს და პასუხების შინაარსს. ამასთან მნიშვნელოვანია ფარული პერიოდის მაჩვენებლებში ისეთი კატეგორიების გარჩევა, როგორიცაა სტერეოტიპია, პერსევერაციები და ე. წ. „ჩაყარდნები“.

ამ მიმართულებით ნ. სავანელის მიერ წარმოებულ ექსპერიმენტული დაკვირვებანი მიუთითებს იმაზე, რომ გამოსავალი მდგომარეობის დროს ადგილი აქვს ლატენტური პერიოდის გაზრდას, როგორც სიტყვიერ, ისე მოტორულ გაღიზიანებათა დროს. ამასთან, ლატენტური პერიოდი არათანაბარია და ვლინდება ე. წ. „ჩაყარდნები“.

ნ. სავანელის მიხედვით გაძლიზიანებლის სემანტიკური სირთულის ზრდასთან ერთად შესაძლებელი ხდება შევამჩნიოთ საპასუხო რეაქციების ლატენტური პერიოდის თანდათანობით მატება. მაგრამ შიზოფრენიის შორსწასულ შემთხვევებში, 25—30 წლის ხანგრძლივობით (მყარი აპათიკურ-აბულიური სინდრომით) შეიძლება შეგვხედეს ზოგიერთი შემთხვევა, სადაც სიტყვიერ პასუხებს აქვთ ერთფეროვანი ხასიათი (შინაარსის და ხანგრძლივობის მიხედვით) სიტ-

ყვერი გამაღიზიანებლის სემანტიკური სირთულის მიუხედავად. უკანასკნელ შემთხვევებში ლატენტური პერიოდი, პირიქით, მნიშვნელოვნად შემოკლებულია და ე. წ. „ჩაყარდნები“ არ ვლინდება (ნ. კუტალიას დაკვირვება).

აღნიშნული დებულება, ჩვენი აზრით, განსაზღვრულია პიროვნების ფსიქოლინამიკური თავისებურებით, მისი მყარი აპათიკური განურჩევლობით. მსგავსი ავადმყოფები არიან ასპონტანურნი, აბულიურნი, განურჩევლად ცივები, გარე სამყაროსგან აპათიურად იოწყვეტილნი და ამიტომ ისინი შეკითხვებზე მექანიკურად პასუხობენ, მხოლოდ გამოხმაურების სახით, სრულიად არ არიან დაინტერესებულნი როგორც სიტყვა-გამაღიზიანებლის, ისე საპასუხო სიტყვიერი რეაქციის შინაარსით.

ნ. სავანელის თანახმად, შიზოფრენიის საბოლოო სტადიებში ადგილი აქვს გამოხატულ დისოციაციას სიტყვიერ და მოტორულ რეაქციებს შორის, ისე რომ მოტორული რეაქცია ჩამორჩება სიტყვიერს, ხოლო ზოგ შემთხვევებში მოტორული რეაქცია სრულიად გამოვარდნილია.

როგორც ვხედავთ, ღრმა და მძიმე აპათიკურ-აბულიური სინდრომის დროს, რადგან მეორე სასიგნალო სისტემის დონეზე მნიშვნელოვნად არის განვითარებული შეკავების პროცესი, ძნელად მყარდება ფსიქოლინამიკური კავშირი სიტყვიერ და მოტორულ კერებს შორის.

გამოსავალი მდგომარეობის და დეფექტის პრინციპთა დინამიკურობა განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ჩვენს დროში, აქტიური ბიოლოგიური მეთოდების მკურნალობისა და თანამედროვე ფსიქოფარმაკოლოგიის დიდ შესაძლებლობათა პერიოდში.

ჩვენ წამოვაყენეთ დებულება, ამინაზინის საშუალებით შიზოფაზური სინდრომის მოხსნის შესაძლებლობის შესახებ. კლინიკისტებისათვის ცნობილია, რომ სპონტანური მიმდინარეობის დროსაც კი დეფექტი შეიძლება მოიხსნას. სწორია ს. ქისლინი, რომლის თანახმადაც „დეფექტი“ წარმოადგენს „პროცესუალური“ სიმპტომატიკის განსაკუთრებულ მდგომარეობას.

ლიტერატურაში არსებობს აზრი, თითქოს დეფექტი, როგორც კლინიკური ცნება ნასესხებია მორფოლოგიიდან და ამიტომ მას გააჩნია ანატომიური საფუძვლები, მორფოლოგიისათვის და მითუმეტეს ნეირომორფოლოგიისათვის ადვილად გასაგებია ამ აზრის უსაფუძვლობა.

შიზოფრენიის დროს გამოსავალ დეფექტს, როგორც კლინიკურ-ფსიქოპათოლოგიურ ცნებას, რა თქმა უნდა, გააჩნია თავისი ანატო-

მიუზი (უფრო ზუსტად მორფოფიზიოლოგიური) წანამძღვრები, მაგრამ იგი წარმოადგენს დინამიკურ, ფუნქციურ კატეგორიას.

შიზოფრენიის დროს ყურადღებას იპყრობს პიროვნების საერთო ფსიქოენერგეტიკული პოტენციალის ზოგადი დაქვეითება და არა ფსიქიკური მასალის გამოფიტვა. უფრო მეტიც, არც ერთი ფსიქოზის დროს არ გვხვდება მდგომარეობა, რომელიც ცხოველის დონეს მოგვაგონებდეს. ღრმა ჰეუსუსტობაც კი წარმოადგენს თვისობრივ ძვრას და არაავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება დაეუშვათ რაიმე ანალოგია ფილოგენეზურ კიბესთან. გულუბრყვილო ბიოლოგიური დეტერმინაცია ნორმაში და პათოლოგიაში დაუშვებელია.

მცდარია დებულება, თითქოს ქრონიკული შიზოფრენიით დაავადებულის საზოგადოებრივი ცხოვრება წარიმართებოდეს ინსტინქტებით და რომ თითქოს აქ ადგილი ჰქონდეს ცხოველური სამყაროსათვის დამახასიათებელი სოციალური ცხოვრების კომპონენტებს.

ცხოველთა ცხოვრებაში არ შეიძლება ვეძიოთ არაავითარი საზოგადოებრივ-სოციალური კომპონენტი. სოციალურ გამოვლინებათა თავისებურებანი განისაზღვრება პიროვნული რეგისტრების დონით. დღემდე კლინიკურ და თეორიულ ფსიქიატრიაში გაბატონებულია აზრი, რომ შიზოფრენიის შორსწასულ, მოგვიანებულ სტადიაში ძირითადად საქმე გვაქვს სტატიკასთან, როგორც კლინიკური ფენომენოლოგიის, ისე პათობიოლოგიის მხრივ; ხოლო პროგრესიული პროცესი თითქმის სავსებით ჩამქრალია და იწვის ძლიერ სუსტად, ისე, რომ არ ამჟღავნებს „კვამლის თუ სითბოს“ არაავითარი ნიშანს.

აღნიშნული მონაცემები მიუთითებს იმაზე, რომ ამგვარი შეხედულება მცდარია და სრულიად ვერ ასახავს მდგომარეობის არსს.

აპათიკურ-აბულიურ სინდრომის შემთხვევები დაავადების 20 — 30 წლის ხანგრძლივობით მიუთითებს, რომ ამ მდგომარეობათა დროსაც შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ფსიქოლოგიურ გამოვლინებათა და პათობიოლოგიური წინამძღვრების გარკვეულ პათოლოგიურ ძვრებს. ამიტომ ტერმინი „საბოლოო სტადია“ უნდა ავიღოთ ბრჭყალებში. უფრო ზუსტი და სწორი იქნება, რომ აღნიშნული ტერმინის ნაცვლად ვიხმაროთ ტერმინი შიზოფრენიის მოგვიანებული, შორსწასული სტადია.

ფსიქოლოგიური ნაწილი

თ ა ვ ი პ ი რ ე ე ლ ი. სტრუქტურისა და ფუნქციის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ ფსიქონევროლოგიურ პრობლემათა ასპექტში	12
თ ა ვ ი მ ე ო რ ე. პერსონოლოგიის აქტუალური პრობლემები	26
თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე. პერსონოლოგიის პრობლემები შოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსანში“.	35
ცრმლის პრობლემა პოემაში	35
განსაკუთრებით რთულ სულიერ მდგომარეობათა პრობლემა პოემაში	39
ავთანდილის პიროვნული თავისებურებანი	43
ტარიელის პიროვნული თავისებურებანი	49
თინათინისა და ნესტან-დარეჯანის პიროვნული თავისებურებანი	54
თ ა ვ ი მ ე ო თ ხ ე. ზოგადი ხასიათის შენიშვნები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ	63
მიჯნურის პიროვნული ფსიქოლოგიის შესახებ	63
პიროვნული რეგისტრები და ემოციური გამოვლინებანი	67
ძმადნაფიცობის პიროვნული ფსიქოლოგიის შესახებ	70
ფსიქოფიზიკურ კორელაციათა ზოგიერთი საკითხის შესახებ	74
პიროვნება და ფსიქოლოგიური ანტირომები	79
დედაციისა და მამაკაცის პიროვნული ფსიქოლოგიის ერთიანობის შესახებ	81
პიროვნული ფსიქოლოგია, როგორც ზოგადსაქაოებრივი პრობლემა	82
თ ა ვ ი მ ე ხ უ თ ე. პერსონოლოგიის პრობლემების შესახებ უ. შექსპირის, ფ. შილერის, ი. გოეთეს და თ. დოსტოევსკის შემოქმედებაში	90

კლინიკურ-ფსიქოპათოლოგიური ნაწილი

თ ა ვ ი პ ი რ ე ე ლ ი. პათოპერსონოლოგიის პრობლემები ევოლუციურ ასპექტში	102
თ ა ვ ი მ ე ო რ ე. პერსონოლოგია და განწყობის ფსიქოლოგიის ზოგიერთი საკითხი	108
თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე. პალეოფსიქოპათოლოგიის საკითხებისათვის	116
თ ა ვ ი მ ე ო თ ხ ე. ფსიქოტრავმათა სემანტიკის როლის შესახებ რეაქტიულ მდგომარეობათა ეტიოპათოგენეზში	121
თ ა ვ ი მ ე ხ უ თ ე. ამათიკურ-აბულიური სინდრომის საკითხები შიზოფრენიის დროს პერსონოლოგიის ასპექტში	127